

3 / 2 0 2 3

Raha

Idäntutkimus on neljä kertaa vuodessa ilmestyvä tieteellinen aikakauskirja. Julkaisija on Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry.
3. numero 2023
30. vuosikerta

TILAUKSET JA OSOITTEENMUUTOKSET

Idäntutkimus
Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry
Puh. 044 5442203
e-mail: viets-idantutkimus@helsinki.fi

Vuosittilaus 38 €, ulkomaille 40 € ja opiskelijat 18 €. Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran jäsenet saavat vuosittilauksen jäsenmaksua vastaan (35 €, opiskelijat 16 €).

Koko sivun ilmoitus 300 €, ½ sivua 200 € ja ¼ sivua 150 €.

TOIMITUS

Aleksanteri-instituutti
Unioninkatu 40 (PL 24)
00014 Helsingin yliopisto

Päätoimittaja:
Mika Perkiömäki
Tampereen yliopisto
e-mail: mika.perkiomaki@tuni.fi

Toimitussihteeri:
Jari Parkkinen
Jyväskylän yliopisto
e-mail: jari.v.parkkinen@jyu.fi

Emma Hakala
BIOS-tutkimusyksikkö
Ulkopoliittinen instituutti
e-mail: emma.hakala@fiia.fi

Meri Kulmala
Helsingin yliopisto
e-mail: meri.kulmala@helsinki.fi

Sirke Mäkinen
Helsingin yliopisto
e-mail: sirke.makinen@helsinki.fi

Jukka Pietiläinen
Helsingin yliopisto
e-mail: jukka.pietilainen@helsinki.fi

Mika Pylsy
Helsingin yliopisto
e-mail: mika.pylsy@helsinki.fi

Saara Ratilainen
Tampereen yliopisto
e-mail: saara.ratilainen@tuni.fi

Riku Toivola
Helsingin yliopisto
e-mail: riku.toivola@helsinki.fi

Jaakko Turunen
Södertörn University
e-mail: jaakko.turunen@sh.se

TOIMITUSNEUVOSTO
Idäntutkimus-lehden toimitusneuvostona toimii Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry:n hallitus.

Lehden ulkoasu:
Asmo Koste / Nastamuumio oy

ISSN 1237-6051
Grano 2023

Seuraavien numeroiden teemat:
4/2023 Tieto ja valta.
1/2024: Vapaa tema. Vertaisarvioidut artikkelit deadline: 25.10.2023, muut tekstit dl: 15.1.2024.
2/2024: Vastarinta. Vertaisarvioidut artikkelit deadline: 25.1.2024, muut tekstit dl: 5.4.2024.
3/2024: Keski-Aasia. Vertaisarvioidut artikkelit deadline: 25.4.2024, muut tekstit dl: 5.8.2024.
4/2024: Arki. Vertaisarvioidut artikkelit deadline: 10.8.2024, muut tekstit dl: 10.10.2024.

Sota ja raha

Venäjää vastaan asetetut talouspakotteet ovat olleet poikkeuksellisen laajat. Pakotteita asettaneet maat ovat myös sitoutuneet niihin hyvin, monia tärkeitä kauppakumppaneita myöten. Kuten Heli Simola tämän Raha-teemanumeron vertaisarvioidussa artikkelissaan toteaa, pakotteiden vaikutukset Venäjän talouteen eivät kuitenkaan ole olleet poikkeuksellisen suuria. Venäjän bruttokansantuotteen notkahdus vuonna 2022 jäi vain pariin prosenttiin, ja viimeisimpien arvioiden mukaan se kuitataan jo vuoden 2023 aikana vastaavansuuruisella nousulla. Syynä on se, että suuri määrä maita on jäänyt pakoterintaman ulkopuolelle, minkä lisäksi Venäjän valtion tukitoimet ovat pienentäneet pakotteiden vaikutusta. Näyttää selvältä, että pakotteilla ei Venäjää saada sotaansa Ukrainassa lopettamaan. Toki massiivinen osa nyky-Venäjän tuotannosta ohjautuu sodan tarpeisiin, mutta kansa vaikuttaa valmiilta tinkimään elintasostaan sodan jatkamisen nimissä. Rahaa sotimiseen Venäjällä siis kyllä riittää. Toistaiseksi sitä on riittänyt Ukrainallakin, mutta sitä tukevista maista, esimerkiksi Puolasta ja Slovakiasta, on alkanut kuulua merkkejä ainakin aseellisen tuen mahdollisesta vähenemisestä. On myös vaikea ennakoida, mitä tapahtuu Yhdysvaltojen ratkaisevan tärkeälle tuelle ensi vuoden presidentinvaalien jälkeen.

Venäjä maksaa rintamalle lähteille sotilaille maan normaaliin palkkatasoon nähden todella houkuttelevia summia, joille monen on vaikea sanoa ei. Hyvät tulot kasvattavat sodan kannatusta myös sotilaiden perheiden keskuudessa, vaikka omaisilla luulisi olevan erityisen hyvät syyt vastustaa sotaa. Sotilaiden korkeat palkat osoittavat myös sen, että valtiolla on kyllä varaa jakaa rahaa kansalaisilleen, kun vain halua on. Väistämättä herää kysymys, olisiko hyvinvointia voinut jakaa laajemmin jo aiemminkin, kun jaettavaa kerran on.

Sodan vaikutuksia Venäjän talouteen käsittelee tämän numeron esseessään myös Laura Solanko. Vaikka valtion sodan tarpeisiin käytettävä rahakirstu näyttääkin olevan pohjaton, sodan vaikutukset Venäjän rahoitusmarkkinoihin ja ulkomaankauppaan ovat Solangon mukaan huomattavia. Molemmissa muutoksen suunta on itä: juan on korvannut eurot ja dollarit, ja Kiinan merkitys kauppakumppanina on entistä keskeisempi. Voitaneen sanoa, että pakotteilla on ainakin saatu pakotettua Venäjä tiiviiseen talousyhteistyöhön Kiinan kanssa ja tukeutumaan kauppapolitiikassa jopa Pohjois-Korean kaltaisiin valtioihin. Vaikka maan sisällä Venäjä yrittää markkinoida tämän muutoksena parempaan, jää se yhteistyössä Kiinan kanssa vakavasti alltiiksi hyväksikäytölle. Vaikka Venäjä on jo pitkään katsellut itään päin, ei sen intresseissä varmastikaan ollut näin haavoittuvainen asema kansainvälisillä markkinoilla.

Sodan vaikutuksia talouselämään Venäjällä käsittelee myös Markku Sippolan essee, joka tarkastelee pohjoismaisten yritysten toimintaa maassa hyökkäyssodan alkamisen jälkeen. Yritykset tasapainottelevat eettisesti kestävien toimintatapojen ja maksimaalisen voitontavoittelun ristipaineessa, ja kukin pohjoismaisessa omistuksessa olleista venäläisyhteisistä on reagoinut tilanteeseen omalla tavallaan. Kun yksi yritys on vetäytynyt Venäjältä kokonaan, jatkaa toinen tuotantoa entisellä kapasiteetillaan. Hieman erilaisen näkökulman rahan Venäjällä ottaa Angelina Davydovan, Miina Hujalan ja Adel Kimin essee, joka käsittelee taiteeseen ja erityisesti residenssitoimintaan liittyviä tukirakenteita. Pitkälti vallanpitäjiin läheisesti kytkeytyvien oligarkkien ja erilaisten valtion apurahojen varassa pyörivä toiminta jättää taiteentekijöille niukasti valinnanvaraa etenkin nyt, kun ulkomaiset rahoituslähteet on tehty pitkälti mahdottomiksi. Valtiosta riippumattoman taidetoiminnan toimintamahdollisuudet näyttävätkin jäävän yhä kapeammiksi, sillä ilman rahaa ei edes taide-elämä kukoista.

Numeron neljännessä esseessä Taneli Ristola ruotii Venäjän ydinasepelotteeseen liittyviä diskursseja. Asema maailman suurimpana ydinasevaltana on epäilemättä keskeinen osa Venäjän kansallista identiteettiä. Lisäksi se vahvistaa Venäjän valtion imperialistista identiteettiä mahdollistamalla laajentumishaluisen toiminnan, jonka seurauksia olemme Ukrainassa joutuneet seuraamaan. Ristola osoittaa, miten sekä Putinin että Venäjän sotilaspoliittisen eliitin puheissa ja kirjoituksissa painottuu kuitenkin ydinasepelotteen Yhdysvaltojen uhalta puolustautuva merkitys.

Numeron kolumnissa Elisa Movtayeva, Virve Marionneau ja Johanna Järvinen-Tassopoulos osallistuvat viime vuosina velloneeseen keskusteluun rahapeliä haitoista nostamalla esiin sen havaintonsa, että Suomen peliongelmaiset venäjänkieliset kokevat jäävänsä täysin osattomiksi yhteiskunnan avusta. Taideosastolla Ira Österberg viimeistelee vuosia 2021–2023 käsittelevän euroviisutrilogiansa esittelemällä viimekeväisten Euroviisujen slaavilaisia esiintyjiä. Numero sisältää myös Oksana Kanervan väitöslaktion venäjän onomatopoeettisista verbi-interjektioista, Sari Heikkisen arvion Anna Kinnusen, Maija Könösen ja Sinikka Vakimon toimittamasta vanhuutta Suomessa ja Venäjällä käsittelevästä artikkelikokoelmasta sekä Jukka Korpelan arvion Martti J. Karin ja Antero Holmilan uutuudesta *Miksi Venäjä toimii niin kuin se toimii*. Arvion kirjoittamisen jälkeen menehtyneen Karin muutaman vuoden takainen kansantajuinen verkkoluento nousi Venäjän hyökkäyssodan myötä suureen suosioon, ja laajaa huomiota on tämä kirjakin saanut osakseen. Korpela arvioi teosta ennen kaikkea historiatieteen näkökulmasta. Lopuksi Ajankohtaista-osastolta löytyvät raportit Tarton ja Helsingin yliopistojen järjestämästä venäjänkielisen kirjallisuuden ja kulttuurin konferenssista sekä keväisestä BASEES-konferenssista.

Tämänkertaisen numeron toimittamista on varjostanut toimituskuntamme jäsenen Dragana Cvetanovićin yllättävä poismeno. Dragana oli monessa mukana ollut aktiivinen, laajasti arvostettu ja rakastettu toimija, jota jääme toimituksessa surulla kaipaamaan. *Idäntutkimukseen* hän tuli vuonna 2019, ja on vastannut mm. kirja-arvioiden osastosta.

Surun keskelläkin työ jatkuu, ja lokakuun lopulla odottaa kaksi perinteistä syystapahtumaa, joissa *Idäntutkimuksen* on taas läsnä: Aleksanteri-konferenssi järjestetään Helsingin yliopistossa otsikon ”Decolonizing Space in the Global East” alla 25.–27.10. ja Helsingin Kirjamessut Messukeskuksessa 26.–29.10.

Idäntutkimuksen ensi vuoden numeroiden teemoja ovat vuoden alussa ilmestyvän vapaan teeman numeron jälkeen Vastarinta, Keski-Aasia ja Arki. Tarkempi kirjoituskutsu käsikir-

joitusten takarajapäivämäärien kera löytyy tämän numeron sivuilta sekä lehden kotisivuilta osoitteessa journal.fi/idantutkimus. Kuten aina, jokaiseen numeroon saa mieluusti lähettää juttuehdotuksia myös teeman ulkopuolisista aiheista.

Mukavaa syksyä!

Helsingissä 21.9.2023

Mika Perkiömäki

Pakotteiden vaikutuksesta Venäjän talouteen

Heli Simola
Suomen Pankin Nousevien
talouksien tutkimuslaitos
(BOFIT)

Tässä artikkelissa esitetään alustavia arvioita Venäjälle vuonna 2022 asetettujen pakotteiden kokonaistaloudellisista vaikutuksista ja tarkastellaan niitä aiemman tutkimuskirjallisuuden valossa. Lisäksi arvioidaan tekijöitä, jotka ovat vahvistaneet ja heikentäneet nykyisten pakotteiden vaikutuksia Venäjän talouteen. Analyysin pohjalta Venäjään kohdistettujen pakotteiden taloudelliset vaikutukset eivät ole olleet pieniä aiemmassa kirjallisuudessa esitettyihin arvioihin verrattuna. Vaikutukset eivät kuitenkaan ole pakotteiden laajuudesta huolimatta olleet myöskään poikkeuksellisen suuria. Venäjään kohdistuvien pakotteiden taloudellisia vaikutuksia ovat vahvistaneet niiden laajuus sekä toimien että niitä noudattavien maiden osalta ja Venäjän tärkeiden talouskumppaneiden osallistuminen niihin. Vaikutuksia ovat heikentäneet nousevien talouksien pidättäytyminen pakotteista ja Venäjän valtion tukitoimet. Pakotteiden vaikutukset ovat olleet voimakkaimpia niillä talouden osa-alueilla, joihin niitä on erityisesti kohdistettu.

Venäjä aloitti täysimittaisen hyökkäyssodan Ukrainassa helmikuussa 2022. Sodan seurauksena Venäjälle on asetettu laajoja talouspakotteita Euroopan unionin (EU), Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian johdolla. Pakotekoalitioon on myöhemmin liittynyt myös lukuisia muita maita. Pakotteita on luonnehdittu poikkeuksellisen kattaviksi etenkin Venäjän kokoisen maan tapauksessa. Sodan ja pakotteiden seurauksena Venäjän talouden odotettiin vielä keväällä 2022

laajalti supistuvan huomattavasti. Alustavien tilastotietojen valossa Venäjän BKT supistui vuonna 2022, mutta supistuminen näyttää jääneen odotuksia vaimeammaksi.

Pakotteiden vaikutuksia Venäjän talouteen on tässä vaiheessa vielä vaikea arvioida täsmällisesti. Ne ovat olleet voimassa vasta melko vähän aikaa ja niiden vaikutuksia on vaikea erottaa muista Venäjän talouskehitykseen vaikuttaneista tekijöistä. Tässä artikkelissa esitetään alustavia arvioita sodan ja pakotteiden vaikutuksesta Venäjän BKT:hen tilastotietojen ja yksinkertaisen makrotaloudellisen mallin pohjalta sekä tarkastellaan niitä aiemman kirjallisuuden tarjoamaa taustaa vasten. Nykyisten pakotteiden vaikutuksia Venäjän talouteen peilataan tutkimuskirjallisuudessa aiemmin esitettyihin vaikutusarvioihin eri maissa ja eri aikoina. Lisäksi tarkastellaan tekijöitä, jotka Venäjän tapauksessa ovat voineet vahvistaa tai heikentää pakotteiden taloudellisia vaikutuksia.

Artikkelin analyysin pohjalta vuonna 2022 Venäjälle asetettujen pakotteiden taloudelliset vaikutukset eivät ole olleet pieniä verrattuna aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa esitettyihin vaikutusarvioihin. Toisaalta vaikutukset eivät myöskään ole olleet poikkeuksellisen suuria, vaikka Venäjälle asetettuja pakotteita on luonnehdittu harvinaisen laajamittaisiksi.

Pakotteiden vaikutusta ovat vahvistaneet niiden kattavuus sekä toimien että niitä asettaneiden maiden osalta. Lisäksi pakotteisiin osallistuneiden maiden merkitys Venäjän ulkoisissa taloussuhteissa oli suuri ennen sotaa. Keskeisiä pakotteiden vaikutusta heikentäneitä tekijöitä ovat olleet vaihtoehtoisten talouskumppaneiden löytyminen ja valtion tukitoimet. Nousevat taloudet eivät ole osallistuneet Venäjälle asetettuihin pakotteisiin ja ovat tarjonneet Venäjälle uusia markkinoita. Venäjän valtiontalouden vahva tila ja autoritaarinen hallintojärjestelmä ovat mahdollistaneet järeät ja nopeat toimet pakotteiden vaikutusten lievittämiseksi.

Keskeinen tekijä pakotteiden taloudellisten vaikutusten arvioinnissa on myös pakotteiden suunnittelu. Viime vuosina pakotteiden suunnittelussa onkin yleistynyt kohdennettujen pakotteiden käyttö. Myös Venäjälle asetetut pakotteet on kohdistettu pääosin tiettyihin talouden osa-alueisiin, eikä niiden ensisijaisena tarkoituksena ole aiheuttaa mahdollisimman laajamittaista kokonaistaloudellista vahinkoa.

Artikkelissa käydään ensin läpi aiheen kannalta keskeistä tutkimuskirjallisuutta. Pakotteiden vaikutuksia käsittelevää kirjallisuutta on hyvin paljon. Tässä artikkelissa keskitytään tarkastelemaan viimeaikaisia tutkimuksia, jotka ovat tuottaneet kvantitatiivisia arvioita pakotteiden kohdemaalle aiheutuvista kokonaistaloudellisista vaikutuksista. Kirjallisuuskatsauksen lopuksi arvioidaan lyhyesti olemassa olevaan kirjallisuuteen liittyviä heikkouksia ja aukkoja. Seuraavaksi artikkelissa arvioidaan tilastotietojen ja yksinkertaisen makrotaloudellisen mallin pohjalta vuonna 2022 käyttöön otettujen pakotteiden vaikutusta Venäjän talouskehitykseen. Sitten tarkastellaan aiemmassa kirjallisuudessa tunnistettujen, pakotteiden vaikutusta vahvistavien ja heikentävien tekijöiden merkitystä Venäjän tämänhetkisessä tilanteessa. Lopuksi kootaan yhteen artikkelin keskeiset johtopäätökset.

Pakotteiden taloudelliset vaikutukset

Taluspakotteilla viitataan tyypillisesti sellaisiin taloussuhteisiin kohdistuviin rajoituksiin, joilla pyritään vaikuttamaan kohdemaan poliittisiin päätöksiin. Pakotteiden yleisimpiin ensisijaisiin tavoitteisiin kuuluvat kohdemaan sotilaallisten kyvykkyyksien rajoittaminen, aggressiivisen ulkopoliitikan hillitseminen tai ihmisoikeuksien polkemisen estäminen. Lisäksi pakotteilla voidaan pyrkiä etukäteen estämään kohdemaan epätoivottujen politiikkatoimien

laajentaminen tai kolmansien maiden ryhtyminen vastaaviin epätoivottuihin toimiin. (Gutman, Neuenkirch & Neumeier 2023, 5; Jentleson 2022, 10; Morgan, Syropoulos & Yotov 2023, 3.)

Yleisimpiä talouspakotteita ovat ulkomaankauppaan ja kansainvälisiin pääomavirtoihin kohdistuvat rajoitukset. Käytössä on ollut myös monia muita toimia, kuten matkustusrajoituksia, omaisuuden jäädyttämistä ja kehitysavun lopettamista. Talouspakotteita on jossain muodossa käytetty politiikkavälineenä jo vuosisatoja, mutta niiden käyttö on lisääntynyt voimakkaasti toisen maailmansodan jälkeen. Etenkin kansainvälisiin pääomavirtoihin ja rahoitussektoriin kohdistuvien pakotteiden käyttöä on lisätty viime vuosikymmeninä tuntuvasti. (Felbermayr et al. 2020; Morgan, Syropoulos & Yotov 2023, 4–5.)

Pakotteiden vaikutuksista ylipäänsä on tehty paljon tutkimusta, mutta taloudellisiin vaikutuksiin keskittyviä tutkimuksia on edelleen melko vähän (Felbermayr et al. 2021). Pääosa tutkimuksista tarkastelee pakotteiden vaikutuksia kohdemaan näkökulmasta. Tutkimusten kohteena on usein pakotteiden vaikutus kohdemaan bruttokansantuotteeseen (BKT). BKT:n katsotaan olevan talouskehitystä tiivistetyssä muodossa kuvaava yksinkertainen ja perinteinen mittari. BKT-tilastoja on laajasti saatavilla eri maista ja pitkiltä aikajaksoilta. BKT-tilastot ovat yleensä myös melko hyvin vertailukelpoisia eri maiden välillä, koska tilastointi perustuu kansainvälisesti vakiintuneille käytännöille. Siten myös eri tutkimusten tulokset ovat tyypillisesti helpommin vertailtavissa kuin esim. kauppaa- ja rahoitusvirtoihin kohdistuvia vaikutuksia tarkastelevissa tutkimuksissa.

Talousvaikutuksiin keskittyvässä tutkimuskirjallisuudessa on käytetty erilaisia lähestymistapoja. Yksi yleinen lähestymistapa talousvaikutusten tarkasteluun on ollut useiden historiallisten tapaustutkimusten pääosin kuvaileva analyysi (Jentleson 2022; Mulder 2022). Viime vuosina on kuitenkin lisääntynyt myös tutkimuskirjallisuus, jossa keskitytään pakotteiden talousvaikutusten määrälliseen arviointiin tilastollisten menetelmien avulla. Tätä on tukenut yhtäältä tilastotiedon saatavuuden paraneminen ja toisaalta tilastollisten menetelmien kehittyminen.

Empiirisessä tutkimuksessa tarvittavan tilastotiedon saatavuus on kohentunut etenkin pakotetietokantojen kokoamisen myötä. Pakotetietokantoihin on kerätty satoja pakotetapa-uksia, jotka kattavat vuosikymmeniä, pakotteiden asettaja- ja kohdemaita kaikkialta maailmasta sekä kaikenlaisia pakotteita (Felbermayr et al. 2021; Hufbauer & Jung 2020). Pakotteiden taloudellisia vaikutuksia on tutkittu yhdistämällä taloudellisia tilastoja näiden tietokantojen tietoihin.

Talousvaikutuksia on tutkittu myös erilaisilla simulaatiomalleilla. Simulaatiomallien käyttöä on edesauttanut kansainvälisten panos-tuotos-taulukoiden kehittyminen. Panos-tuotos-taulukot kuvaavat kansainvälisiä tuotantoverkostoja eri maiden ja tuotantosektoreiden välillä, joten niiden avulla voidaan arvioida etenkin kansainväliseen kauppaan kohdistuvien rajoitteiden vaikutuksia. Pakotteiden taloudellisten vaikutusten tilastollista analyysia vaikeuttaa tyypillisesti niiden erottaminen muista talouskehitykseen vaikuttavista tekijöistä (Felbermayr et al. 2021; Morgan, Syropoulos & Yotov 2023). Tilastollisten menetelmien kehittyminen on kuitenkin tuonut uusia työkaluja myös tämän ongelman lievittämiseen.

Tilastollista analyysia on tehty hyvin erilaisilla menetelmillä ja otoksilla yksittäisistä kohdemaista laajoihin paneeliaineistoihin. Tutkimuskirjallisuus viittaa pääosin siihen, että talouspakotteilla on tilastollisesti merkitsevä negatiivinen vaikutus kohdemaan talouskehitykseen (Gutman, Neuenkirch & Neumeier 2023; Morgan, Syropoulos & Yotov 2023; Simola 2023b). Arviot vaikutuksen suuruudesta ja kestosta kuitenkin vaihtelevat melko paljon eri tutkimusten välillä.

Paketitietokantoja hyödyntävissä tutkimuksissa käytetään laajoja paneeliaineistoja, joiden pohjalta arvioidaan pakotteiden vaikutusta maiden toteutuneeseen BKT:n kasvuun. Lähtökohtaisesti arviointi kattaa kaikki pakotetapaukset riippumatta pakotteiden laajuudesta ja luonteesta. Monissa tutkimuksissa kuitenkin tehdään lisätarkasteluja, joissa näiden tekijöiden vaikutus huomioidaan erikseen. Paneeliaineistoihin pohjautuvien tulosten perusteella talouspakotteiden on arvioitu vähentävän kohdemaan asukasta kohden lasketun BKT:n kasvua keskimäärin 0,2–2 % vuodessa lyhyellä aikavälillä (Taulukko 1, yläosa).

Neuenkirch ja Neumeier (2015) tutkivat Yhdysvaltojen ja YK:n asettamien pakotteiden vaikutusta kohdemaiden BKT:n kasvuun vuodet 1976–2012 kattavalla Threat and Imposition of Sanctions -tietokantaan (TIES) pohjautuvalla paneeliaineistolla ja perinteisillä tilastollisilla menetelmillä. Tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että kohdemaan asukasta kohden lasketun BKT:n kasvu vähenee keskimäärin 0,75–1 % vuodessa Yhdysvaltojen ja yli 2 % vuodessa YK:n asettamien pakotteiden seurauksena. Kaikkein laajimmat pakotteet voivat leikata kasvua jopa 5 % vuodessa. Pakotteiden negatiivinen vaikutus on tyypillisesti pitkäkestoinen. YK:n pakotteiden seurauksena kohdemaan BKT on vuosikymmenen kuluttua noin 25 % pienempi verrattuna tilanteeseen ilman pakotteita.

Gutmann, Neuenkirch ja Neumeier (2021) käyttävät *event study* -menetelmällä toteutetussa tutkimuksessaan laajempaa Global Sanctions Database -paneeliaineistoa (GSDB). Se kattaa vuodet 1960–2016 ja Yhdysvaltojen, EU:n sekä YK:n asettamat pakotteet. Tulosten mukaan pakotteet johtavat asukasta kohden lasketun BKT:n kasvun vähenemiseen noin kahdella prosenttiyksiköllä kahtena ensimmäisenä vuonna pakotteiden voimaantumisen jälkeen. Talous ei palaa entiselle kasvu-uralleen myöskään sen jälkeen, eikä edes ensimmäisinä vuosina pakotteiden poistamisen jälkeen.

Samaan GSDB-tietokantaan pohjautuvassa instrumenttimuuttujamenetelmää käyttävässä tutkimuksessaan Kwon, Syropoulos ja Yotov (2022) päätyvät siihen, että kohdemaiden asukasta kohden lasketun BKT:n vuotuinen kasvu vähenee 0,2 % pakotteiden seurauksena. Heidän tulostensa mukaan pakotteilla ei ole pitkäaikaista negatiivista vaikutusta kohdemaan talouskasvuun.

Yksittäisiin maihin keskittyviä tutkimuksia pakotteiden taloudellisista vaikutuksista on viime vuosina tehty lähinnä Iranista ja Venäjältä. Aiemmin asetettujen pakotteiden vaikutuksia on tutkittu erilaisilla toteutuneeseen kehitykseen perustuvilla menetelmillä. Gharehgozlin (2017) synteettisen kontrollin menetelmällä saatujen tulosten mukaan Iranin BKT oli vuosina 2011–2014 noin 17 % pienempi maahan kohdistettujen pakotteiden vuoksi verrattuna tilanteeseen ilman pakotteita. Felbermayr et al. (2020) arvioivat ensin pakotteiden vaikutusta Iranin ulkomaankauppaan toteutuneen kehityksen pohjalta ja käyttävät sitten näitä arvioita BKT-vaikutusten määrittelyyn. Heidän tulostensa mukaan Iranin asukasta kohden laskettu BKT kasvaisi noin 4 %, jos Iraniin kohdistuvat pakotteet purettaisiin.

Venäjälle vuonna 2014 asetettujen pakotteiden vaikutuksia on myös arvioitu muutamissa tutkimuksissa. EU, Yhdysvallat ja eräät muut maat asettivat ensimmäiset Venäjään kohdistuvat pakotteensa vuonna 2014, kun Venäjä liitti Krimin niemimaan laittomasti itseensä. Nämä pakotteet olivat hyvin kapea-alaisia. Ne rajoittivat lähinnä pitkäaikaisen ulkomaisen rahoituksen saatavuutta erälle venäläisille valtionomisteisille pankeille ja yrityksille sekä aseiden, kaksikäyttötekniikan sekä öljyn ja kaasun tuotantoon liittyvän teknologian vientiä Venäjälle. Lisäksi pakotteita kohdistettiin eräisiin yksittäisiin yrityksiin ja henkilöihin (Korhonen, Simola & Solanko 2018).

Paneeliaineistoilla tehdyt tutkimukset pakotteiden kokonaistaloudellisista vaikutuksista	
	BKT:n supistuminen, %/vuosi
Neuenkirch & Neumeier (2015)	2–5 %
Gutmann, Neuenkirch & Neumeier (2021)	2 %*
Kwon, Syropoulos & Yotov (202)	0,2 %
Hufbauer et al. (2009)	3 %**
Vuonna 2014 asetettujen Venäjä-pakotteiden kokonaistaloudellisista vaikutuksista tehdyt tutkimukset	
	BKT:n vuosikasvun supistuminen, %-yksikköä
Barseghyan (2019)	1,5
Pestova & Mamonov (2019)	0,8
Gurvich & Prilepsky (2015)	0,5–0,6
IMF (2019)	0,2
Kholodilin & Netshunajev (2019)	Marginaalinen vaikutus
Chowdry et al. (2022)	1,7 %**
Vuonna 2022 asetettujen Venäjä-pakotteiden kokonaistaloudellisista vaikutuksista tehdyt mallisimulaatiot (pakotekoalitionomaisten täydellinen kauppasaarto Venäjälle)	
	BKT:n supistuminen, %
Tripier et al. (2022)	11,3
Felbermayr, Mahlkow & Sandkamp (2023)	9,7
Borin et al. (2022)	6,5
Du & Wang (2022)	6,3
Chowdry et al. (2022)	5,1
Mahlstein et al. (2022)	1,5

* Ensimmäiset kaksi vuotta.

** BKT:n tason pudotus.

Taulukko 1. Eri tutkimusten tuloksia pakotteiden vaikutuksesta kohdemaan BKT:n kehitykseen.

Useimpien tutkimusten mukaan näillä pakotteilla oli tilastollisesti merkitsevä negatiivinen vaikutus Venäjän talouteen lyhyellä tai keskipitkällä aikavälillä. Tulosten mukaan pakotteet leikkasivat Venäjän asukasta kohden lasketun BKT:n kasvusta keskimäärin noin puoli prosenttiyksikköä vuodessa (Taulukko 1, keskiosa). Kokonaisuudessaan Venäjän BKT:n arvioidaan useimmissa tutkimuksissa olleen vuosina 2014–2018 noin 1–2 % pienempi verrattuna tilanteeseen ilman pakotteita. Samanaikaisesti tapahtuneen raakaöljyn maailmanmarkkinahinnan romahduksella arvioidaan kuitenkin olleen pakotteita suurempi negatiivinen vaikutus Venäjän taluskehitykseen.

Gurvich ja Prilepsky (2015) keskittyvät kansainvälisten pääomavirtojen kautta tulleisiin vaikutuksiin ja arvioivat pakotteiden negatiiviseksi vaikutukseksi Venäjän BKT:hen 0,5–0,6 % vuodessa vuosina 2014–2017. Siten kumulatiivinen vaikutus BKT:hen on noin –2 %. Pestova ja Mamonov (2019) tarkastelevat myös rahoitussektoriin kohdistuvien pakotteiden vaikutusta käyttämällä Bayesilaista vektoriautoregressiomallia (BVAR). Heidän tulostensa mukaan Venäjän BKT supistui vuosina 2014–2015 yhteensä noin 1,2 % pakotteiden seurauksena.

Chowdry et al. (2022) keskittyvät ulkomaankauppavirtojen kautta tuleviin vaikutuksiin yhdistämällä toteutuneet kauppavirtavaikutukset kokonaistasapainomallisimulaatioon. Heidän tulostensa pohjalta pakotteiden negatiivinen vaikutus Venäjän BKT:hen on 1,7 %. IMF:n (2019) kokonaistasapainomalliin perustuvien tulosten pohjalta pakotteet leikkasivat Venäjän BKT:n kasvua vuosina 2014–2018 noin 0,2 % vuodessa eli BKT supistui näiden vuosien aikana yhteensä noin prosentilla.

Sitä vastoin Barseghyanin (2019) tutkimus viittaa huomattavasti suurempaan vaikutukseen. Synteettisen kontrollin menetelmään perustuvien tulosten pohjalta Venäjän BKT oli jopa 5 % pienempi vuosina 2014–2017 verrattuna tilanteeseen ilman pakotteita. Toisaalta taas Kholodilin ja Netshunajevin (2019) rakenteellisen autoregressiomallin (SVAR) tulosten mukaan pakotteilla oli korkeintaan vähäinen negatiivinen vaikutus Venäjän talouskehitykseen.

Uusimpien pakotteiden osalta tutkimukset nojaavat pääosin mallisimulaatioiden tuloksiin, koska tilastoja toteutuneesta kehityksestä on vasta vähän saatavilla. Useimmat mallisimulaatiot perustuvat laskennallisiin kokonaistasapainomalleihin (*computable general equilibrium*, CGE). Niissä keskitytään yleensä ulkomaankauppaan kohdistuviin rajoituksiin, mutta joissakin malleissa pyritään huomioimaan myös rahoitusvirtoja rajoittavat pakotteet. Mallien avulla ei pystytä arvioimaan tarkasti yksityiskohtaisten pakotteiden vaikutuksia, koska ne pohjautuvat tyypillisesti toimialatason tilastoihin yksittäisten tuotteiden tai yritysten sijasta. Mallisimulaatioiden tulosten mukaan pakotteilla on negatiivinen vaikutus Venäjän talouteen, mutta arviot vaikutuksen suuruudesta vaihtelevat paljon.

Venäjälle suuntautuvaan vientiin kohdistuvien rajoitusten vaikutusta ovat tutkineet Hausmann, Schetter ja Yildirim (2022) ja Simola (2022). Hausmann, Schetter ja Yildirim (2022) pystyvät kohdistamaan rajoitukset hyvin tarkasti tiettyihin tuotteisiin ja arvioivat EU:n ja Yhdysvaltojen keväällä 2022 asettamien tavaravientirajoitusten leikkaavan Venäjän BKT:stä 0,5 %. Simolan (2022a) kansainvälisiin panos-tuotos-taulukoihin perustuvissa simulaatioissa pakotteet kohdistetaan toimialatasolle. Pakotteiden osalta pyritään ottamaan huomioon myös rahoituspalveluiden vientiin kohdistuvat rajoitteet. Tulosten mukaan keväällä 2022 asetetut Venäjälle suuntautuvaan tavara- ja palveluvientiin kohdistuvat rajoitukset supistavat Venäjän BKT:tä lyhyellä aikavälillä 4 %. Tässä analyysikehikossa ei kuitenkaan pystytä arvioimaan pidemmän aikavälin dynaamisia vaikutuksia talouden alkaessa sopeutua häiriöihin.

Venäjältä peräisin olevaan tuontiin kohdistuvien rajoitusten vaikutusta on tutkittu etenkin Venäjälle keskeisten energiatuotteiden näkökulmasta erilaisten laskennallisten kokonaistasapainomallien avulla. Evenett ja Muendler (2022) arvioivat, että EU:n G7:n tuontikielto venäläiselle öljylle ja kaasulle johtaisi Venäjän BKT:n supistumiseen 0,6 %. Felbermayr, Mahlkow & Sandkamp (2023) päätyvät huomattavasti suurempaan BKT-vaikutukseen (6,6 %) ja Chepeliev, Hertel & van Mensbrugghe (2022) arvioivat Venäjän BKT:n supistuvan jopa 10–12 % energian tuontiin kohdistuvien rajoitusten seurauksena. Erilaiset tulokset heijastavat pitkälti malleissa käytettyjä erilaisia parametrien kalibrointeja sekä taustaoletuksia etenkin siitä, kuinka hyvin Venäjä pystyy löytämään viennille korvaavia markkinoita.

Monissa laskennallisten kokonaistasapainomallien avulla tehdyissä tutkimuksissa on tarkasteltu myös sitä, miten pakotteita asettaneiden maiden hypoteettinen täydellinen kauppassaarto vaikuttaisi Venäjän talouteen. Näiden tutkimusten pohjalta laskettu kauppasaarron keskimääräinen negatiivinen vaikutus Venäjän BKT:hen olisi noin 7 % (Borin et al. 2022; Chowdry et al. 2022; Du & Wang 2022; Felbermayr, Mahlkow & Sandkamp 2023; Mahlstein et al. 2022; Tripier et al. 2022). Arviot vaihtelevat kuitenkin jälleen huomattavasti eri tutkimusten välillä, sillä niiden vaihteluväli on 1,5–11,3 % (Taulukko 1, alaosa).

Mahlstein et al. (2022) arvioivat, että ulkomaisten suorien sijoitusten poistumisella Venäjältä olisi huomattavasti suurempi vaikutus kuin pelkästään kauppasaarrolla. Du ja Wang (2022) taas pitävät suorien sijoitusten vaikutusta myös tärkeänä, mutta pienempänä kuin kaupan kohdistuvien rajoitteiden vaikutus. Lisäksi eräissä tutkimuksissa on tehty skenaarioita, joissa kaikki maat lopettavat kaupan Venäjän kanssa. Näiden tutkimusten tulosten mukaan Venäjän talouteen kohdistuva negatiivinen vaikutus olisi kaksin- tai jopa kolminkertainen nykyiseen verrattuna, jos kaikki maat liittyisivät pakotteisiin (Chowdry et al. 2022; Du & Wang 2022; Simola 2022a; Tripier et al. 2022).

Pakotteiden taloudellisia vaikutuksia tarkastelevan tutkimuskirjallisuuden katsauksen pohjalta voidaan todeta, että useimmissa tutkimuksissa pakotteilla on tilastollisesti merkitsevä negatiivinen vaikutus pakotteiden kohteena olevan maan talouskehitykseen. Arviot vaikutusten suuruudesta vaihtelevat kuitenkin suuresti ja moniin tuloksiin liittyy epävarmuutta, kuten myös Demena et al. (2021) meta-analyyseissä todetaan.

Epävarmuus voi heijastaa osittain aukkoja teoreettisessa viitekehityksessä, joka yhdistää talouspakotteiden vaikutuskanavat poliittisiin tavoitteisiin (Felbermayr et al. 2021). Monissa tutkimuksissa myös empiirisissä menetelmissä on usein heikkouksia, jotka voivat vähentää tulosten luotettavuutta. Tuoreimpien Venäjälle asetettujen pakotteiden vaikutusten arviointi on väistämättä jäänyt toistaiseksi varsin karkealle tasolle.

Pakotteiden talousvaikutuksia tarkastelevassa kirjallisuudessa on keskitytty etenkin niiden kokonaistaloudellisiin vaikutuksiin, mikä on vaikuttanut myös tämän katsauksen rajaukseen. Viime vuosina pakotteissa on kuitenkin siirrytty pitkälti tarkemmin rajattuihin pakotteisiin ja etenkin rahoitussektoriin kohdistuviin rajoituksiin. Pakotteiden yksityiskohtaisempia vaikutuksia sekä niiden välittymistä politiikkapäätöksiin on toistaiseksi tutkittu ylipäänsä vähän. Vain harvat tutkimukset keskittyvät rahoitussektoriin kohdistuviin rajoituksiin.

Venäjälle vuonna 2022 asetetut talouspakotteet

Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on johtanut laajoihin Venäjään kohdistuviin talouspakotteisiin. Yhtä laajoja pakotteita on käytetty vain harvoin aikaisemmin, eikä niitä ole koskaan kohdistettu niin suureen maahan kuin Venäjä. Ensimmäiset pakotteet otettiin käyttöön hyvin nopeasti Venäjän hyökkäyksen jälkeen, mutta toimia on laajennettu vähitellen. Pakotteet on koordinoitu tarkasti EU:n, Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian kesken. Yhteensä 45 maata¹ on asettanut pakotteita Venäjälle, mutta suurin osa nousevista talouksista ei ole ottanut käyttöön mitään Venäjään kohdistuvia pakotteita.

Kokonaistaloudellisen kehityksen kannalta keskeisimmät pakotteet kohdistuvat Venäjän kansainvälisiin rahavirtoihin sekä ulkomaankauppaan. Rahavirtoihin kohdistuvat pakotteet vaikuttavat Venäjän talouteen monien kanavien kautta. Venäjän keskuspankki ei pysty käyttämään valuuttavarannostaan varoja, jotka ovat dollareissa, euroissa, punnissa tai jeneissä. Niiden arvioidaan kattavan yli puolet varannosta. Pakotteet rajoittavat niitä asettaneissa maissa toimivien rahoituslaitosten mahdollisuuksia myöntää rahoitusta Venäjälle. Venäjän valtion ja monien venäläisten suuryritysten mahdollisuudet saada ulkomaista rahoitusta ovat vaikeutuneet huomattavasti. Kesällä 2022 Venäjän valtio katsottiin kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla maksukyvyttömäksi, koska se ei pystynyt lyhentämään velkojaan pakotteiden rajoittaessa Venäjän kansainvälistä maksuliikennettä. Lisäksi useimmat suurimmat venäläiset pankit on erotettu kansainvälisestä maksuliikenneviestijärjestelmä SWIFTistä.

Venäjälle suuntautuvaan vientiin kohdistuvia rajoitteita otettiin käyttöön hyvin nopeasti Venäjän hyökättyä Ukrainaan. Rajoitteita on kuitenkin laajennettu vähitellen sodan jatkuessa. Euroopan komission arvion mukaan kesäkuussa 2023 hyväksytyin 11. pakotepakettien jälkeen vientirajoitteet kattavat 49 % EU-maiden tavaraviennistä Venäjälle vuoden 2021 tietojen pohjalta laskettuna. Vientirajoitukset kohdistuvat pääosin teknologiatuotteisiin sekä kemikaleihin, joita voidaan hyödyntää sotateollisuudessa. Lisäksi monien ylellisyystavaroiden vienti Venäjälle on kielletty. Vientirajoitteita on koordinoitu melko tarkasti pakotteita asettaneiden maiden välillä, mutta yksityiskohdissa on jonkin verran eroja. (European Commission 2023; Simola 2023c)

Venäjältä peräisin olevaan tuontiin kohdistuvia rajoituksia on otettu käyttöön verkkaisesti. Tämä koskee etenkin Euroopan unionia, jolle Venäjä on ollut huomattavasti tärkeämpi tuontimarkkina kuin muille pakotteisiin osallistuvilla mailla. Rajoitukset ovat tulleet voimaan vähitellen, esimerkiksi raaka-aineen osalta heinäkuussa 2022 ja kivihiilen osalta elokuussa 2022 (Simola 2023c). EU:n venäläisen raakaöljyn tuontiin kohdistuvat rajoitukset sekä EU:n ja G7-maiden hintakattojärjestelmä tulivat voimaan vasta joulukuussa 2022 ja vastaavat öljyjälösteisiin kohdistuvat pakotteet helmikuussa 2023. Kesäkuussa 2023 hyväksytyin 11. pakotepakettien tultua voimaan tuontirajoitteet koskevat Euroopan komission mukaan noin 58 % EU-maiden tavaratuonnista Venäjältä vuoden 2021 tietojen pohjalta laskettuna (European Commission 2023).

Sodalla ja pakotteilla on ollut negatiivinen vaikutus Venäjän talouteen. Venäjän talous on supistunut sodan ja pakotteiden seurauksena. Kokonaisvaikutuksia on vaikea arvioida etenkin näin varhaisessa vaiheessa ja nimenomaisesti pakotteiden vaikutusta on vaikea eristää muista tekijöistä. Vaikutuksia voidaan kuitenkin arvioida karkealla tasolla. Vaikutusten suhteuttamiseksi aiempaan kirjallisuuteen tässä esitetyissä arvioissa keskitytään Venäjän BKT:hen.

Venäjän tilastolaitoksen alustavien tietojen mukaan Venäjän BKT supistui 2 % vuonna 2022. Laajemman kuvan saamiseksi BKT:n kehitystä on kuitenkin syytä vertailla sotaa edeltäneisiin odotuksiin. Vuoden 2022 helmikuussa Consensus Economicsin kuukausittain kokoamien keskeisten ennusteiden keskimääräinen odotus Venäjän BKT:lle oli 2,5 prosentin kasvu vuonna 2022. Siten sota ja pakotteet olisivat leikanneet noin 4,5 % Venäjän BKT:stä vuonna 2022. Saman kokoluokan vaikutukseen viittaa myös se, että Venäjän naapurissa sijaitsevan öljyntuottajamaa Kazakstanin BKT kasvoi vuonna 2022 3 % (IMF 2023).

Venäjän talouskehityksen ennustamiseen rakennetun yksinkertaisen tilastollisen mallin avulla päästään samansuuntaisiin tuloksiin. Rautavan (2013) rakenteellisessa autoregressio-mallissa Venäjän BKT:tä selitetään öljyn hinnalla, reaalisella valuuttakurssilla sekä talouden epävarmuutta kuvaavalla muuttujalla. Tätä mallia voidaan käyttää arvioimaan sodan ja pakotteiden vaikutusta Venäjän talouteen. Mallin tuottamaa BKT-ennustetta ”normaalitilanteessa” voidaan verrata BKT:n toteutuneeseen kehitykseen sodan ja pakotteiden seurauksena.

Ennusteen pohjana käytetään toteutuneita öljyn hintoja. Sodan ja pakotteiden vaikutus voidaan malliennusteessa eliminoida pitämällä epävarmuusmuuttuja samalla tasolla, kuin se oli ennen sotaa eli vuoden 2021 lopussa. Malli estimoidaan vuoden 2021 loppuun saakka ja sen pohjalta lasketaan ennuste vuoden 2022 BKT:n kehitykselle. Mallin tulosten pohjalta Venäjän BKT olisi kasvanut 2,8 % vuonna 2022 toteutuneella öljyn hintakehityksellä ilman sotaa ja pakotteita. Siten myös mallin tulokset viittaavat siihen, että sota ja pakotteet leikkasivat Venäjän BKT:stä lähes 5 %.

Arvioita sodan ja pakotteiden vaikutuksista Venäjän pidemmän aikavälin talouskehitykseen on toistaiseksi vähän. Kansainvälisen valuuttarahasto IMF:n huhtikuussa 2023 julkaisemassa ennusteessa (IMF 2023) Venäjän talouden odotetaan olevan 8 % pienempi vuonna 2027 verrattuna sotaan edeltävään ennusteeseen. IMF:n arvio Venäjän BKT:n potentiaalisesta kasvusta on lähes puolittunut sodan ja pakotteiden seurauksena alle yhteen prosenttiin.

Aiemman tutkimuskirjallisuuden valossa nämä alustavat arviot Ukrainan sodan johdosta asetettujen pakotteiden vaikutuksesta Venäjän talouteen eivät ole pieniä. BKT:n supistuminen noin 2 % vuodessa on paneeliaineistoihin perustuvien tutkimustulosten pohjalta tyypillinen pakotteista aiheutuva vaikutus. Malliestimoinnin pohjalta saatu 5 % on jopa aiemman kirjallisuuden raportoitujen vaikutusten ylärajoilla, joskaan tulokset eivät ole metodologisesti suoraan vertailukelpoisia. Toisaalta IMF:n arvio pidemmän aikavälin BKT:n tason pudotuksesta noin 8 prosentilla on varsin kaukana Iranille aiemmassa kirjallisuudessa arvioidusta 17 %:n BKT:n pudotuksesta. Seuraavaksi tarkastellaan tekijöitä, jotka ovat voineet vaikuttaa pakotteiden taloudellisiin seurauksiin Venäjän tämänhetkisessä tilanteessa.

Pakotteiden vaikutuksia vahvistavat ja heikentävät tekijät

Pakotteiden taloudellisten vaikutusten tutkimus liittyy myös pakotteiden perimmäisten, poliittisten tavoitteiden saavuttamiseen. Poliittisten tavoitteiden toteutumista on tutkimuskirjallisuudessa tyypillisesti arvioitu pakotetietokantojen avulla. Laajimpien tietokantojen kaikki pakotteet ja aikajaksot kattavan analyysin pohjalta pakotteilla on saavutettu niiden perimmäiset poliittiset tavoitteet joko osittain tai kokonaan keskimäärin 27–38 prosentissa tapauksista (Felbermayr et al. 2020; Hufbauer et al. 2009; Morgan, Bapat & Kobayashi 2014; Simola 2023b). Tämä niin sanottu ”onnistumisprosentti” vaihtelee kuitenkin huomattavasti muun muassa eri poliittisten tavoitteiden ja pakotteiden laajuuden välillä. Siihen liittyy myös paljon epävarmuutta, koska tavoitteiden täytymisen arvioiminen on usein vaikeaa ja väistämättä jossain määrin subjektiivista.

Tutkimuskirjallisuudessa on myös tarkasteltu tekijöitä, joilla voi olla merkitystä pakotteiden taloudellisten ja poliittisten vaikutusten kannalta. Tutkimuksissa on tunnistettu tiettyjä tekijöitä, jotka voivat vahvistaa tai heikentää pakotteiden vaikuttavuutta. Demena et al. (2021) kuitenkin korostavat meta-analyysinsä pohjalta näihin tuloksiin liittyviä epävarmuuksia.

Pakotteiden vaikutuksia vahvistavia tekijöitä ovat tyypillisesti pakotteiden kattavuus instrumenttien ja pakotteita asettavien maiden osalta (Caruso 2003; Felbermayr et al. 2020; Hufbauer et al. 2009). Pakotteiden vaikutus on myös tyypillisesti sitä voimakkaampi, mitä tiiviimmät taloussuhteet pakotteiden kohteen ja niitä asettaneiden maiden välillä on ennen pakotteita ollut. Lisäksi eräiden tutkimusten mukaan pakotteiden nopea voimaantulo voi olla tehokkaampaa kuin pakotteilla uhkaaminen ja pakotteiden asteittainen kiristäminen, jotta kohdemaalla ei ole aikaa suunnitella vastatoimia pakotteiden vaikutusten lievittämiseksi (Afesorgbor 2019; Hufbauer et al. 2009).

Nykyisiä Venäjään kohdistuvia pakotteita on luonnehdittu jopa poikkeuksellisen laaja-alaisiksi varsinkin Venäjän kokoisen talouden tapauksessa. Etenkin rahoitussektoriin kohdistuvat rajoitteet ovat olleet hyvin kattavia ja tyrehtyttäneet tehokkaasti ulkomaiset rahoitusvirrat Venäjälle. Venäjälle suuntautuvaan vientiin kohdistuvia rajoitteita otettiin myös melko paljon ja nopeasti käyttöön jo keväällä 2022, vaikka niitä laajennettiin vähitellen. Sitä vastoin useimmat Venäjältä peräisin olevaan tuontiin kohdistuvat rajoitteet tulivat voimaan vasta melko pitkien siirtymäaikojen jälkeen. Siten niiden vaikutus Venäjän vientiin oli vuonna

2022 rajallinen. Siirtymäajat ovat saattaneet myös helpottaa Venäjän mahdollisuuksia löytää uusia vientimarkkinoita. Kuten edellä todettiin, EU:n 10. pakotepaketin voimaantulon jälkeen Venäjän ulkomaankauppaan kohdistuvat pakotteet olivat jo varsin laajoja, mutta edelleen kaukana täydellisestä kauppasaarrosta.

Venäjälle asetettuihin pakotteisiin osallistuva joukko maita on laaja ja näillä on ollut merkittävä rooli Venäjän ulkomaisissa taloussuhteissa ennen pakotteita (Korhonen & Simola 2022). EU:n, Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian osuus Venäjän viennistä oli noin 50 % ja tuonnista 40 % vuonna 2021. Venäjälle tehtyjen suorien ulkomaisten sijoitusten kannasta näiden maiden osuus oli vielä suurempi, noin 70 % vuonna 2021. Pakotteiden myötä suuri osa Venäjän keskeisistä taloussuhteista on katkennut. Tämä selittää pakotteiden merkittävää negatiivista vaikutusta Venäjän talouteen.

Pakotteiden kohteeksi joutuvat maat voivat pyrkiä heikentämään pakotteiden vaikutuksia erilaisilla vastatoimilla. Keskeisiä keinoja ovat vaihtoehtoisten taloudellisten kumppanien etsiminen, pakotteiden kiertäminen, taloudellisten vaikutusten lieventäminen erilaisilla tukitoimilla sekä poliittiset toimenpiteet, kuten kansallistunteen pönkittäminen tai repressio (Hufbauer et al. 2009; Jentleson 2022; Morgan, Syropoulos & Yotov 2023).

Aiemman tutkimuksen mukaan muutamienkin vaihtoehtoisten markkinoiden olemassaolo voi heikentää pakotteiden taloudellisia vaikutuksia merkittävästi (Caruso 2003; Early 2015; Lektzian & Biglaiser 2013). Mallisimulaatioiden pohjalta myös nykyisten pakotteiden vaikutus Venäjän talouteen olisi huomattavasti suurempi, jos niihin osallistuisi laajempi joukko maita (Chowdry et al. 2022; Du & Wang 2022; Simola 2022a; Tripier et al. 2022).

Venäjä on pystynyt hyödyntämään vaihtoehtoisia markkinoita, sillä lähes kaikki nousevat taloudet ovat pidättäytyneet asettamasta Venäjälle pakotteita. Keskeisessä roolissa ovat olleet etenkin Kiina ja Intia, jotka ovat tarjonneet Venäjän viennille korvaavia markkinoita. Sodan ja pakotteiden seurauksena Venäjän viennin määrä länsimaihin on supistunut jyrkästi, mutta uusia asiakkaita on löytynyt Aasiasta. Kiina on ollut Venäjän keskeinen vientimarkkina jo aiemminkin ja nyt sen merkitys on kasvanut entisestään. Intiasta on löytynyt kysyntää etenkin Venäjän keskeisimmälle vientituotteelle eli öljylle. Intian osuus Venäjän öljynviennistä on noussut lähes nollassa noin 30 prosenttiin helmikuun 2022 jälkeen (Simola 2023a). Kun raaka-aineiden maailmanmarkkinahinnat lisäksi nousivat, Venäjä pystyi keräämään jättimäiset vientitulot vuonna 2022. Samalla valtion kassaan saatiin muhkeat verotulot raaka-aineiden tuotanto- ja vientiveroista, millä pystyttiin tukemaan taloutta ja lievittämään pakotteiden vaikutuksia (Vjugin et al. 2023). Öljy- ja kaasutulojen osuus Venäjän federaatiobudjetin tuloista oli 42 % vuonna 2022.

Venäjällä näyttää ainakin toistaiseksi olleen rajalliset mahdollisuudet pakotteiden kiertämisen käyttämiseen pakotteiden vaikutusten lieventämiseksi. Pakotteiden kiertämisellä tarkoitetaan sitä, että pakotteiden alaista toimintaa pyritään toteuttamaan epäsuorasti hyödyntämällä sellaisia toimijoita, jotka ovat pakotteiden ulkopuolella. Esimerkiksi EU:n vientirajoitusten alaisia tuotteita voidaan yrittää viedä Venäjälle sellaisten maiden kautta, jotka eivät osallistu pakotteisiin.

Pakotteiden kiertämistä on tietysti jo lähtökohtaisesti vaikea tutkia ja siihen liittyy huomattavasti epävarmuutta. Pakotteiden alaisten tuotteiden alkuperää voi olla vaikea määrittellä. EU:ssa valmistettujen pakotteiden alaisten tuotteiden vienti Venäjälle on kielletty myös kolmansien maiden kautta, mutta kolmansissa maissa valmistettujen tuotteiden vientiä pakotteet eivät rajoita. Tilastotietoihin pohjautuvan analyysin perusteella näyttää kuitenkin siltä, että Venäjä on ylipäänsä pystynyt korvaamaan pakotteiden alaisia tuotteita varsin rajal-

lisesti pakotteiden ulkopuolisista maista (Borin et al. 2023; Darvas & Martins 2022; Simola 2023c). Joidenkin tuotteiden osalta on kuitenkin viitteitä siitä, että pakotteita on kierretty esimerkiksi Keski-Aasian maiden kautta (Chupilkin, Javorcik & Plekhanov 2023, Free Russia Foundation 2023). Se on voinut osaltaan heikentää pakotteiden vaikutuksia. EU:n 11. pakotepakettissa otettiin käyttöön monia toimia pakotteiden kiertämisen estämiseksi (European Commission 2023).

Pakotteiden vaikutuksia voidaan pyrkiä kohdemaassa lieventämään myös erilaisilla talouspoliittisilla toimilla. Suurten ja taloudellisesti vakaiden sekä autoritaaristen maiden on eräissä tutkimuksissa arvioitu pystyvän paremmin selviämään pakotteista (Attia, Grauvogel & van Soest 2020; Bapat et al. 2013; Hufbauer et al. 2009). Taloudellinen vakaus antaa enemmän liikkumavaraa pakotteiden taloudellisten vaikutusten lievittämiseen julkisen sektorin tukitoimilla sekä eliiteille että laajemmalle väestölle. Autoritaarisissa maissa on myös helpompi toteuttaa dramaattisikin talouspoliittisia toimia – tai tarvittaessa ottaa käyttöön voimakkaampia repressiivisiä toimia.

Vuoden 2022 hyökkäystä edeltävinä vuosina (poikkeuksena tosin koronapandemian hallitsema vuosi 2020) Venäjä noudatti melko kurinalaista talouspolitiikkaa, jossa ensisijaisena tavoitteena oli talouden vakaus (Simola 2021). Finanssipolitiikassa valtiontalous pyrittiin pitämään ylijäämäisenä ja öljy- ja kaasutuloja säästettiin rahastoon laskusuhdanteeseen varautumiseksi. Rahapolitiikassa hintatason vakauttamisesta tuli keskeinen päämäärä, kun Venäjän keskuspankki siirtyi inflaatiotavoitteeseen vuoden 2014 lopulla. Toisaalta kansainvälisten pääomaliikkeiden vapaudesta ja ruplan vapaasta vaihdettavuudesta pidettiin kiinni myös talouskriisien keskellä, kun niihin oli vuosien työn seurauksena päästy siirtymätalousvaiheen jälkeen.

Venäjän talouspolitiikan linjaukset muuttuivat kuitenkin vuoden 2022 hyökkäyksen jälkeen kertaheitolla. Venäjän keskuspankki puuttui markkinoihin kovalla kädellä ja asetti tiukkoja rajoituksia kansainvälisille pääomarajoituksille (Vjugin et al. 2023). Rupla ei ollut enää vapaasti vaihdettava valuutta ja Moskovon pörssin kaupankäynti lopetettiin viikoiksi. Järeillä toimilla saatiin estettyä täysimittainen rahoitusmarkkinakriisi. Myös tiukasta budjettipolitiikasta luovuttiin sotamenojen rahoittamiseksi, talouden tukemiseksi sekä sodasta ja pakotteista aiheutuvien negatiivisten vaikutusten kompensoimiseksi yrityksille ja kotitalouksille. Federaatiobudjetin menoja lisättiin 25 % vuonna 2022, mikä pönkitti muun muassa sotateollisuuden tuotantoa ja samalla BKT:n kehitystä.

Kokonaistaloudelliset kustannukset, joiden arvioinnissa BKT on yksi keskeinen mittari, ovat tutkimustulosten mukaan tärkeitä myös pakotteiden poliittisten tavoitteiden saavuttamisen kannalta (Bapat et al. 2013; Hufbauer et al. 2009; Morgan, Syropoulos & Yotov 2023). Kokonaistaloudellisten kustannusten merkitys ei kuitenkaan ole aina täysin suoraviivainen ja yksiselitteinen. Kohdemaalle aiheutuvat suuremmat kokonaistaloudelliset kustannukset eivät välttämättä ole sidoksissa suurempaan todennäköisyyteen saavuttaa perimmäiset poliittiset tavoitteet.

Laajamittaisesti koko talouteen ja väestöön vaikuttaviin pakotteisiin on kohdistunut myös paljon kritiikkiä (Drezner 2011; Mulder 2022). Tällaisia pakotteita on pidetty epäoikeudenmukaisina ja eettisesti arveluttavina. Niillä on arvioitu olleen voimakkaita negatiivisia vaikutuksia tavallisiin kansalaisiin huolimatta heidän rajallisista mahdollisuuksistaan vaikuttaa kotimaansa politiikkavalintoihin. Tutkimustulosten mukaan pakotteet ovat monissa kohdemaissa muun muassa vaikeuttaneet humanitääristä tilannetta, lisänneet köyhyyttä ja heikentäneet ruokaturvallisuutta (Afesorgbor 2021; Gutman, Neuenkirch & Neumeier 2023;

Neuenkirch & Neumeier 2015; 2016). Laajamittaisten siviiliväestöön kohdistuvien negatiivisten vaikutusten rajoittamiseksi pakotteiden suunnittelun painopiste on viime vuosina siirtynyt entistä enemmän kapea-alaisempiin, niin sanottuihin kohdennettuihin tai täsmäpakotteisiin (*targeted sanctions*, ”*smart*” *sanctions*). Niiden avulla pyritään kohdistamaan taloudelliset kustannukset sellaisiin toimialoihin, yrityksiin ja henkilöihin, jotka ovat poliittisten tavoitteiden kannalta keskeisimpiä, ja välttämään humanitääristä tilannetta vaikeuttavia seuraamuksia (Drezner 2011; Hufbauer & Jung 2020; Jentleson 2022).

Myös Venäjälle asetetuissa pakotteissa on pitkälti käytetty tämänkaltaista lähestymistapaa etenkin vuonna 2014, mutta osin myös vuonna 2022. Nykyisten pakotteiden keskeisiin tavoitteisiin kuuluu rajoittaa Venäjän rahoitusmahdollisuuksia ja teknologista kapasiteettia sodankäyntiin. Tavallisiin kansalaisiin kohdistuvia negatiivisia vaikutuksia pyritään hillitsemään (European Commission 2023). Rahoitusmahdollisuuksia pyritään tyrehtyttämään rajoittamalla ulkomaisten investointien ja luottojen saatavuutta Venäjän valtiolle sekä valtion omistamille yrityksille ja pankeille. Lisäksi Venäjän vientituloja pyritään leikkaamaan keskeisiin vientituotteisiin kohdistuvilla tuontikielloilla. Venäjän sotateollisuuden tuotantomahdollisuuksia vaikeutetaan vientirajoitteilla, jotka kohdistuvat pääosin teknologiaan ja kemiallisiin tuotteisiin. Lisäksi pakotetoimia (esim. matkustusrajoituksia ja varojen jäädytyksiä) on kohdistettu satoihin yksittäisiin yrityksiin, oligarkkeihin sekä armeijan ja hallinnon edustajiin.

Tutkimustulosten pohjalta etenkin aiemmin Venäjälle asetettujen pakotteiden suorat negatiiviset vaikutukset tavallisiin venäläisiin ovat olleet rajallisia. Barseghyanin (2019) tulosten mukaan tulonjaon epätasaisuus on jopa vähentynyt Venäjällä vuoden 2014 jälkeen pakotteista huolimatta. Hän arvioi tämän kehityksen johtuvan Venäjälle asetettujen pakotteiden kohdennetusta luonteesta. Hyvin täsmällisesti kohdistettujen pakotteidenkin epäsuorat taloudelliset vaikutukset voivat kuitenkin olla laajempia. Nigmatullina (2022) arvioi, että vuonna 2014 pakotteiden kohteeksi joutuneet venäläiset yritykset saivat runsaasti tukea valtiolta pakotteiden vaikutusten lievittämiseksi. Tätä kautta pakotteet johtivat resurssien tehostamiseen jakautumiseen taloudessa ja vähensivät koko talouden tuottavuutta.

Venäjälle vuonna 2022 asetettujen pakotteiden vaikutuksista on vielä vähän empiiristä tutkimusta. Vaikutuksia on tässä vaiheessa vaikea tutkia, koska pakotteet ovat olleet voimassa vasta suhteellisen lyhyen aikaa. Niiden vaikutusta on myös vaikea erottaa muista samanaikaisesti vaikuttavista tekijöistä. Alustavat analyysit viittaavat kuitenkin siihen, että pakotteilla on ollut voimakas negatiivinen vaikutus tietyillä talouden osa-alueilla (Demertzis et al. 2022; Simola 2022b). Pakotteiden vaikutusta ovat vahvistaneet ulkomaisten yritysten omat päätökset poistua Venäjän markkinoilta ja lopettaa liiketoiminta venäläisten kumppaneiden kanssa.

Rahoitussektoriin kohdistuvat pakotteet ovat voimakkaasti heikentäneet ulkomaisen rahoituksen saatavuutta Venäjälle. Pääoman ulosvirta Venäjältä oli historiallisen suuri – 230 mrd. dollaria – huolimatta pääomaliikkeille asetetuista rajoituksista. Venäjän valtio ajautui maksukyvyttömäksi, koska pakotteet estivät ulkomaisen velan maksut. Ulkomaiset sijoittajat ovat käytännössä kadonneet Moskovan pörssistä (Solanko 2023).

Alustavien tutkimusten mukaan Venäjälle suuntautuvaan vientiin kohdistuneet rajoitteet ovat supistaneet Venäjän tuontia merkittävästi etenkin keväällä 2022 (Borin, Contedua & Mancini 2022; Chupilkin, Javorcik & Plekhanov 2023). Tuonin supistuminen on heikentänyt useiden tavaroiden tuotannossa tarvittavien komponenttien saatavuutta. Monien koneiden ja laitteiden tuotanto supistui Venäjällä kymmeniä prosentteja vuonna 2022, sillä Venäjä on tyypillisesti ollut hyvin riippuvainen tuontipanoksista etenkin korkeamman teknologian toimialoilla. Suurista pudotuksista huolimatta vaikutus Venäjän kokonaistuotantoon on

ollut pieni. Näiden toimialojen merkitys Venäjän teollisuudessa on pieni, koska Venäjä on erikoistunut raaka-aineiden tuotantoon.

Venäjältä peräisin olevaan tuontiin kohdistuvat rajoitteet ovat vaikuttaneet Venäjän ulkomaankauppaan huomattavasti. Monien pakotteiden alaisten tavaroiden, kuten puun ja kullan, viennin määrä supistui jyrkästi vuonna 2022. Vienti on myös siirtynyt Euroopasta Aasiaan. Lisäksi pakotteet ovat leikanneet Venäjän vientituloja hintavaikutusten kautta. Venäläistä öljyä on myyty huomattavalla alennuksella muihin öljyalauihin verrattuna. Samalla Venäjän federaatiobudjetin öljy- ja kaasutulot ovat supistuneet voimakkaasti. (Babina et al. 2023; Simola 2023a; 2023c.)

Pakotteet ovat vaikuttaneet Venäjän talouteen, mutta eri tekijät ovat pehmentäneet vaikutuksia

Venäjän täysimittainen hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 johti siihen, että laaja koalitio maita on asettanut Venäjään kohdistuvia historiallisen laajoja taloudellisia pakotteita. Sodan ja pakotteiden seurauksena Venäjän talous supistui vuonna 2022, mutta supistuminen oli huomattavasti useimpien ennustelaitosten odotuksia maltillisempi.

Tuoreimpien pakotteiden vaikutusta Venäjän talouteen on vielä vaikea arvioida. Ne ovat olleet voimassa vasta melko vähän aikaa ja niiden vaikutusta on vaikea erottaa muista talouskehitykseen vaikuttavista tekijöistä. Alustavat arviot viittaavat siihen, että sodan ja pakotteiden seurauksena Venäjän BKT oli vuonna 2022 noin 4,5–5 % pienempi verrattuna tilanteeseen ilman sotaa ja pakotteita.

Alustavien arvioiden pohjalta pakotteiden vaikutukset Venäjän talouteen eivät ole olleet pieniä verrattuna historiallisiin paneeliaineistoihin perustuviin tutkimustuloksiin. Uusien pakotteiden vaikutukset ovat myös olleet suurempia kuin Venäjälle vuonna 2014 Krimin valtauksen seurauksena asetettujen pakotteiden vaikutukset. Pakotteiden taloudelliset vaikutukset Venäjään eivät kuitenkaan ole olleet poikkeuksellisen suuria aiempiin tapauksiin verrattuna.

Pakotteiden vaikutuksia Venäjän talouteen ovat vahvistaneet pakotteiden laaja-alaisuus, monien keskeisten maiden osallistuminen niihin sekä pakotteita asettaneiden maiden tärkeä merkitys Venäjän talouskumppanina ennen sotaa. Keskeisimpiä heikentäviä tekijöitä ovat olleet nousevien talouksien jättäytyminen pois pakotekoalitiosta sekä Venäjän hallinnon mittavat tukitoimet pakotteiden vaikutusten lieventämiseksi.

Etenkin Kiina ja Intia ovat tarjonneet Venäjälle vaihtoehtoisia markkinoita vientitulojen ylläpitämiseksi ja osin myös korvaavien tuontitavaroiden löytämiseksi. Varsinainen pakotteiden kiertäminen näyttää toistaiseksi olleen rajallista. Tilastoanalyysi ja tapaustutkimukset viittaavat kuitenkin siihen, että pakotteiden kiertämistä on myös tapahtunut. Venäjän valtiontalouden tilanne oli ennen sotaa vahva, mikä on mahdollistanut mittavat valtion tukitoimet pakotteiden negatiivisten talousvaikutusten lieventämiseksi. Venäjän autoritaarinen hallintomalli on myös osaltaan helpottanut järeiden talouspoliittisten toimien nopeaa käyttöönottoa.

Kokonaistaloudelliset kustannukset ovat tärkeitä pakotteiden tehokkuuden kannalta, mutta niiden merkitys ei ole aina suoraviivainen. Pakotteiden suunnittelussa on viime vuosina siirrytty painottamaan enemmän tarkemmin kohdistettuja pakotteita, joilla pystytään vaikuttamaan politiikkamuutosten kannalta keskeisiin toimijoihin ja tekijöihin. Samalla pyritään rajoittamaan koko väestölle aiheutuvia negatiivisia vaikutuksia. Myös Venäjälle asetetut pakotteet on pitkälti kohdistettu tiettyjä tavoitteita silmällä pitäen: rajoittamaan Venäjän rahoitusmahdollisuuksia ja teknologista kapasiteettia jatkaa sotaa Ukrainassa. Pakotteiden

negatiivinen vaikutus on ollut huomattavasti voimakkaampi tietyillä talouden osa-alueilla, joihin ne on kohdistettu, kuin koko taloudessa. Pakotteiden avulla on voitu merkittävästi rajoittaa ulkomaisen rahoituksen ja teknologian saatavuutta Venäjällä.

Pakotteita käsittelevä kirjallisuuskatsaus osoittaa, että pakotteiden taloudellisia vaikutuksia on toistaiseksi tutkittu melko vähän ja vaikutuksiin liittyy edelleen paljon epävarmuutta. Pakotteiden käyttö on kuitenkin kasvanut viime vuosina ja poliittisten sekä taloudellisten jännitteiden kiristyminen globaalisti on lisännyt uusien pakotteiden käyttöönoton riskiä entisestään. Siksi pakotteiden taloudellisten vaikutusten tutkimus on hyvin tarpeellista jatkossakin. Arvokasta lisätietoa voisivat tuoda etenkin vahvoihin empiirisiin menetelmiin perustuvat ja pakotteiden vaikutusten yksityiskohtaisemmat, esimerkiksi rahoitussektoriin keskittyvät tutkimukset. Lisäksi taloustieteen ja politiikantutkimuksen tiiviimpi yhdistäminen voisi tuoda pakotteisiin liittyvän tutkimukseen uusia hyödyllisiä näkökulmia.

Viitteet

1 EU27, Albania, Australia, Etelä-Korea, Islanti, Japani, Kanada, Liechtenstein, Monaco, Montenegro, Norja, Pohjois-Makedonia, Singapore, Sveitsi, Taiwan, Ukraina, Uusi-Seelanti, Yhdysvallat.

Lähteet

Afesorgbor, Sylvanus (2019), The impact of economic sanctions on international trade: How do threatened sanctions compare with imposed sanctions? – *European Journal of Political Economy* 56, 11–26. <<https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2018.06.002>>.

Afesorgbor, Sylvanus (2021), Sanctioned to starve? The impact of economic sanctions on food security in targeted states. – *Research Handbook on Economic Sanctions*. Ed. Peter A. G. van Bergeijk. Cheltenham, UK: Edgar Elgar Publishing. <<https://doi.org/10.4337/9781839102721>>.

Attia, Hana, Grauvogel, Julia & von Soest, Christian (2020), The termination of international sanctions: explaining target compliance and sender capitulation. – *European Economic Review* 129, 103565. <<https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2020.103565>>.

Babina, Tania, Hilgenstock, Benjamin, Itskhoki, Oleg, Mironov, Maxim & Ribakova, Elina. (2023), Assessing the impact of international sanctions on Russian oil exports. – *CEPR Column* 20.4.2023. <<https://cepr.org/voxeu/columns/assessing-impact-international-sanctions-russian-oil-exports>>. (Tarkistettu 12.9.2023).

Bapat, Navin, Heinrich, Tobias, Kobayashi, Yoshiharu & Morgan, Clifton (2013), Determinants of sanctions effectiveness: Sensitivity analysis using new data. – *International Interactions* 39, 79–98. <<https://doi.org/10.1080/03050629.2013.751298>>.

- Barseghyan, Gayane, (2019), Sanctions and counter-sanctions: What did they do? – *BOFIT Discussion Papers* 24/2019. Bank of Finland Institute for Emerging Economies (BOFIT). <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-201912101702>>.
- Borin, Alessandro, Cappadona, Gabriele, Conteduca, Francesco Paolo, Hilgenstock, Benjamin, Itskhoki, Oleg, Mancini, Michele, Mironov, Maxim & Ribakova, Elina (2023), The impact of EU sanctions on Russian imports. – *VoxEU Column*, 29.5.2023. <<https://cepr.org/voxeu/columns/impact-eu-sanctions-russian-imports>>. (Tarkistettu 31.8.2023).
- Borin, Alessandro, Conteduca, Francesco Paolo, Di Stefano, Enrica, Gunnella, Vanessa, Mancini, Michele & Panon, Ludovic (2022), Quantitative assessment of the economic impact of the trade disruptions following the Russian invasion of Ukraine. – *Bank of Italy Occasional Paper* 700. <https://www.bancaditalia.it/publicazioni/qef/2022-0700/QEF_700_22.pdf?language_id=1>.
- Borin, Alessandro, Conteduca, Francesco Paolo & Mancini, Michele (2022), The real-time impact of the war on Russian imports: a synthetic control method approach. – *ZBW Working Paper*. <<https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4295989>>.
- Caruso, Raul (2003), The impact of international economic sanctions on trade: An empirical analysis. – *Peace Economics, Peace Science and Public Policy* 9:2. <<https://doi.org/10.2202/1554-8597.1061>>.
- Chepeliev, Maksym, Hertel, Thomas & van der Mensbrugge, Dominique (2022), Cutting Russia's fossil fuel exports: Short-term economic pain for long-term environmental gain. – *The World Economy* 45:11, 3314–3343. <<https://doi.org/10.1111/twec.13301>>.
- Chowdhry, Sonali, Hinz, Julian, Kamin, Katrin & Wanner, Joschka (2022), Brothers in arms: The value of coalitions in sanction regimes. – *Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper* No. 2022/62. <<https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4267091>>.
- Chupilkin, Maxim, Javorcik, Beata & Plekhanov, Alexander (2023), The Eurasian roundabout: Trade flows into Russia through the Caucasus and Central Asia. – *EBRD Working Paper* 276. <<https://www.ebrd.com/publications/working-papers/the-urasian-roundabout>>. (Tarkistettu 12.9.2023).
- Darvas, Zsolt & Martins, Catarina (2022), The impact of the Ukraine crisis on international trade. – *Bruegel Working Paper* 20. 20.12.2022. <<https://www.bruegel.org/working-paper/impact-ukraine-crisis-international-trade>> (Tarkistettu 31.8.2023).
- Demena, Binyam., Reta, Alemayehu, Benalcazar Jativa, G., Kimararungu, Patrick & van Bergeijk, Peter (2021), Publication bias of economic sanctions research: A meta-analysis of the impact of trade linkage, duration and prior relations on sanctions success. – *Research Handbook on Economic Sanctions*. Ed. Peter A. G. van Bergeijk. Cheltenham, UK: Edgar Elgar Publishing. <<https://doi.org/10.4337/9781839102721>>.
- Demertzis, Maria, Hilgenstock, Benjamin, McWilliams, Ben, Ribakova, Elina & Tagliapietra, Simone (2022), How have sanctions impacted Russia? – *Bruegel Policy Contribution* 18/22. 26.10.2022. <<https://www.bruegel.org/policy-brief/how-have-sanctions-impacted-russia>>. (Tarkistettu 31.8.2023).
- Drezner, Daniel W. (2011), Sanctions Sometimes Smart: Targeted sanctions in theory and practice. – *International Studies Review* 13:1, 96–108. <<https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2010.01001.x>>.
- Du, Xiayi & Wang, Zi (2022), Multinationals, global value chains and the welfare impacts of economic sanctions. – *Economic Letters* 220, 110870. <<https://doi.org/10.1016/j.econlet.2022.110870>>.
- Early, Bryan (2015), *Busted sanctions: Explaining why economic sanctions fail*. Stanford University Press. <<https://www.sup.org/books/title/?id=24154>>. (Tarkistettu 12.9.2023).
- European Commission (2023), *Questions and answers on the 11th package of restrictive measures against Russia*, 23.6.2023. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_3449> (tarkistettu 31.8.2023).
- Evenett, Simon & Muendler, Marc-Andreas (2022), Making Moscow pay. How much extra bite will G7 & EU trade sanctions have? – *St. Gallen Endowment for Prosperity through Trade, cBrief* No 1. 11.3.2022. <https://mcusercontent.com/4d3c72e64f71605940b148af0/files/ec2fa8af-8662-06b7-05b0-6defeac28f74/Making_Moscow_Pay_by_Revoking_MFN_11_March_2022_finalised.pdf>. (Tarkistettu 31.8.2023).
- Felbermayr, Gabriel, Mahlkow, Hendrik Sandkamp, Alexander (2023), Cutting through the value chain: the long-run effects of decoupling the East from the West. – *Empirica* 50, 75–108. <<https://doi.org/10.1007/s10663-022-09561-w>>.

- Felbermayr, Gabriel, Morgan, Clifton, Syropoulos, Constantinos & Yotov, Yoto (2021), Understanding economic sanctions: Interdisciplinary perspectives on theory and evidence. – *European Economic Review* 135, 103720. <<https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2021.103720>>.
- Felbermayr, Gabriel, Syropoulos, Constantinos, Yalcin, Erdal, Yotov, Yoto (2020), On the heterogeneous effects of sanctions on trade and welfare: Evidence from the sanctions on Iran and a new database. – *School of Economics Working Paper* 2020/4. LeBow College of Business, Drexel University.
- Free Russia Foundation (2023), *Effectiveness of U.S. sanctions targeting Russian companies and individuals*. January 2023. <<https://www.4freerussia.org/wp-content/uploads/sites/3/2023/01/frf-sanctions-web.pdf>> (Tarkistettu 31.8.2023).
- Gharehgozli, Orkideh (2017), An estimation of the economic cost of recent sanctions on Iran using the synthetic control method. – *Economics Letters* 157, 141–144. <<https://doi.org/10.1016/j.econlet.2017.06.008>>.
- Gurvich, Evsey & Prilepsky, Ivan (2015), The impact of financial sanctions on the Russian economy. – *Russian Journal of Economics* 1:4, 359–385. <<https://doi.org/10.1016/j.ruje.2016.02.002>>.
- Gutmann, Jerg, Neuenkirch, Matthias & Neumeier, Florian (2021), The economic effects of international sanctions: An event study. – *CESifo Working Paper*, No 9007. <<https://www.cesifo.org/en/publications/2021/working-paper/economic-effects-international-sanctions-event-study>>. (Tarkistettu 12.9.2023).
- Gutmann, Jerg, Neuenkirch, Matthias & Neumeier, Florian (2023), The impact of economic sanctions on target countries: A review of the empirical evidence. – *EconPol Forum* 24:3, 5–9. <<https://www.cesifo.org/en/publications/2023/article-journal/impact-economic-sanctions-target-countries>>. (Tarkistettu 12.9.2023).
- Hausmann, Ricardo, Schetter, Ulrich & Yildirim, Muhammed (2022), On the design of effective sanctions: The case of bans on exports to Russia. – *CID Faculty Working Paper* 417. Harvard University. <<https://growthlab.hks.harvard.edu/publications/design-effective-sanctions-case-bans-exports-russia>>. (Tarkistettu 12.9.2023).
- Hufbauer, Gary Clyde, Schott, Jeffrey J., Elliott, Kimberly Ann & Oegg, Barbara (2009), *Economic sanctions reconsidered*. 3rd ed. Peterson Institute for International Economics.
- Hufbauer, Gary Clyde & Jung, Euijin (2020), What's new in economic sanctions? – *European Economic Review* 130, 103572. <<https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2020.103572>>.
- IMF (2019), *Russian Federation – Country Report* No. 2019/260. <<https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2019/08/01/Russian-Federation-2019-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-48549>>. (Tarkistettu 31.8.2023).
- IMF (2023), *World Economic Outlook* April 2023. <<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/04/11/world-economic-outlook-april-2023>> (Tarkistettu 1.10.2023)
- Jentleson, Bruce (2022), *Sanctions: What everyone needs to know*. Oxford University Press.
- Kholodilin, Konstantin & Netshunajev, Aleksej (2019), Crimea and punishment: the impact of sanctions on Russian economy and economies of the euro area. – *Baltic Journal of Economics* 19:1, 39–51. <<https://doi.org/10.1080/1406099X.2018.1547566>>.
- Korhonen, Iikka & Simola, Heli (2022), How important are Russia's external economic links? – *Asian Economic Papers* 21:2, 1–13. <https://doi.org/10.1162/asep_a_00848>.
- Korhonen, Iikka, Simola, Heli & Solanko, Laura (2018), Sanctions, counter-sanctions and Russia: Effects on economy, trade and finance. – *BOFIT Policy Brief* 4/2018. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-201805301586>>.
- Kwon, Ohyun, Syropoulos, Constantinos & Yotov, Yoto. (2022), Do sanctions affect growth? *CESifo Working Paper* No. 9818. <<https://www.cesifo.org/en/publications/2022/working-paper/do-sanctions-affect-growth>>. (Tarkistettu 12.9.2023).
- Lektzian, David & Biglaiser, Glen (2013), Investment, opportunity and risk: Do US sanctions deter or encourage global investment? – *International Studies Quarterly* 57:1, 65–78. <<https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2012.00761.x>>.
- Mahlstein, Kornel, McDaniel, Christine, Schropp, Simon & Tsigas, Marinis (2022), Estimating the economic effects of sanctions on Russia: An allied trade embargo. – *The World Economy* 45:11, 3344–3383. <<https://doi.org/10.1111/twec.13311>>.
- Morgan, Clifton, Bapat, Navin & Kobayashi, Yoshiharu (2014), The threat and imposition of sanctions:

- Updating the TIES dataset. – *Conflict Management and Peace Science* 31:5, 541–558.
- Morgan, Clifton, Syropoulos, Constantin & Yotov, Yoto (2023), Economic sanctions: Evolution, consequences and challenges. – *Journal of Economic Perspectives* 37:1, 3–30. <<https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.37.1.3>>. (Tarkistettu 12.9.2023).
- Mulder, Nicholas (2022), *The economic weapon: The rise of sanctions as a tool of modern war*. Yale University Press. <<https://doi.org/10.2307/j.ctv240df1m>>.
- Neuenkirch, Matthias & Neumeier, Florian (2016), The impact of US sanctions on poverty. – *Journal of Development Economics* 121, 110–119. <<https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2016.03.005>>.
- Neuenkirch, Matthias & Neumeier, Florian (2015), The impact of UN and US economic sanctions on GDP growth. – *European Journal of Political Economy* 40, 110–125. <<https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2015.09.001>>.
- Nigmatulina, Dzhamilya (2022), Sanctions and misallocation. How sanctioned firms won and Russia lost. – *Centre for Economic Performance Discussion Paper No. 1886*, November 2022. London School of Economics. <<https://cep.lse.ac.uk/pubs/download/dp1886.pdf>>. (Tarkistettu 12.9.2023).
- Pestova, Anna & Mamonov, Mihail (2019), Should we care? The economic effects of financial sanctions on the Russian economy. – *BOFIT Discussion Paper 13/2019*. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-201907291308>>.
- Rautava, Jouko (2013), Oil prices, excess uncertainty and trend growth – A forecasting model for Russia’s economy. – *Focus on European Integration* Q4/13. Oesterreichische Nationalbank. <https://www.oenb.at/dam/jcr:aeee8d5b-ff32-4db7-919c-7e37e5d1fcb9/feei_2013_q4_studies_rautava.pdf> (Tarkistettu 31.8.2023).
- Simola, Heli (2021), Long-term challenges to Russian economic policy. – *BOFIT Policy Brief* 11/2021. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-202111302128>>.
- Simola, Heli (2022a), Trade sanctions and Russian production. – *BOFIT Policy Brief* 4/2022. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-202205101191>>.
- Simola, Heli (2022b), Can Russia reorient its trade and financial flows? – *BOFIT Policy Brief* 7/2022. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022120569390>>.
- Simola, Heli (2023a), Venäjän öljy- ja kaasutulot ovat supistumassa jyrkästi tänä vuonna. – *BOFIT Policy Brief* 2/2023. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023020325664>>.
- Simola, Heli (2023b), What the literature says about the effects of sanctions on Russia? – *BOFIT Policy Brief* 8/2023. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023041236162>>.
- Simola, Heli (2023c), The shift in Russian trade during a year of war. – *BOFIT Policy Brief* 9/2023. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023042638857>>.
- Solanko, Laura (2023), Sotavuosi runteli Venäjän rahoitusmarkkinoita. – *BOFIT Policy Brief* 3/2023. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023022228243>>.
- Tripier, Fabien, Malherbet, Frank, Norbiato, Riccardo & Langot, Francois (2022), Strength in unity: The economic cost of trade restrictions on Russia. – *VoxEU column*, April 2022. <<https://cepr.org/voxeu/columns/strength-unity-economic-cost-trade-restrictions-russia>>. (Tarkistettu 31.8.2023).
- Vjugin, Oleg, Gurvitš, Jevsei, Itshoki, Oleg & Jakovlev, Andrei (2023), Huže, tšem krizis. Kak ustrojena i kuda vedet rossijskaja ekonomitšeskaja anomalija – 2022. – *Re:Russia*, 8.2.2023. <<https://re-russia.net/expertise/052/>>. (Tarkistettu 31.8.2023).

Sota muuttaa Venäjän taloutta

Laura Solanko
Suomen Pankin Nousevien
talouksien tutkimuslaitos
(BOFIT)

Aseellinen konflikti aiheuttaa aina suunnatonta inhimillistä hätää ja kärsimystä. Lisäksi laajamittainen sota tuhoaa niin rakennettua ympäristöä kuin ympäröivää luontoakin. Asevoimien materiaalihankinnat ja palkat, joukkojen liikuttaminen ja siviilien suojele väistämättä kasvattavat julkisia menoja. Myös tuhojen korjaaminen vaatii kasvavaa julkisen sektorin väliintuloa – etenkin siellä, missä yksityinen yritystoiminta on muuttunut mahdottomaksi.

Jos lisäksi sotaa käydään oman maan maaperällä, talouden aktiviteetti romahtaa varmasti. Tuhotuissa tehtaissa, rikkiammutuilla kaduilla ja miinoitetuilla pelloilla ei tehdä töitä eikä makseta veroja. Onkin päivän selvää, että Ukrainan valtiontalous olisi vielä suuremmissa ongelmissa ilman länsimaiden antamaa suoraa budjettitukea. Tämä apu on taannut sen, että osassa Ukrainaa elämä voi jatkua jollain lailla normaalisti, palkat ja eläkkeet maksetaan ja julkinen liikenne toimii. Evakuoitulle väestölle löytyy jonkinlainen suoja ja valtion rakenteet säilyvät toimintakykyisinä. Siksi apua on jatkettava niin kauan, kun sille on akuutti tarve – sekä Ukrainan että EU-maiden oman turvallisuuden takia.

Venäjän harjoittama tuhoamissota on murskannut suuren osan siitä Ukrainasta, minkä vielä pari vuotta sitten tunsimme. Sodan jälkeinen Ukrainan talous on rakennettava uudestaan erilaiselle perustalle kuin se ennen täysimittaista sotaa oli. Suhteet Venäjään tulevat pitkään olemaan jäiset ja ulkomaankauppa suuntautuu etelään ja länteen, pois idästä. Putkikaasun kauttakulku ei enää tuo helppoa rahaa yhdellekään oligarkille. Talouden on pakko avautua

ulkomaisille sijoittajille, joiden mukana maahan toivotaan uutta pääomaa ja uusia toimintatapoja. Teollisuuden kilpailuvaltit on löydyttävä aivan uusilta aloilta, kuten rakennusmateriaaleista, vihreästä teräksestä tai vähähiilisen sähkön viennistä. Sotaponnistelut muokkaavat kansakuntaa ja samalla myös talouden toimintaedellytyksiä. Voi olla, että korruption ja epäonnistuneiden uudistusten riivaama talous onkin tulevaisuudessa EU-jäsenyyttä kohti ponnisteleva kielitaitoinen digitalisaation mallimaa. Länsimaihien paennut ukrainalainen diaspora voi olla tässä suureksi avuksi.

Venäjän taloudessa tilanne on hyvin toisenlainen. Vaikka sodasta aiheutuu merkittäviä lisäkustannuksia, sodan tuhot eivät juurikaan ulotu Venäjän maaperälle. Sodan suorat kustannukset päinvastoin kasvattavat maan taloudellista aktiviteettia. Armeijan puolustustilaukset suuntautuvat pääosin kotimaisille tehtaille, jotka käyvät täydellä kapasiteetilla. Työntekijöitä houkuttelee muhkeilla palkankorotuksilla. Mobilisoiduille sotilaille maksetaan palkkaa ja muita korvauksia, joiden taso ylittää kirrkaasti rauhanajan keskiansiot. Tämä osaltaan tukee vähittäiskaupan ja palveluiden kysyntää etenkin Venäjän köyhillä alueilla.

Venäjän valtio on rikas ja liki velaton, eikä kasvaneiden kustannusten rahoittaminen toistaiseksi ole ollut ongelma. Vähitellen valtion on kuitenkin kasvatettava yritysten verotaakkaa ja supistettava muita menoja sotakoneiston ja sosiaaliturvan rahoittamiseksi. Ulkomaista tukea tähän ei ole odotettavissa. Lisäksi hyökkäyssodan seurauksena talouskin muuttuu ja muutoksen suunta on täysin päinvastainen kuin Ukrainassa. Sotateollisuuden ja valtionyritysten rooli taloudessa kasvaa, teollisuustuotannon laatu laskee, vientitulot supistuvat ja hyödykemarkkinoilla kilpailu vähenee. Joitain merkkejä muutoksesta on jo nähtävissä. Tässä kirjoituksessa tuon esille muutamia aloja, joissa tämä Venäjän talouden rakennemuutos kohti huonompaa tasapainoa on jo aistittavissa.

Kolme välitöntä vaikutusta

Ensimmäisenä vaikutuksena rahoitusmarkkinat kokivat täydellisen shokin. Nykymaailmassa raha liikkuu nopeasti, usein kirjaimellisesti muutamalla hiiren klikkauksella. Siksi ei ollut yllätys, että hyökkäyksen seurauksena ruplan kurssi ja Moskovan pörssikurssit tippuivat kuin kivi. Pienempikin epävarmuus saa sijoittajat siirtämään rahansa turvallisempiin sijoituskohteisiin. Säästöjensä menettämistä pelkäävät venäläiset tyhjensivät pankkitilejään ja hamstrasivat käteisiä dollareita ja euroja.

Tilannetta vaikeuttivat merkittävästi länsimaiden Venäjälle asettamat massiiviset rahoitusmarkkinapakotteet. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta Venäjän suurimmat pankit suljettiin käytännössä kokonaan länsimaisen rahoituksen ja maksujärjestelmien ulkopuolelle. Maksuliikenne muuttui kertaheitolla hitaaksi ja vaikeaksi. Lisäksi liiketoimet Venäjän keskuspankin kanssa kiellettiin välittömästi, minkä takia keskuspankki ei voinut tukea ruplan kurssia valuuttainterventioilla. Rupla oli siis vapaapudotuksessa. Täydellisen kriisin estämiseksi Venäjän viranomaiset turvautuivat rankkoihin rajoitustoimiin. Muutamien viikkojen ajan Moskovan pörssin kaupankäynti oli pysäytetty ja rahansiirrot ulkomaille käytännössä kielletty.

Akuutti kriisi helpotti asteittain samalla kun rahoitusmarkkinoiden uusi todellisuus alkoi muotoutua. Ulkomaisten sijoittajien mukana Moskovan osake- ja valuuttamarkkinoiden kaupankäynnin määrästä hävisi noin puolet, minkä seurauksena Venäjän rahoitusmarkkinat ovat pienemmät ja volatiilimmat kuin aiemmin. Ulkomaankaupan laskutuksessa dollarin ja euron osuutta on pyritty supistamaan. Tilalle on noussut Kiinan yuan, jonka osuus on noussut nolasta noin neljäsosaan ulkomaankaupan laskutuksesta. Ruplan yuan-kurssista on

tullut valuuttamarkkinoille uusi muuttuja, mutta dollarikurssi on edelleen psykologisesti äärimmäisen tärkeä. Koska juanin kurssikehitys on viime kädessä Kiinan kommunistisen puolueen päätettävissä, riippuvuus juanista ja juan-pohjaisista maksujärjestelmistä ei ole Venäjän taloudelle yksiselitteisesti hyvä asia.

Toinen välitön vaikutus liittyy Venäjän ulkomaankauppaan. Venäjää vastaan asetetut pakotteet ovat muuttaneet sekä Venäjän tuonnin että viennin maantieteen. Ennen sotaa suuri osa koneista, laitteista ja niiden osista tuotiin EU-maista, Britanniaasta tai Yhdysvalloista. Nyt näitä tuotteita pyritään hankkimaan muualta, joko laillisesti tai laittomasti. Koska Venäjän tulli ei enää julkaise ulkomaankaupan tilastoja, kaupan muutoksia on tarkasteltava kauppakumppanien vientitilastojen pohjalta. Näiden peilitilastojen perusteella tiedämme, että Venäjän tuonti pakotteita asettaneista maista on noin puolittunut, samalla kun Kiinasta on tullut Venäjälle äärimmäisen tärkeä kauppakumppani. Ennen sotaa Kiinan osuus Venäjän tavaratuonnista oli noin 25 %, keväällä 2023 se oli jo noin 40 %.

Suurin osa Venäjän viennistä on yhä perusraaka-aineita: öljyä ja öljytuotteita, maakaasua, kivihiiltä, vehnää ja perusmetalleja. Hyökkäyssodan alettua moni suuri kansainvälinen yritys päätti vapaaehtoisesti irtautua venäläisistä raaka-aineista, ja vuoden 2022 mittaan länsimaat kohdistivat etenkin venäläisten energiatuotteiden kauppaan rajoituksia ja tuontikieltoja. Venäläisyrietykset joutuivat siis pakon edessä etsimään uusia asiakkaita ja uusia kauppatapoja. Edullisen hinnan houkuttelemina asiakkaita on löytynyt etenkin Aasiasta, ja vientimäärät ovat pysyneet ennallaan. G7-maiden asettamien pakotteiden tultua voimaan alkuvuonna 2023 Venäjän öljykauppa on suurelta osin siirtynyt entuudestaan tuntemattomien pienten varustamoiden ja välittäjäyritysten haltuun. Näiden omistajista ei yleensä saa julkista tietoa. Vaikka hintakaton välttely vaikuttaa onnistuvan, mutkikkaat ja laittomat kauppatavat nostavat myyjän kustannuksia – ja altistavat kaikki osapuolet korruptiolle.

Tyynenmeren satamien ja etenkin Siperian radan kapasiteetti oli täyskäytössä jo ennen sotaa. Siksi valtaosa Venäjän ulkomaankaupasta kulkee edelleen Itämeren ja Mustanmeren satamien kautta. Kuljetusmatkat ovat kasvaneet, rahtien vakuuttaminen on vaikeampaa ja osa yritysten logistiikkaketjuista on muuttunut. Ulkomaankaupan maantieteen muuttuminen jo itsessään johtaa tuontitavaroiden kallistumiseen ja viennin kannattavuuden laskuun. Lisäksi uudet kauppakumppanit osaavat varmasti hyödyntää asemansa kaupan ehtoista neuvoteltaessa. Sota seurauksineen laskee ulkomaankaupan kannattavuutta ja talouden tuottavuutta.

Kolmantena vaikutuksena valtiontalouden alijäämä kasvaa. Sodan suorat kustannukset jäävät valtaosin julkisen sektorin maksettaviksi. Venäjällä on mobilisoitu ainakin 300 000 miestä, joiden palkat, palkkiot ja varusteet on maksettava.¹ Kaatuneiden omaisille on maksettava korvauksia, haavoittuneita on hoidettava ja rintamalla kuluva materiaalia on jatkuvasti hankittava lisää. Vaikka nämä menot eivät ole Venäjän talouden kokoon suhteutettuna valtavia, ne tuntuvat silti keskushallinnon budjettimenoissa. Federaation budjettimenot kasvoivat viime vuonna 25 % ja alkuvuonna (tammi-toukokuu) 2023 vielä 27 % edellisvuoden tasosta. Korkea inflaatio huomioidenkin menojen kasvu on ollut poikkeuksellisen nopeaa.

Sodan syttymisen jälkeen Venäjä ei ole aiempaan tapaan julkaissut tietoja budjetin menojakaumasta, mutta kaikkiaan puolustuksen ja sodankäynnin suorien kulujen arvioidaan olleen noin 27 % viime vuoden budjettimenoista (Grozovski 2023). Menojen nopeaan kasvuun liittyy myös huoli niiden käytön tehokkuudesta. Julkiset hankinnat ovat Venäjällä usein laajojen korruptiovyöhykkeiden keskiössä. Riski varojen väärinkäyttöön kasvaa etenkin puolustukseen suunnattujen salaisten menojen kasvaessa.

Sodan seurauksena myös valtiontalouden tulopuoli kärsi. Kun sodan syttymistä seurasi talouden hetkellinen äkkipysähdys, mm. ALV- ja tuloverokertymät notkahtivat. Monien suurten länsimaisten ostajien kaikkoaminen johti venäläisen raakaöljyn alennusmyyntiin, ja venäläisestä öljystä on sodan syttymisestä alkaen maksettu selvästi vähemmän kuin muista öljyalaaduista. Länsimaiden asettamat öljynviennin rajoitukset ovat pitäneet hintaeron huomattavana myös tänä vuonna. Öljyn hinta taas vaikuttaa suoraan budjettiin kertyviin öljyn tuotanto- ja vientiveroihin.

Menojen poikkeuksellisen nopea kasvu ja tulojen supistuminen ovat johtaneet budjetin alijäämän kasvuun. Vuonna 2022 alijäämä oli sinänsä maltillinen 3,3 mrd. ruplaa eli noin 2,2 % BKT:sta. Alijäämä rahoitettiin Kansallisen hyvinvointirahaston varoilla ja kasvaneella kotimaisella velanotolla. Tänä vuonna alijäämä voi olla lähempänä neljää prosenttia BKT:sta, ellei menoja supisteta ja tuloja kasvateta. Molemmat tosin ovat aivan mahdollisia toimia. Valtion tuloja voidaan kasvattaa kiristämällä suurten yritysten verotusta. Leikkauslistalla taas voi olla terveydenhoidon, koulutuksen, investointien tai kansallisten projektien kaltaisia ei-välttämättömiä menoja.

Sodankäynnin seurauksena Venäjän valtio ei ajaudu velkakriisiin. Sen sijaan yritysten verorasitus kasvaa ja sotateollisen sektorin ulkopuolella julkiset palvelut heikkenevät. Vologdan huonot tiet eivät korjaannu.

Sota muuttaa taloutta vähitellen

Sodan syttymistä seuranneisiin välittömiin muutoksiin on puolentoista vuoden aikana vähitellen sopeuduttu. Sen sijaan talouden rakenteiden muutos on vasta aluillaan.

Sota on jakanut teollisuudenalat voittajiin ja häviäjiin. Pakotteet romuttivat välittömästi ulkomaisista komponenteista riippuvaisen autoteollisuuden, ja muutamat metsäteollisuuden alat supistuivat nopeasti keskeisen vientimarkkinan sulkeuduttua. Monilla muillakin valmistavan teollisuuden aloilla tuotanto kärsi ulkomaisten komponenttien niukasta saatavuudesta ja hintojen noususta. Sodan syttymisen aiheuttama taantuma toki supisti myös monen tuotteen kysyntää.

Melko pian kävi kuitenkin selväksi, että sotateollisuuden tuotantoa on kasvatettava nopeasti. Alkoi sotateollisuuden buumi, mikä näkyy muun muassa erikoisvaatteiden, kulkuvälineiden, metallituotteiden, optisten laitteiden ja säilykeruokien tuotannon voimakkaana kasvuna.

Työvoiman kysyntä kasvoi nopeasti etenkin näillä sotaponnisteluja tukevilla aloilla. Lisäksi ulkomaisten yritysten vetäytyminen ja ulkomaanmatkailun romahdus kasvattivat kotimaisten palveluiden kysyntää. Koulutetun työvoiman tarjonta kuitenkin supistuu edelleen demografisten muutosten, mobilisaation ja maastamuuton takia. Yhä useammassa yrityksessä työvoimapula on akuutti ongelma. Tuotannon kasvaessa myös kapasiteetin käyttöasteet ovat osalla yrityksistä ennätyskorkealla.

Sota on puskenut Venäjän talouden resurssit täyskäytölle. Ellei yrityksissä toimita aiempaa tehokkaammin, tuotannon kasvattaminen sotaan liittyvässä teollisuudessa tarkoittaa yhä selvemmin supistumista siviilipuolen tuotannossa. Pakko on toki vahva motivaattori, mutta laajamittainen tuottavuuden kasvu edellyttää toimintaympäristön muutoksia parempaan. Niitä ei ole näköpiirissä.

Teollisuustuotannon muutosta ajaa kolme pakotteista ja kansainvälisten linkkien katkeamisesta johtuvaa tekijää. Ensinnäkin aiemmin käytössä olleita länsimaisia koneita ja komponentteja jätetään pois tai korvataan muiden valmistajien tuotteilla, mikä laskee loppu-

tuotteen laatua. Hyvänä esimerkkinä tästä on autoteollisuus, missä liukuhihnalta valmistuvissa uusissa autoissa ei enää ole turvavyynyjä, lukkiutumattomia jarruja tai navigointilaitteita. Ajan kanssa osaan autoja nämä lisävarusteet saadaan palautettua, mutta siinä vaiheessa muualla maailmassa autojen lisävarusteet ovat jo parantuneet edelleen. Maailmantalouden parhaan osaamisen saavuttaminen on eristäytyneessä taloudessa kovin vaikeaa. Osin länsimaisia koneita ja komponentteja voidaan yhä tuoda maahan kolmansien maiden kautta. Virallisten jakelukanavien ohittaminen on kuitenkin nostanut tuontitavaroiden hinnan pahimmillaan moninkertaiseksi. Vaikka tuotantomäärät eivät muutu, tuotteiden laatu laskee. Laatumuutosten mittaaminen on vaikeaa, ja siksi tämä käänteinen teollistuminen tai tuotannon yksikertaistuminen (*primitivizatsia*) tuskin näkyy teollisuustilastoissa.

Lisäksi talouden rakennemuutosta ajaa ulkomaisten yritysten vetäytyminen Venäjän markkinoilta. Ulkomaisten tuotteiden ja osaamisen lisäksi monilta markkinoilta häviää myös kilpailu. Esimerkiksi Luoteis-Venäjällä nopeasti kohonneiden kuljetuskustannusten taustalla vaikuttaa EU-maiden logistiikkayritysten vetäytyminen muun muassa ulkomaankaupan kuljetuksista. Markkinoille jääneiden venäläisten yritysten markkinaosuus ja hinnoitteluvoima kasvavat. Tuontikiilpailua rajoitetaan myös nostamalla tuontitulleja kotimaisen tuotannon suojelemiseksi. Taloustieteen kirjallisuudesta tiedetään, että tuonnin rajoittaminen voi johtaa vahvojen, markkinoiden toimintaa vääristävien eturyhmien syntyyn. Nämä eturyhmät usein ajavat kaupan esteistä ja valtion epäsuorasta tuesta riippuvan yrityssektorin etuja muun talouden kustannuksella. Palveluiden ja tavaroiden kohonneet hinnat jäävät kuluttajien maksettaviksi. Kilpailun vähenemisestä ja valtion tukea lobbavista eturyhmistä aiheutuva tehokkuustappio taas rasittaa koko taloutta pitkälle tulevaisuuteen.

Kolmas rakennemuutosta ajava tekijä liittyy kahteen edelliseen. Tuonnin korvaaminen kotimaisella tuotannolla on ollut Venäjän talouspolitiikan keskeisiä tavoitteita jo viimeisen vuosikymmenen, mutta tulokset ovat elintarviketeollisuutta lukuun ottamatta olleet laihoja. Nyt hyökkäyssota ja kansainväliset pakotteet ovat tehneet tuonninkorvauksesta välttämätöntä. Kun yli puolet maailmantaloutta on lisäksi julistettu epäystävälliseksi, aiempaa suurempi osa taloudessa kulutetuista tavaroista ja palveluista on pakko tuottaa omin voimin. Onnistuakseen tuonninkorvaus kuitenkin vaatisi merkittäviä uusia investointeja sekä tuotantolaitoksiin että kilpailulainsäädännön toimeenpanoon.

Ylimalkaan onnistuneesta tuonninkorvauksesta on tutkimuksessa vain vähän esimerkkejä. Kylmän sodan aikainen kehittyvien maiden tuonninkorvauspolitiikka koki yleisen haaksirikon Latinalaisen Amerikan maiden finanssikriisien yhteydessä 1980-luvulla. Sen jälkeen on yleensä pidetty parempana luoda edellytyksiä viennin kasvulle (*export promotion*). Kaakkois-Aasian nousevien talouksien esimerkkiä noudattaen teknologian siirron ja yritysten osallistumisen globaaliin kilpailuun nähdään tuovan huomattavia etuja myös kotimaiseen talouteen. Kansainvälisen kaupan tutkimuksessa vallitseekin laaja yksimielisyyttä siitä, että vientiyritykset ovat muita yrityksiä tuottavampia. Myös vientiyritysten positiivisista vaikutuksista (*spillovers*) paikallisiin yrityksiin on laajaa tutkimusnäyttöä. Taloustieteilijät myös Venäjällä ovat vuosia pyrkineet muistuttamaan, että vientiponnistelujen tukeminen edellyttää nyky maailmassa myös komponenttien ja osaamisen tuonnin edistämistä. Hyviä vientituotteita ei synny umpiossa. Tämä viesti ei Venäjän nykyhallinnon ajatusmaailmaan sopinut ennen hyökkäystä, ja sotatalouden oloissa sille tuskin löytyy lainkaan ymmärrystä.

Pyrkimys tuonninkorvaukseen voi parhaassa tapauksessa johtaa esimerkiksi valtion varoin rakennetun venäläisen puolijohde- ja tietotekniikkatuotannon syntymiseen. Sotateollisuuden tarpeisiin rakennetun tuotannon voidaan toivoa luovan pohjaa myös siviilipuolen yksityiselle

toiminnalle. Sulkeutuvan talouden oloissa lopputuloksena voi kuitenkin olla eristäytynyt toimiala, joka ei ole kilpailukykyinen ilman jatkuvaa valtion tukea. Aika näyttää syntyykö Venäjälle tuonninkorvauksen seurauksena merkittäviä uusia, taloudellisesti kannattavia toimialoja. Aikaisemmat kokemukset eivät ole kovin rohkaisevia.

Ystävät kaukaa, viholliset läheltä

Sodan seurauksena sotateollisuuden ja valtion rooli taloudessa kasvaa samalla kun markkinapohjaisen yritystoiminnan suhteellinen merkitys supistuu. Näin käynee kaikissa sotaa käyvissä maissa. Venäjällä tämän lisäksi yhteiskuntaa tietoisesti irrotetaan kansainvälisestä taloudesta sekä omin talouspoliittisin valinnoin että laajojen pakotteiden seurauksena. Venäjä sulkeutuu globaalista tavaroiden, pääomien ja ajatusten vaihdannasta. Sulkeutuminen voimistaa talouden muutosta kohti aikaisempaa huonompaa tasapainoa.

Tässä ero Ukrainaan on valtava. Ukrainan poliittinen johto on sodan alusta alkaen määrätietoisesti pyrkinyt lujittamaan yhteyksiä etenkin EU- ja G7-maihin, mutta pitämään yhteydet auki myös kaikkialle muualle maailmaan. Kannattaa myös huomata, että Ukrainan vastaisia pakotteita ei Venäjän lisäksi ole mikään maa asettanut. Ukraina on vahvasti osoittanut olevansa avoin kansainväliselle yhteistyölle, ja sodasta huolimatta talouden rakenteita pyritään uudistamaan aiempaa avoimempaan ja markkinalähtöiseen suuntaan.

Sodan seurauksena syntynyt henkinen kuilu yhtäältä Venäjän ja Valko-Venäjän ja toisaalta muun Euroopan välillä on valtava. Kulttuurivaihdon ja akateemisen tutkimusyhteistyön katkeaminen aiheuttaa suuria aukkoja pitkän aikavälin kasvumahdollisuuksiin. Venäjällä luodaan uusia kontakteja ystävälliseksi nimettyjen maiden suuntaan, ja merkittävimmit kumppaneiksi ovat Kiinan ohella nousemassa mm. Intia, Turkki, Arabiemiraatit sekä Euraasian talousliiton maat (Kazakstan, Valko-Venäjä, Armenia, Kirgisia). Johtavien teollisuusmaiden korvaajiksi näistä maista ei ole. Markkinakursseilla mitattuna Kiinan talous vastaa 18 prosentista globaalia bruttokansantuotetta, loput seitsemän muuta maata yhteensä tuottavat noin 5 % maailman BKT:sta. Venäjän oma osuus on noin 2 % (IMF 2023). Kansainvälisessä tutkimuksessa ja opetuksessa nämä maat ovat Kiinaa lukuun ottamatta kaukana kansainvälisestä kärjestä.

Kaikissa näissä maissa tutkimukseen ja tuotekehitykseen satsataan suhteessa talouden kokoon vähemmän kuin maailmassa keskimäärin (Maailmanpankki 2020). Aina maailman paras ei ole hyvä tavoite ja kehittyvälle maalle kohtuullinen voi olla riittävä. Mutta on vaikea nähdä järkeä siinä, että maa omilla toimillaan sulkee pois mahdollisuudet yhteistyöhön maailman parhaiden kanssa. Sulkeutuvakin talous voi kasvaa, mutta hitaammin kuin mihin muutoin olisi mahdollisuuksia.

Kohti huonompaa tasapainoa

Monissa nousevissa talouksissa, kuten Venäjällä ja Ukrainassa, yritykset ja kotitaloudet ovat aina joutuneet toimimaan nopeasti muuttuvissa olosuhteissa. Valuuttakurssi voi muuttua yllättäen, hinnat ja korot voivat pompat varoittamatta, ja lainsäädäntö tai sen tulkinta on aina muuttuvaista. Siksi hyvä sopeutumiskyky ja varautuminen kaikenlaisiin yllätyksiin on yritystoiminnassakin elinehto. Tätä nopeaa sopeutumiskykyä eli resilienssiä on sodan puhkeamisesta saakka tarvittu ennennäkemättömin annoksin.

Venäjän talouden hyvää resilienssiä ihmettelevien on hyvä muistaa, että näissä maissa hyvä sopeutumiskyky on seurausta huonosta toimintaympäristöstä. Normaaliaikoina kaikki

toimii vähän huonommin kuin vakaissa ja vauraissa maissa. Yritysten on pidettävä suurempia varastoja ja ylimääräisiä käsipareja, pankkilainaa ei aina saa, viranomaisten kanssa asiointiin on aina varattava paljon resursseja eikä esitettyihin suunnitelmiin ole aina luottamista. Vaikka monenlaisiin muutoksiin sopeudutaan sutjakkaasti, huonon toimintaympäristön takia keskimääräisen kansalaisen elintaso on alhaisempi kuin paremmin toimivassa yhteiskunnassa.

Venäjällä sota korostaa näitä ongelmia ja luo samalla uusia rakenteellisia vääristymiä. Sotapropagandan ja pakotteiden takia ulkomaisten yritysten toimintaedellytykset ovat huonoja ja pääomien virta ulos jatkuu. Mobilisaation seurauksena aivovuoto on kasvanut, ja nykyhallinto suhtautuu ulkomaille lähteneisiin lähinnä epäluuloisesti tai suorastaan vihamielisesti. Sotateollisuuden ja valtionyritysten rooli taloudessa kasvaa, teollisuustuotannon laatu laskee, vientitulot supistuvat ja hyödykemarkkinoilla kilpailu vähenee.

Ukrainassa hallinto on onnistunut pitämään yllä toivoa paremmasta ja rakentamaan tietä sodanjälkeiselle talouden uudelle nousulle. Venäjällä yrityksille on lähinnä tarjolla toimintaympäristö, joka on parempi tänään kuin huomenna. Sodan suorien ja epäsuorien vaikutusten takia Venäjän potentiaalisen kasvuvauhdin arvioidaan karkeasti puolittuneen. Sota siis rasittaa Venäjän taloutta vielä pitkään senkin jälkeen, kun rauha joskus on saavutettu.

Viitteet

1 Todellista määrää ei tiedetä, mutta se voi yksityiset palkka-armeijat mukaan lukien olla huomattavasti suurempikin.

Lähteet

- Grozovski, Boris (2023), Tsena agressii: vojennyje rashody Rossii vyrosli na 2,9 trln rublei. – *Važnyje istorii*, 1.6.2023. <<https://istories.media/opinions/2023/06/01/tsena-agressii-voennie-raskhodi-rossii-virosli-na-29-trln-rublei/>> (Tarkistettu 25.9.2023).
- IMF (2023), *World economic outlook: A rocky recovery*. April 2023. <<https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2023/April/English/text.ashx>>
- Maailmanpankki (2020), *World development indicators: Research and development expenditure*. <<https://databank.worldbank.org/world-development-indicators>> (Tarkistettu 25.9.2023).
- Simola, Heli (2023), The shift in Russian trade during a year of war. *BOFIT Policy Brief* 9/2023.
- Solanko, Laura (2023), Sotavuosi runteli Venäjän rahoitusmarkkinoita. *BOFIT Policy Brief* 3/2023.
- Vesala, Lauri (2023), Reorientation and rocket launchers? Regional insights on Russia's wartime economy. *BOFIT Policy Brief* 13/2023.

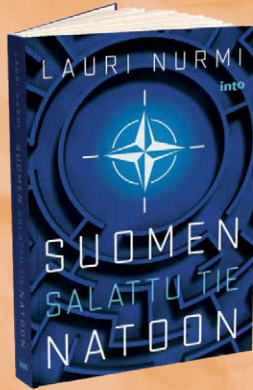

@intokustannus

into

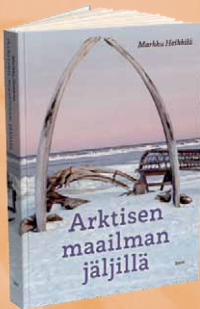
AJANKOHTAISTA LUETTAVAA!

Saatavilla kirjakaupoista,
marketeista, äänikirja-
palveluista ja osoitteesta:
INTOKUSTANNUS.FI

Lauri Nurmi
**Suomen salattu tie
Natoon**

Palkittu politiikan
toimittaja Lauri Nurmi
seurasi aitiopaikalta
Nato-proessin värik-
käättä vaiheita ja salaisia
neuvotteluja.

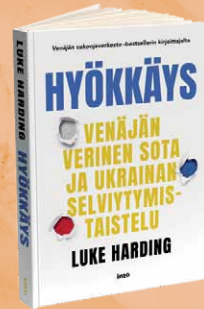
Markku Heikkilä
**Arktisen maailman
jäljillä**

Suomen johtava
arktisten asioiden
tuntija kertoo havain-
toja 25 vuoden aikana
tekemiltään matkoilta
ja kuvaa ainutlaatui-
sella tavalla arktisen
alueen elämää, myyt-
tejä ja muutoksia.

Marina Ovsjannikova
No war

Toimittaja Marina
Ovsjannikova esitti
Venäjän television suo-
rassa uutislähetyksessä
sodanvastaisen vies-
tin. Protestin jälkeen
hän joutui keskelle
informaatio sotaa.

Luke Harding
Hyökkäys

Bestseller-kirjailijan
väkevä kuvaus sodas-
ta, joka muutti kaiken.
The Guardianin
kirjeenvaihtajana
Ukrainassa työsken-
nellyt Luke Harding
analysoi tarkasti
sodan seurauksia
Ukrainalle, Venäjälle
ja koko maailmalle.

VAIKUTTAVAA LUKEMISTA – MYÖS E- JA ÄÄNIKIRJOINA

Pohjoismaiset sijoitukset solmussa Luoteis-Venäjällä

Markku Sippola
Helsingin yliopisto

Tässä esseessä pohdin Venäjää yritysten toimintaympäristönä nykyisessä tilanteessa, jossa maa käy hyökkäyssotaa naapurimaataan vastaan. Tarkastelen tilannetta pohjoismaisten yritysten näkökulmasta. Ulkomaisissa sijoituksissa yritykset ottavat erittäin suuren riskin, joka toisinaan realisoituu toimintaympäristön muuttuessa. Venäjän-investoinneille näin kävi maan hyökättyä Ukrainaan 24.2.2022. Tällöin Venäjä muuttui investointeja houkuttelevasta maasta ulkomaisten sijoittajien karttelemaksi maaksi.

Voitontavoittelu on perustava ulkomaisen sijoituksen lähtökohta, mutta valinnoissa tärkeällä sijalla ovat yhä enemmän myös yhteiskunnalliset ja ympäristöarvot. Pohjoismaista Norjalla, Ruotsilla ja Tanskalla on vastuullisessa sijoittamisessa pitkät perinteet, ja Suomessakin vastuullinen sijoittaminen on lisäämässä suosiotaan (Scholtens & Sievänen 2013). Viime aikoina on alettu myös yhä enemmän puhua ”kestävästä ulkomaan investoinnista” (eng. *sustainable foreign direct investment*), jossa yrityksen saaman voiton lisäksi tärkeinä tekijöinä nähdään kohdemaan yhteiskunnallinen, ympäristöllinen ja taloudellinen kehitys (Sauvant & Mann 2017). Pohjoismaiset yritykset eivät kuitenkaan lähtökohtaisesti ole parantamassa kohdemaan työelämää tai työmarkkinasuhteita. Väitöstutkimuksessani (Sippola 2009) tulin tulokseen, että pohjoismaiset yritykset harjoittivat Baltian tehtaillaan henkilöstöpolitiikkaa, joka poikkesi – yleensä heikompaan suuntaan – Pohjoismaissa harjoitetusta. Myöhemmin pohdin sekä Baltiaan että Venäjälle suuntautuvien investointien ”moraalia” niiden suhtautumisessa työntekijöihin (Sippola 2014). Tulin johtopäätökseen, että Venäjän markkinaorientoitunut

investointi on työntekijöiden ja paikallisyhteisön näkökulmasta vastuullisempaa kuin Baltian tehokkuusorientoitunut.¹

Vuosina 2011–2013 suoritin Suomen Akatemian rahoittaman post doc -projektin, jossa selvitin pohjoismaisessa omistuksessa olevien yritysten investointistrategioita ja henkilöstöhallintoa seitsemällä tehtaalla Luoteis-Venäjällä. Pidin tuolloin myös aiheesta innostuneena ”Strategic Business and Human Resource Management in Russia”-kurssia Itä-Suomen yliopistossa. Venäjän keväällä 2014 suorittama Krimin valloitus oli vielä edessäpäin, ja niin olivat myös kyseisen operaation tuottamat murheet länsimaisille investoijille.

Tutkimukseni ovat kohdistuneet pohjoismaisten omistajien suoriin investointeihin. Suorat ulkomaiset investoinnit (engl. *foreign direct investment*) tarkoittavat yrityksen tekemiä huomattavan suuria, pysyviä sijoituksia ulkomaiseen yhtiöön. Suorassa investoinnissa otetaan yhtiön hallinto sijoittavan emoyhtiön määräysvaltaan, jolloin myös yhtiön johto sidotaan emoyhtiön johtamisrakenteeseen.

Vuosi 2014 oli vedenjakaja, jolloin länsimaiset investoijat muuttuivat varovaisemmiksi suhteessa Venäjään (poikkeuksena kylläkin suomalainen Fortum, joka vain lisäsi Venäjänpanoksiaan). Krimin valtauksen aiheuttama isku Venäjän taloudelle oli kuitenkin väliaikainen, ja tietyt investointia tukevat indikaattorit (mm. *Ease of Doing Business*) muuttuivat Venäjällä vähäksi aikaa jopa suotuisemmiksi Krimin valtauksen jälkeen. Silti Venäjän voidaan sanoa olleen alisuoriutuja ulkomaisten investointien määrällä mitattuna, jos maata verrataan muihin vastaavan kokoisiin kansantalouksiin (Akgun ym. 2015).

Helmikuun 24. päivä vuonna 2022 muutti Venäjän toimintaympäristön täydellisesti. Venäjän hyökkäys Ukrainaan tuotti välittömän shokin Venäjän asemalle kansainvälisenä investointikohteena. Venäjän keskuspankki aloitti toimet valuutan ja pörssikurssien tukemiseksi, osa valtion budjetista julistettiin salaiseksi ja maa otti kurssin kohti sotataloutta. Länsimaiden Kremlin kohdistuvat taloudelliset sanktiot yhdistettynä Venäjällä tuotettujen tuotteiden ostoboikotteihin olivat myrkyä maassa toimiville – etenkin kansainvälisille markkinoille tuotteita tuottaville – yrityksille.

Taloudellisten pakotteiden vaikutus yritysten toimintaan

Yhdysvaltojen, Kanadan, Australian, Euroopan maiden, Etelä-Korean ja Japanin asettamat sanktiot Venäjälle koskevat yksilöiden lisäksi myös maahan vietäviä ja tuotavia tuotteita. Taloudellisten pakotteiden päämääränä on aiheuttaa Venäjän taloudelle maksimaalista vahinkoa minimoiden pakotteiden länsimaisille talouksille aiheuttamat vahingot. Länsimaiset yritykset Venäjällä eivät ole sanktioiden kohteena, mutta niiden tuottamat ja myymät tuotteet voivat olla. Vientipakotteiden kohteena olevat tuotteet sisältävät huipputeknologian tuotteita, koneiteollisuuden ja kuljetusalan tuotteita, öljynjalostus- ja energiateollisuuden tuotteita, ylellisystarvikkeita sekä tuotteita, joita voidaan käyttää sotatarkoituksiin. Myös pakotteita asettaneiden maiden yritysten tietyt palvelut, kuten kirjanpito-, konsultointi-, suunnittelu- ja markkinointipalvelut, ovat Venäjällä sijaitseville yksityishenkilöille ja yrityksille kiellettyjä. Venäjällä sijaitsevat juridiset henkilöt voivat saada näitä tuotteita ja palveluja muualta, mutta länsimaiden suunta on näiden tuotteiden ja palvelujen osalta suljettu. Tämä vaikeuttaa tavaroiden ja palvelujen saantia ja nostaa kustannuksia.

Pakotteiden tehosta ylipäätään ja Venäjään kohdistuneiden pakotteiden erityisesti on esiintynyt monenlaisia arvioita. Sanktiot eivät ehkä ole rampauttaneet juuri niitä sektoreita, joihin niitä on haluttu kohdistaa. Tosiasia kuitenkin on, että tiettyjä sektoreita pakotteet

ovat painaneet erityisen paljon. Pakotteet ovat painaneet operatiivista tulosta erityisesti autoteollisuudessa, muiden kulkuneuvojen tuotannossa ja puunjalostusteollisuudessa, joilla toimivista yrityksistä osan arvioidaan olevan tällä hetkellä maksukyvyttömyyden partaalla (TsMAKP 2023).

Suorat investoinnit Venäjälle vähenivät radikaalisti vuonna 2022. Maailmanpankin tilastojen mukaan investointien väheneminen vuonna 2022 vastasi kahta prosenttia maan bruttokansantuotteesta. Tämä tilasto ei toisaalta ota huomioon valtion sisäisiä investointeja, joka kompensoi ulkomaan investointien vähentynyttä osuutta. Valtion tilaukset ovat helpottaneet esimerkiksi tietokone-, elektroniikka- ja optiikkatarvikkeiden tuotannon kannattavuuden pysymistä ennen sotaa edeltävällä tasolla (TsMAKP 2023).

Venäjä on osoittautunut taloudellisesti vastustuskykyisemmäksi sanktioita kohtaan kuin keväällä 2022 taloustieteilijät ennustivat – täydellistä romahdusta ei tullutkaan. Kuitenkaan mikään kansantalous ei voi kestää pitkällä tähtäimellä lisääntyviä, erityisesti huipputeknologiaan kohdistuvia pakotteita, sotimisen aiheuttamia kustannuksia, inhimillisen pääoman menetyksiä, kiristyvää lainansaantia ja näin radikaalia ulkomaisten investointien vähentymistä. *Wall Street Journalin* siteeraaman venäläisen oligarkin, Oleg Deripaskan, sanoin ”ensi vuonna [maassa] ei ole rahaa, me tarvitsemme ulkomaisia sijoittajia” (Kantchev & Gershkovich 2023).

Investoinnit solmussa – vai ovatko?

Miten Venäjän aloittama sota on vaikuttanut aiemmin tutkimieni yritysten toimintaan? Olin tehnyt yritysvierailuja ja haastatteluja seitsemässä Luoteis-Venäjällä sijaitsevassa tehtaassa vuonna 2011.² Luoteis-Venäjä ja Moskovan alue hyötyisivät Venäjän alueista eniten lähemmästä integraatiosta maailmantalouteen mm. vapaakauppasopimusten kautta (Melchior 2019). Tutkimusotoksessani oli kolme suomalaisessa, kaksi tanskalaisessa, yksi norjalaisessa ja yksi ruotsalaisessa omistuksessa ollutta tehdasta (taulukko 1). Yhtiöiden pohjoismaisuudella tarkoitan sitä, että sen pääomistaja on jostakin Pohjoismaasta. Julkisen osakeyhtiön kyseessä ollessa yhtiön kotimaa sijaitsee jossakin Pohjoismaassa eli se on listautunut kyseisen maan

	Stroi-material	Derevo	Himstroi	Agrotehnika	Mashina	Stal	Provod
Teollisuuden-ala	Rakennusmateriaali	Rakennusmateriaali	Rakennusmateriaali	Metalli	Metalli	Metalli	Metalli
Kohde- markkinat	Paikalliset	Eurooppa	Paikalliset	Paikalliset (ent. NL)	Paikalliset	Paikalliset	Eurooppa
Etabloimisen tapa	Rakennetun kiinteistön hankinta	Yhteisyritys -> yritysosto	Uusi tuotantolaitos/yritysosto	Rakennetun kiinteistön hankinta	Rakennetun kiinteistön hankinta	Rakennetun kiinteistön hankinta	Rakennetun kiinteistön hankinta
Perustettu / hankittu	1990-l. puoliväli	1990	1995/1996	2005	2002	1993	1992
Työntekijöitä	500	600	250 (yksikkö 1) / 600 (yksikkö 2)	40	70	70	900

Taulukko 1. Tutkimani tehtaat Venäjällä (nimet pseudonymisoitu).

pörssiin. Venäjällä sijaitsevilla tytäryhtiöissä ”kotimaa” näkyy yleensä siinä, että sen operatiivinen johto (ainakin toimitusjohtaja, mutta usein myös tuotantojohtaja ja myyntijohtaja) on muualta kuin Venäjältä. Strategia- ja tulosohtaus tulee myös ”kotimaasta”. Henkilöstöjohtaja jokaisessa tutkitussa yrityksessä oli venäläinen. Tuotantotyöntekijät olivat myös venäläisiä.

Minua kiinnosti tietää, meneekö yritysten voitontavoittelu sodan tuomitsemisen edelle näissä yrityksissä, joissa reilut kymmenen vuotta sitten vierailin. Ovatko pakotteet vaikuttaneet niiden toimintaan? Toisin sanoen kartoitan, mitkä yritykset jatkavat toimintaa edelleen sodasta välittämättä ja mitkä ovat lopettaneet tai lopettamassa toimintaansa Venäjällä.

Tarkastelin jälleen kesällä 2023 näiden tehtaiden tilannetta perustuen Internetissä saatavilla oleviin venäjän- ja englanninkielisiin uutisiin. Pohjoismaisten tehtaiden johtoa olisi voinut toki lähestyä uudestaan haastattelupyynnöllä ja näin saada ensikäden aineistoa. Tehtävä olisi kuitenkin vaatinut isomman, uuden tutkimuksen: ylimmän johdon puheille pääsy on aina oma prosessinsa, ja tämä täytyy tehdä joka kerta uudelleen johdon ja omistajien vaihduttua (näin on päässyt tapahtumaan parissakin tapausyrityksessä). Venäjän- ja englanninkielisiin lähteisiin käytin aineistotriangulaatiota: asian todenperäisyydestä voi olla kohtalaisen varma, jos asiasta kirjoitetaan samalla tavoin kahta eri tahoa edustavassa lähteessä, jotka eivät viittaa samaan ensikäden lähteeseen.

Tehtaiden – ja ylipäättään koko yrityksen Venäjän-investointien – tilanne vaihteli suuresti. Käyn seuraavassa läpi tehtaiden tilannetta lähtien liikkeelle niistä yrityksistä, joiden toiminta on muuttunut vähiten.

Sodan alettua keväällä 2022 Stroimaterial ilmoitti pidättäytyvänsä lisäinvestoinneista Venäjällä, mutta säilyttävänsä jo olemassa olevan tuotantokapasiteetin. Yhtiön 4.3.2022 antama näennäinen tuen osoitus ukrainalaisille kertoo karusti yhtiön taloudellisista prioriteeteista (oma käännös): ”[Stroimaterial] ei näe ristiriitaa samanaikaisessa Ukrainan kansan ja venäläisten kollegoiden tukena olemisessa.” Internet-lähteiden mukaan yritys jatkaa aktiivisesti tuotantoprosessiensa kehittämistä muun muassa kestävämpään ja ”vihreämpään” suuntaan, missä se tekee läheistä yhteistyötä paikallisviranomaisten kanssa. Tutkitussa tehtaassa työskenteli vuoden 2022 lopussa yhtä paljon työntekijöitä kuin vuonna 2011, mikä kielii tuotantoprosessin ylläpidosta täydessä vahvuudessaan.

Agrotehnikan tilanne kielii jatkuvasta ja jopa kasvavasta läsnäolosta Venäjällä. Vuoden 2022 lopulla tehtaassa oli noin sata työntekijää. Yhtiö myös ilmoitti maaliskuussa 2023, että se aloittaa uudelleen eräiden tuotteidensa, joiden vienti sodan alettua lopetettiin, viennin Venäjälle. Agrotehnikan toiminta Venäjällä on sodan alettua yhtiön kotimaassa vilkkaan debatin kohde, ja varsinkin viimeisin käänne on tuonut negatiivista julkisuutta yhtiölle.

Stal myi varsin nopeasti – kesällä 2022 – tuotantolaitoksensa Venäjällä ja Valko-Venäjällä paikalliselle johdolle. Yhtiö myös ilmoitti, että se ei myy alkuperäisellä brändillään enää Venäjällä. Tämä ei ole estänyt tuotannon täysimittaista jatkamista paikallisin voimin uudella brändillä. Tehdas toimii nyt uuden nimen alla ja se etsii aktiivisesti uutta työvoimaa. Kaikesta päätellen uusi omistaja on kyennyt ylläpitämään tuotantoprosessin tuotesuunnitteluineen laadultaan vakaana ja ottamaan haltuunsa kyseisen tuotantosegmentin valmistuksen Venäjällä.

Mashinan emoyhtiö ilmoitti joulukuussa 2022 tuotantolaitoksensa myymisestä paikalliselle, pitkäaikaiselle tuotteidensa välittäjälle. On epäselvää, jatkuuko tuotanto enää Venäjän-tehtaalla. Toisaalta on uutisoitu, että entinen emoyhtiö on investoinut vastaavaan tuotantoon Kazakstanissa. Näin yhtiön tuotetta voisi mahdollisesti myydä ”rinnakkaisvientinä” (engl. *parallel export*). Mashina tarjoaa esimerkin siitä, että investoinnin muuttuessa mahdottomaksi

Venäjällä lähivaltiot voivat muodostaa hyvän investointiympäristön Venäjälle myytävälle tuotteille tulevaisuudessa.

Himstroin johto valitsi edeltävistä poikkeavan, täydellisen vetäytymisen tien Venäjältä. Tämän pohjoismaisomistuksessa olleen yhtiön oli ostanut yhdysvaltalainen yhtiö vuonna 2021. Yhtiö teki vuoden 2022 aikana päätöksen lopettaa tuotanto ja myynti Venäjällä, mikä tosin ei ole joidenkin Internet-lähteiden mukaan täydellisesti pitänyt. Yrityksen vetäytyminen on ollut vaikea valinta, sillä se on ollut omassa tuotesegmentissään markkinajohtaja Venäjällä.

Derevon pohjoismainen omistaja oli lopettanut tehtaalla tuotettujen tuotteiden myynnin maaliskuussa 2022, jolloin tehdas oli joutunut seisokkiin. Tammikuussa 2023 Derevon emoyhtiön koko Venäjän-liiketoiminta myytiin toiselle pohjoismaiselle yritykselle. On epäselvää, kuinka laajana tuotanto on säilynyt uuden omistajan hallinnassa.

Provodin tilanne on tutkituista tehtaista heikoin. Yritys oli muutama vuosi sitten siirtynyt intialaiseen omistukseen. Tehtaalla kokoonpantavat, muualta tuotavat puolivalmisteet olivat joutuneet pakotteiden kohteeksi, mistä syystä tuotanto oli pysähtynyt. Paikallinen johto oli yrittänyt pystyttää uutta alihankintaketjua tuotannon ylläpitämiseksi, mutta laihoi tuloksin. Syksyllä 2022 raportoitiin, että kolme neljäsosaa tehtaan työntekijöistä joudutaan irtisanomaan. Aluetason hallintoviranomaiset ovat tarjonneet myös ratkaisua, jossa tehtaalta työttömiksi jääneiden kokoonpanotyöntekijöiden työllistämiseksi perustettaisiin uusi tälle alalle sijoittuva yritys.

Yritykset luovivat arvojensa ja voitontavoittelun asettamissa rajoissa

Tarkastelu osoittaa, että yritysten strategisia valintoja ei ohjaa aina puhdas voitontavoittelun motiivi – päätöksiä ohjaavat myös eettiset motiivit ja shokkireaktiot Venäjän epäriiluun sodanaloitukseen. Otoksessa näkyy myös noin puolen yrityksistä raadollisuus: ne eivät ole olleet valmiita menettämään paikallisille markkinoille suunnattua tuotantoaan ja siten markkinaosuuksiaan. Yritysten ratkaisut sijoittuvat eettisten periaatteiden ja maksimaalisen voitontavoittelun ääripäiden väliin. Ääripäinä mainittakoon Himstroi, joka on tuotesegmentissään markkinajohtaja Venäjällä, mutta joka päätyi lopettamaan koko tuotantonsa, ja Stroimaterial, joka ”kestävän” tuotannon edistämisen varjolla jatkaa toimintaansa sodan jatkuessa.

Himstroi ja Stroimaterial ovat markkinaorientoituneita yhtiöitä ja molemmilla on ollut iso markkinaosuus kohdemarkkinoista. Aiemmassa yhteydessä esittämäni teesi markkinaorientoituneiden yritysten korkeammasta ”moraalista” suhteesta työntekijöihin ja paikallisyhteisöön (Sippola 2014) näyttäytyy nyt uudessa valossa suhteessa kysymykseen sodan oikeutuksesta. Yhtäältä Himstroi menetteli epäeettisesti työntekijöitään kohtaan ajamalla alas liiketoimintansa, toisaalta Stroimaterial jatkamalla liiketoimintaansa kuin mitään sotaa ei olisi syttynytään. Stroimaterial onkin esittänyt kotimaansa kriittiselle medialle syyksi Venäjän-liiketoimintansa jatkamiselle tavallisten venäläisten työpaikkojen säilyttämisen. Agroteknika taas on puolustellut tuotannon ja viennin jatkamista Venäjälle tuotteensa elintärkeydellä Venäjän kansalaisille. Toisin sanoen Venäjä tarjoaa liiketoiminnalle erällä tavalla kieron toimintaympäristön: kun yhdessä asiassa toimit moraalisesti, toisessa asiassa rikot eettisiä normeja.

Yritysten pääasiallisilla markkinoilla on mahdollisesti osuutta yritysten eettisiin valintoihin. Himstroin emoyhtiö on ”pohjoismaisempi” siinä mielessä, että sen voi sanoa olevan markkinajohtaja Pohjoismaissa, kun taas Stroimaterial on alallaan yksi isoimmista koko maailmassa. Pohjoismaiden markkinoihin keskittyneen yrityksen johto on tehnyt kenties

päätöksensä sodan pitkittyessä syvenevän mainehaitan vuoksi, kun taas globaalien tuotemerkin ei ehkä nähdä kärsivän samalla tavalla tuotannon jatkamisesta Venäjällä.

Tutkimieni pohjoismaisomisteisten tehtaiden kohtaloiden voi jossain määrin katsoa olevan edustava otos kaikista kansainvälisistä teollisuussijoituksista Venäjällä. Yalen yliopiston kirjoittamasta reilusta 3 000:sta Venäjällä toimivasta kansainvälisestä yrityksestä vajaa puolet on jättänyt liiketoiminnan Venäjällä, mutta reilu puolet jatkaa edelleen tai odottaa tilanteen kehittymistä. Kiovan kauppakorkeakoulun tutkijoiden tiedossa olevista Venäjällä toimivista yrityksistä kaikki turkkilaiset, israelilaiset ja intialaiset yritykset ovat joko valinneet pysymisen tai odottavat tilanteen kehittymistä Venäjän markkinoilla. Eniten poistujia on ukrainalaisten, pohjoismaisten, puolalaisten ja australialaisten yritysten joukosta. Kiinnostavaa on, että myös osa kiinalaisista yrityksistä on valinnut Venäjältä poistumisen. (Onopriienko ym. 2023.)

Investointien menetyksellä on kauaskantoiset seuraukset

2000-luvun alussa tekemäni väitöstutkimuksen yksi päätelmä oli, että teollisuusinvestoinnin kotimaalla ei ole suurta vaikutusta työprosesseihin. Baltiassa sijaitsevien tehtaiden henkilöstöhallinnolle ja työehdoille olennaisempaa oli investoinnin orientaatio: tehokkuusorientoituneelle tuotannolle kävivät matalammat standardit kuin markkinaorientoituneelle (Sippola 2009). 2010-luvun alun tapaustutkimukseni Venäjällä taas osoitti, että kotimaalla on sittenkin väliä. Tutkimieni tehtaiden työntekijät kertoivat, että pohjoismaiseen yhtiöön kannatti mennä töihin, vaikka palkka ei juuri poikennut paikallisten yritysten tarjoamasta. Palkanmaksu oli kuitenkin varmaa pohjoismaisissa yhtiöissä, työpaikan hierarkiat olivat matalat ja työntekijöillä oli kohtalaisesti mahdollisuuksia vaikuttaa työtään koskeviin järjestelyihin. Neuvostoliitto oli jättänyt pitkän jälkensä tehottomiin työ- ja tuotantoprosesseihin, joita pohjoismaiset ja muut ulkomaiset yhtiöt onnistuivat modernisoimaan muutaman vuosikymmenen ajan. Nykytilanteessa venäläisen pääoman ja johdon ottaessa yhä enemmän näitä modernisoijia valtaansa neuvostomaisten ja tehottomien käytänteiden paluun riski on todellinen.

Suorien investointien suhteen pätee sama lainalaisuus kuin luottamuksella – ne voidaan menettää nopeasti, mutta niiden palauttaminen takaisin vaatii aikaa. Ennen suoraa investointia kohdemaahan yhtiö on riskien eliminoinniseksi tehnyt yleensä perusteellisen, pitkän tähtäimen kartoituksen. Suoran ulkomaisen investoinnin laajamittaisella paolla ei ole pelkästään pidemmän aikavälin vaikutuksia teknologiseen kehitykseen ja uusimpien johtamisoppien omaksumiseen, vaan se voi näkyä myös välittömämmin kokonaisten tuotantoprosessien häviämisenä (joita ei saada täydellisesti korvattua kotimaisilla prosesseilla), tuotekehityksen aukkoina ja tuotteiden tarjonnan yksipuolistumisena Venäjän markkinoilla.

Sonnenfeldin ym. (2022, 53) mukaan kansantalouden kannalta on pitemmässä katsannossa välttämätöntä houkutella maahan monikansallisten yritysten suoria investointeja – ja ylipäättään pääomia – sekä osaavaa työvoimaa. Tässä suhteessa Venäjän kehitys näyttää nyt heikolta. Ulkomaisten yritysten kaappaaminen valtion omistukseen antaa signaalin, että omistusoikeuksia maassa ei kunnioiteta. Fortum otettiin ”väliaikaisesti” valtion hallintaan keväällä 2023, samoin kävi Danonelle ja Carlsbergin Venäjän-omistuksille kesällä 2023. Tosiasiassa kyse on ulkomaisten omistusten kansallistamisesta. Näiden yritysten Venäjänliiketoimien johdon päätyminen Vladimir Putinin sisäpiiriläisille ja hänen liittolaistensa sukulaisille (Danonen tapauksessa Ramzan Kadyrovin sisarenpojalle) myös todennäköisesti taannuttaa kyseisten yritysten johtamiskulttuuria.

Venäjän kauppa on kääntynyt sodan aloituksen jälkeen pakotteiden ja vastapakotteiden vuoksi pois EU-maista enemmän kahdenväliseksi Kiinan ja muiden aasialaisten maiden kanssa (mm. Kantchev & Gershkovich 2023). Samoin on käymässä investoinneille. Kiinan määräävässä asemassa ulkomaan investoinneissa on oma riskinsä, minkä Venäjä hyvin tiedostaa (Korostikov 2023). Vaikka Kiina on viime aikoina lisännyt vahvasti energia-alan investointejaan Venäjän kaukoitään, muutamat kiinalaiset teknologiajätit kuten Huawei ja DJI ovat vetäytyneet investoinneistaan pakotteiden vuoksi (Gupta 2023). Lisäksi kaikkein houkuttelevimmista Kiinan-investoinneista Venäjä kilpailee edelleen monen muun maan kanssa. Intia on viime aikoina lämmitellyt investointisuhteita kiinalaisten Huaweiin ja ZTE:n kanssa, ja heinäkuussa 2023 Huawei ilmoitti innovaatiokeskuksensa perustamisesta Etelä-Afrikkaan.

Yhtiön kotimaalla näyttäisi tämän tarkastelun perusteella olevan merkitystä myös niissä päätöksissä, kun yritys puntaroi toimintansa eettisiä ja ihmisoikeudellisia reunaehtoja. Pohjoismaissa on toimiva kansalaisyhteiskunta, joka älähtää kotimaassa pääkonttoriaan pitävien yhtiöiden epäeettisestä toiminnasta toisessa maassa. Yhtiöiden on otettava mahdollinen mainehaitta huomioon, jos ne haluavat jatkaa toimintaansa epäoikeudenmukaisen hyökkäys-sodan aloittaneessa valtiossa. Tämä tarkastelu tosin osoittaa myös, että kansalaisyhteiskunnan vaikutus on suurempi toisiin yhtiöihin kuin toisiin. Osa katsoo toimivansa lain mukaan oikein siihen saakka, että sen tuotanto joutuu sanktioiden kohteeksi.

Seitsemän tehtaan tilanteen seuranta ei tietystikään anna kattavaa kuvaa investoinnin trendistä. Nykyisessä tilanteessa ei voida tehdä kyselytutkimusta, ja laadullisenkin tutkimuksen mahdollisuudet ovat kiven alla. Valitettavasti nykyisessä maailmanpoliittisessa tilanteessa ei pääse paikan päälle Venäjälle selvittämään työllisyys- ja teollisuuspoliittista tilannetta tai haastattelemaan työntekijöitä ja työttömiksi jääneitä. Lisätutkimus olisi ehdottomasti tarpeen tarkemman tilannekuvan saamiseksi.

Viitteet

- 1 Markkinaorientoituneessa (tai ”markkinoita hakevassa”, *resource-seeking*) investoinnissa ulkomainen yritys perustaa tuotantoa tai palveluja kohdemaan palvelukseen kohdemaan markkinoita; tuotteita ja palveluja ei ole tarkoitus viedä maasta. Tehokkuusorientoituneessa (tai ”tehokkuutta hakevassa”, *efficiency-seeking*) investoinnissa taas pyritään levittämään tuotannon arvoketju maantieteellisesti siten, että eri maissa sijaitsevista ketjun osista saadaan mahdollisimman suuri kustannushyöty.
- 2 Luoteis-Venäjä tämän tutkimuksen yhteydessä kattaa Pietarin, Karjalan tasavallan, Leningradin, Novgorodin ja Pihkovan alueiden lisäksi myös Moskovan ja sen ympäristön. Taloudellisissa tarkasteluissa (esim. Melchior 2019) Moskovan alueineen katsotaan yleensä kuuluvan keskiseen federaatiopiiriin (ven. *Tsentralnyi federalnyi okrug*), ei luoteiseen piiriin, johon Pietari kuuluu.

Lähteet

- Akgun, Leyla, Hopoglu, Sertac & Kunu, Serkan (2015), Foreign Direct Investment in Russia: Unfavorable Investment Climate, Uneven Distribution. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences* 5:8, 172–183.
- Gupta, Prithvi (2023), China's steadily expanding investments in Russia since the Ukraine conflict. *Observer Research Foundation* 26.7.2023. <<https://www.orfonline.org/expert-speak/chinas-steadily-expanding-investments-in-russia-since-the-ukraine-conflict/>> (Tarkistettu 16.8.2023).
- Kantchev, Georgi & Gershkovich, Evan (2023), Russia's Economy Is Starting to Come Undone. *Wall Street Journal* 28.3.2023. <<https://www.wsj.com/articles/russias-economy-is-starting-to-come-undone-431a2878>> (Tarkistettu 16.8.2023).
- Korostikov, Mikhail (2023), Is Russia Really Becoming China's Vassal? *Carnegie Politika* 6.7.2023. <<https://carnegieendowment.org/politika/90135>> (Tarkistettu 16.8.2023).
- Melchior, Arne (2019), Russia in world trade: Between globalism and regionalism. *Russian Journal of Economics* 5, 354–384.
- Onopriienko, Andrii, Hrybanovskiy, Oleksii & Shapoval, Nataliia (2023), How the Income of Foreign Businesses in the Russian Federation has changed in 2022 and why so Many Companies still do not Leave. SSRN 20.5.2023. <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4453963>>.
- Sauvant, Karl P. & Mann, Howard (2017), Towards an Indicative List of FDI Sustainability Characteristics. ICTSD and WEF. <<https://ssrn.com/abstract=3055961>> (Tarkistettu 9.9.2023).
- Scholten, Bert & Sievänen, Riikka (2013), Drivers of Socially Responsible Investing: A Case Study of Four Nordic Countries. *Journal of Business Ethics* 115, 605–616.
- Sippola, Markku (2009), *A low road to investment and labour management? The labour process at Nordic subsidiaries in the Baltic States*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 377. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Sippola, Markku (2014), Can we speak of 'moral' in association with multinational companies' behaviour? Lessons learned from Nordic companies in the Baltic States and Russia. Paper presented at XV April International Academic Conference on Economic and Social Development, Higher School of Economics, Moscow, 1–4 April 2014. <https://www.academia.edu/6552744/Can_we_speak_of_moral_in_association_with_multinational_companies_behaviour_Lessons_learned_from_Nordic_companies_in_the_Baltic_States_and_Russia> (Tarkistettu 16.8.2023).
- Sonnenfeld, Jeffrey, Tian, Steven, Sokolowski, Franek, Wyrebkowski, Michal & Kasprovicz, Mateusz (2022), Business Retreats and Sanctions Are Crippling the Russian Economy. SSRN 19.7.2022. <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4167193>>.
- TsMAKP (2023), Tezis 7. Dinamika važneiših pokazatelei finansovogo sostojanija otraslei promyšlennosti. *Tsentr makroekonomičeskogo analiza i kratkosročnoj prognozirovanija* (24.7.2023). <http://www.forecast.ru/_ARCHIVE/Mon_13/2023/TT2023_7.pdf> (Tarkistettu 16.8.2023).

Taiteen tukirakenteet venäläisen residenssitoiminnan kentällä

Angelina Davydova,
Miina Hujala & Adel Kim

Tässä tekstissä tarkastellaan millaisia rahoituslähteitä venäläisillä taidekentän toimijoilla on käytössään. Erityisenä huomion kohteena ovat taiteilijaresidenssit, joiden toiminnan tarkastelu niin ekologisen kuin inhimillisen kestävyuden näkökulmasta on Reside / Sustain -hankkeemme pääasiallinen painopiste.¹

Vuonna 2021 käynnistimme hankkeen, jonka tavoitteena on ollut selvittää taiteilijaresidenssitoiminnan kestävä kehityksen mahdollisuuksia Suomessa ja Venäjällä. Hanketta tukee Koneen Säätiö, jonka erityisestä kestävä kehityksen teemahausta saimme rahoituksen. Hankkeemme lähtökohtana toimi havainto, että ekologisen kestävyuden teema ei ole ensisijainen yhdellekään venäläiselle taiteilijaresidenssille. Tieto oli peräisin kyselytutkimuksesta, jonka venäläisten residenssitoimijoiden verkoston AiR of Russia:n toimija ja ryhmämme jäsen Adel Kim toteutti vuonna 2020.

Koneen Säätiön rahoitus sekä Suomen opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämä tuki Connecting Points -ohjelmalle Helsinki International Artist Programme (HIAP) -taideorganisaatiossa on mahdollistanut työskentelyn yhdessä venäläisten taiteilijoiden ja kuraattorien kanssa. Pienimuotoisen näyttelytoiminnan lisäksi Connecting Points -ohjelma on toteuttanut venäläisille taiteilijoille vierailuja HIAP:n residensseihin Helsingissä. Ohjelman painopiste on ollut yksittäisten taiteilijoiden tai kuraattorien, tutkijoiden ja itsenäisten organisaatioiden kanssa tehtävässä yhteistyössä. Reside / Sustain -hanke on tukenut myös residenssejä Uzbekistanissa ja Armeniassa, jotka tarjoavat edes hetkellisen mahdollisuuden muualla oleskeluun Venäjältä pois haluaville taiteilijoille. Reside / Sustain on osallistunut ja järjestänyt keskustelutilaisuuksia sekä tapaamisia liittyen taide- ja residenssitoimintaan kestävyuden eri

näkökulmista sekä tuottanut artikkeleita verkkojulkaisualustallemme. Sekä Connecting Points -ohjelma että Reside / Sustain -hanke ovat myös ohjanneet tukea ukrainalaisille taiteilijoille kohdistetuille residensseille osana Ukraine Solidarity Residency -verkostoa.

Rahoituksen lähteet ja eettisyys

Taidetoiminnan tukemisessa on aina syytä huomioida läpinäkyvyys, vastuullisuus ja eettisyys. Vastikään Suomessa tapahtunut taiteilijoiden työnseisaus yhdisti taiteen tekijöitä tavoitteenaan yhteisen eettisen ohjeiston laatiminen yksityisen rahan vastaanottamiselle Kansallisgallerian toimintaan liittyen. Työnseisaus kohdistui erityisesti nykyaiteen museo Kiasmaan, jonka tukisäätiön ja hallituksen jäsenen Chaim ”Poju” Zabłudowiczin varallisuuden ja sijoitusten lähteiden yhteydet Israelin valtion harjoittamaan miehityspolitiikkaan sekä ihmisoikeusrikkomuksiin palestiinalaisia kohtaan haluttiin nostaa eettisen tarkastelun alle.

Venäjällä oligarkit ovat olleet keskeisiä toimijoita myös taiteen kentällä. Miljonäärit sijoittavat taiteeseen ja mahdollistavat rahoituksen lähteitä maassa, jossa millä tahansa isolla toimijalla tulee olla siteet valtiovaltaan. Taiteilijoiden mahdollisuudet löytää ”eettisiä rahoituslähteitä” ovat huonot. Näin on erityisesti, koska nykytilanteessa lainsäädännön kautta ”ulkomaalaiseksi agentiksi” ja ”epämieluisaksi organisaatioksi” julistaminen on tehnyt Venäjän ulkopuolelta tulevan rahoituksen saamisesta valtion hallinnon näkökulmasta epäilyttävää ja vaarallista.

Ukrainaan kohdistuneen laajamittaisen hyökkäyksen seurauksena moni toimija on pyrkinyt kartoittamaan eri rahoituskanavia ja paikantamaan poliittisen johdon sekä yrityseliitin mahdollisia yhteyksiä sodan tukemiseen. Tämä ei ole helppoa, ja pakotteista huolimatta pääomavirrat sekä teknologiat löytävät edelleen tiensä Venäjältä lännen markkinoille kolmansien maiden ja erilaisten välikäsien kautta.

Neuvostojärjestelmän romahdettua, erityisesti 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa, taiteen ja kulttuurin rahoitus sekä myös kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja ajatushautomoiden tuki tuli ulkomailta. Myöhemmin 2000-luvulla tapahtui kaksi samanaikaista kehityskulkua: toisaalta maan sisäinen rahoitus ja sponsorointi kasvoivat, kun yksityiset rahoittajat, usein oligarkit, aktivoituivat taiteen kentällä. Yritysten rooli kasvoi ja erilaiset joukkorahoituksen muodot yleistyivät. Toisaalta ulkomaiselle rahoitukselle asetettiin yhä enemmän rajoitteita. Venäjän aloittaman hyökkäyssodan jälkeen ”epätoivottaviksi järjestöiksi” on julistettu yhä useampi toimija, muun muassa Greenpeace ja WWF, ja rahoituksen varmistaminen kansalaisjärjestöille sekä taidekentälle on muuttunut erittäin vaikeaksi.

Monet kansalaisjärjestöt, erityisesti ”ulkomaalaisiksi agenteiksi” julistetut, ovat joutuneet lopettamaan tai ainakin vähentämään toimintaansa. Valtion rakenteet ovat nykyisin myös halukkaita valvomaan ja hallitsemaan kaikkea kansalaisyhteiskunnan parissa tapahtuvaa. Venäjällä valtiollisesti kytkettyneen tai hallintoa tukevien oligarkkien tarjoaman yksityisen rahoituksen ulkopuolelta saatava rahoitus on tehty yhä vaikeammaksi.

Taidepesu ja viherpesu

Kun pohditaan rahoituksen roolia, on aina hyvä kysyä, millaisia motivaatioita rahoituksen myöntäjillä on. Taidepesulla tarkoitetaan tilannetta, jossa taidetta käytetään keinona positiivisen julkisuus kuvan tuottamiseksi, yleensä yritykselle. Pyrkimyksenä on piilottaa tai liudentaa toiminnan negatiivisia puolia ja mielikuvia. Suuren öljy- ja kaasujätti BP:n tuki

Lontoon Tate-gallerialle on yksi keskeinen esimerkki taidepesusta. Teoksiaan galleriassa esittävät taiteilijat ovat halunneet vastustaa suuryrityksiä ja erityisesti fossiilisilla polttoaineilla voittoa tekevien yhtiöiden toimintaa, mutta sponsoroimalla taiteen esittämisen tiloja yritykset pyrkivät esittämään ulospäin, että heidän toiminnassaan ei ole mitään ongelmallista. Taideorganisaation hyväksymä rahallinen tuki ikään kuin legitimoii yrityksen. Taidepesu voi myös ulottua suoraan taiteellisen sisällön sensuuriin, taiteen tekemisen edellytyksiin, tai toivomuksiin siitä, minkälaisia asioita esitetään tai ei esitetä.

Viherpesun laajuus kestäväen kehityksen yhteydessä on melko hyvin tunnettu asia. Ekologisilla arvoilla ”flirttailu” estää ja mahdollisesti korruptoi aitojen kestävien toimien tekemisen. Ei ole kattavia ja laadukkaita määreitä sille, mitä kestäväen kehityksen näkökulmasta tarkoittaa tuotteen vastuullisuus. Vastuullisuutta julistavat pakkaukset, verkkosivut ja vuosiraportit päätyvät usein olemaan vain pelkkiä ympäristöystävällisiä ulkoasuja. Arvioiden ja valvottujen sertifiikaattien puuttuessa nämä kestävyysjulistukset saattavat vain olla strategia, jolla näytetään olevan oikealla asialla, mutta jolla voidaan myös laskuttaa enemmän. Usein kestävin ratkaisu olisi olla yksinkertaisesti kuluttamatta.

On ymmärrettävää, että luottamus yritysten sanoihin sekä strategioihin on laskussa, kun öljyjättien kaltaiset isot monikansalliset yritykset väittävät, että ne pyrkivät nollaamaan ilmastopäästöt seuraavien 10–15 vuoden aikana, ja toiset yritykset lupaavat istuttaa biljoonia puita, joihin maapallon pinta-ala ei edes riitä. Tai kun lukuisia päästöjen hyvityshankkeita tulee markkinoille ja osa yrityksistä kertoo kompensoivansa päästönsä muualla, vaikka viimeisin kriittinen tutkimus on osoittanut, että lähes 90 prosentilla hiilikompensaatiosta ei ole juuri mitään ilmastovaikutuksia – päinvastoin, ne voivat olla kasvihuonekaasujen lisälähteitä (Greenfield 2023). Samalla kiinnostus todeksi havaittuihin ilmastotoimiin kasvaa, samoin kuin halu katsoa ”vihreiden sanojen” taakse. Rahavirtojen suunnan lisäksi on syytä miettiä niiden vaikutuksia yhteiskuntaan, työhön, maankäyttöön liittyviin oikeuksiin, alkuperäisväestöjen tilanteeseen sekä eriarvoisuuteen. Koska yhteiskuntamme on muuttumassa ”monikriisiseksi”, myös ratkaisujen – kuten informaation, energian, materiaalien sekä rahoituksen virtojen paljastamisen – tulisi olla moninaisia.

Ympäristö ei ole prioriteetti Venäjän taiteilijaresidensseissä

Hankkeemme on pääasiallisesti keskittynyt taiteilijaresidenssien kestävien käytäntöjen vahvistamiseen, mutta työskentelymme aikana olemme pyrkineet tarkastelemaan myös venäläisten taiteilijaresidenssien rahoituslähteitä. Ensinnäkin, kuten aiemmin mainitsimme, venäläisessä nykytaiteen kontekstissa on paljon vähemmän ympäristöaiheista keskustelua kuin esimerkiksi Suomessa. Tämä pätee myös taiteilijaresidenssien toimintaan. Kysely, joka toteutettiin vuoden 2020 lopulla osana venäläisten taiteilijaresidenssien verkoston luomaa AiR of Russia -portaalia² osoitti, että vain seitsemän noin kolmestakymmenestä vastaajasta harjoittaa ympäristöasioihin keskittyvää toimintaa tai ajattelee sisällyttävänsä käytäntöihinsä ympäristön huomioon ottavia toimia.³

Residenssitoimijoiden kommentit liittyen ympäristönäkökulmaan keskittyivät kahteen asiaan. Ensinnäkin mainittiin, että taiteilijoiden luonnonmateriaalien käyttöä tuetaan. Toiseksi, suorien organisaation toteuttamien toimenpiteiden puuttuessa residenssitoimijat ilmaisivat ”tukevansa täysin taiteilijan työtä, jos siihen kuuluu ympäristön kunnioittaminen”.

Vastaukset osoittavat, että ympäristön huomioon ottavan toiminnan ymmärtäminen ja reagointi ilmastokriisiin yleisesti poikkeaa eurooppalaisesta tilanteesta. Venäläisten residenssien

näkökulmasta ympäristön huomioon ottava toiminta tarkoittaa taiteilijoiden ympäristöystävällisen työskentelyn tukemista eikä instituution omia toimia tai ohjelmatyötä. Organisaation sisäisiin toimiin kohdistuvat teot – esimerkiksi lentojen ja matkailun vähentäminen, energian säästäminen tai näyttelyihin käytettyjen resurssien uudelleenkäyttö – jäävät sivuun.

Saman kyselyn perusteella taiteilijaresidenssit Venäjällä toimivat joko itsenäisinä organisaatioina tai erillisinä ohjelmina instituutioiden sisällä. Kyselyyn osallistui kolmisenkymmentä residenssitoimijaa. Kaikkein yleisimmät muodot ovat ohjelmat venäläisissä yksityisissä (9 kpl) tai valtion (5 kpl) instituutioissa. On kuitenkin myös taiteilijoiden itsensä järjestämiä residenssejä (3 kpl) sekä yksittäisten henkilöiden aloitteita (2–3 kpl, esimerkiksi ammattimainen galleristi). Residenssin perustajat voivat olla myös voittoa tavoittelemattomia toimijoita (3 kpl). Yhden maininnan saivat yliopisto, kaupallinen toimija, valtiollinen organisaatio, joka ei liity kulttuuriin, ulkomaalainen taidesäätiö, hyväntekeväisyysjärjestö sekä julkinen organisaatio.

Taiteilijaresidenssit rahoitetaan yleensä yhdestä päälähteestä (julkinen taho, yksityinen yritys tai yksityishenkilö), ja joissain tilanteissa koko residenssin olemassaolo perustuu kokonaan yksittäiseen apurahaan, koska valtion vuosittaisen tuen jakoperusteissa ei huomioida residenssitoimintaa ollenkaan. Esimerkiksi Metenkovin kotitalomuseon residenssiohjelma ”Jekaterinburgin uusia tarinoita” toteutui apurahan turvin, jonka loputtua ohjelman toiminnan muodot muuttuivat. Kaliningradin valokuvajien liiton organisoima taiteilijaresidenssi Vorota taas toimi vain sen aikaa, kun sillä oli apuraha. Monet residenssit ovat tilapäisen apurahan turvin järjestettyjä hankkeita. Tällaisia residenssejä ilmestyy ja katoaa jatkuvasti eri puolilla Venäjää, joskin toisinaan niiden nimittäminen residenssiksi on kyseenalaista.

Neljä pääasiallista apurahan lähdettä ovat valtion apurahat valtakunnallisella, alueellisella tai kunnallisella tasolla; apurahat yksityisiltä säätiöiltä ja hyväntekeväisyysjärjestöiltä; yritysten apurahat, sekä apurahat ulkomaalaisilta Venäjällä toimivilta organisaatioilta. Viimeisenä mainittu käytännössä päättyi keväällä 2022, sillä nykyään monen organisaation julkinen toiminta on mahdotonta Venäjän hyökkäyssodan alkamisen jälkeen säädettyjen uusien lakien tai rajoitteiden takia, ja moni niistä on julistettu epätoivotuksi.

Taideorganisaatiot voivat tukeutua rajalliseen määrään eri säätiöiden liittovaltion tasolla jakamia apurahoja. Näistä Presidentillinen rahasto kansalaisyhteiskunnan kehittämiseksi (sekä Kulttuurialoitteiden rahasto, joka eriytettiin siitä vuonna 2021) ja Vladimir Potaninin säätiö ovat pääasialliset tukilähteet taide- ja kulttuuriorganisaatioiden hankkeille. Presidentillinen rahasto on tukenut voittoa tavoittelemattomia aloitteita ja hyväntekeväisyyden kehittymistä vuodesta 2017 alkaen. Ennen sitä monet organisaatiot jakoivat presidentillisiä apurahoja 2000-luvun puolivälistä lähtien. Rahaston varallisuus tulee tulonsiirtona liittovaltion budjetista. Vuonna 2020 käytettiin myös Presidentillistä vararahastoa.

Kulttuurialoitteiden rahaston tarkoituksena, kuten asetuksessa määritellään, on myös tukea kulttuurin, taiteen ja luovien alojen hankkeita, joita toimeenpanevat voittoa tavoittelemattomat järjestöt, mutteivät valtion instituutiot. Rahasto toteuttaa teemoihin perustuvia apurahahakuja ja jakaa rahoitusta perustuen niiden tuloksiin. Tähän päivään asti hauilla on ollut kahdeksan eri teemaa, jotka viimeistään nyt vuonna 2023 kuulostavat karmivilta: ”Luovien kansakunta”, ”Mahtava Venäläinen Maailma”, ”Minä olen ylpeä”, ”Vallan paikka”, ”Kulttuurillinen koodi”, ”Nuoret johtajat”, ”Maan historia”, ”Monikansalliset ihmiset” ja ”Me olemme yhdessä”. Kilpailuihin hyväksytään hankkeita perinteisten taiteen muotojen, luovien alojen, start-uppien, tapahtumien ja verkostoitumishankkeiden saralta.

Presidentillinen rahasto ja myöhemmin myös Kulttuurialoitteiden rahasto on tukenut useita residenssihankkeita. Esimerkiksi teemaresidenssejä jo mainitussa Vorotassa, taiteilijäideille kohdistettua ohjelmaa Marin Dom -residenssissä, sekä vieraanvaraisuutta käsittelevää konferenssia Vyksa-residenssissä, jonka perustaja on teräsyhtiö OMK:n perustama OMK-Utšastije-säätiö.

Vladimir Potaninin säätiö on yksi isoimmista yksityisistä apurahan jakajista museo- ja kulttuurikentällä, ja sen toiminta kattaa myös koulutuksen ja urheilun. Potanin on iso omistaja ja johtokunnan puheenjohtaja Nornickel-yhtiössä, joka toimii myös Suomen Harjavallassa. Nornickel jatkaa liiketoimintaansa entiseen tapaan Ukrainaan kohdistuneen hyökkäyksen jälkeenkin, vaikka Potaninilla on läheinen suhde Venäjään hallintoon. Potaninin säätiöllä on ollut tukiohjelmaa esimerkiksi museoaloitteille ja luoville aloille sekä teollisen perinnön uudelleen ajatteluun. Taiteilijaresidenssien tapauksessa Potaninin säätiö on esimerkiksi tukenut mainittua Metenkovin kotitalomuseossa tapahtunutta residenssiohjelmaa sekä taiteilijaresidenssi-hanketta.

Alueellisella tasolla on olemassa muitakin rahoituslähteitä. Yksi esimerkki on museo-residenssi Artkommunalka Moskovan alueella Kolomnassa. Sen on toteuttanut riippumaton voittoa tavoittelematon organisaatio Kolomenski Posad, jota tukee Moskovan alueen kulttuuriministeriö, vaikka se myös pystyy toteuttamaan ohjelmaansa ilman tätä tukea. On monia paikallisia, alueellisia, kunnallisia tai yksityisiä apurahoja, joita kulttuuriorganisaatiot voivat hakea.

Millään näistä mainitusta säätiöistä ei ole fokuksenaan kestävä kehityksen tukeminen kulttuurissa, eikä tähän aihepiiriin kohdistettuja temaattisia hakuja ole ollut. Koska lainsäädäntö ei rajoita eikä ulkoinen tuki myöskään rohkaise oppimaan ja harjoittamaan ympäristön huomioon ottavia lähestymistapoja, venäläiset taideresidenssit eivät yleensä käsittele ympäristöön liittyvää teemoja lainkaan.

Kestävä kehitys ja sen ympäristöön liittyvät puolet eivät ole myöskään yleisen poliittisen keskustelun kohteena. Esimerkiksi venäläisen delegaation läsnäolo kansainvälisissä ilmastokokouksissa viime vuosina osoittaa päinvastoin, että Venäjän tavoitteet ovat irtautuneet todellisuudesta. Kestävä kehitys ei myöskään ole yksi venäläisen yhteiskunnan keskeisistä huolista tai heijastu mitenkään kulttuuripoliitikassa. Strateginen suunnitteluohjelma ”Valtion kulttuuripoliittikan perusteet” vuodelta 2014 keskittyy sen sijaan historiallisen ja kulttuuriperinnön säilyttämiseen, kulttuurin ja tiedon saavutettavuuteen sekä nuorten luovuuden kehittämiseen. Ei ole yllätys, että valtion tukemat kulttuuri-instituutiot, mukaan lukien taiteilijaresidenssit, eivät käytännössä ole vuorovaikutuksessa ympäristötoiminnan kentän kanssa.

Mihin raha virtaa?

Hankkeemme Reside / Sustain tavoitteena on ensisijaisesti ollut ekologisen kestävyuden esiintuonti ja esillä pitäminen Venäjän taidemaailmassa. Halusimme tutkia yhdessä residenssitoimijoiden kanssa, kuinka kestävyteen liittyviä toimia voitaisiin toteuttaa eri työskentelyn muodoissa. Venäjän aloitettua täysimittaisen sodan Ukrainassa yhteistyö venäläisen residenssitoimintakentän kanssa on tullut hankalammaksi. Tarve olla aiheuttamatta hankaluuksia ja pitää yksittäiset ihmiset turvassa on noussut esiin. Yhteistyön muotojen tulee olla enemmän henkilöiden välisiä sen sijaan, että toimittaisiin järjestöjen tasolla. Koska residenssit ovat monella tapaa muotoutuneita instituutioita niin taustatoimijoidensa kuin rahoituslähteittensä kautta, rajojen vetäminen sille, kenen kanssa tekee yhteistyötä, ei ole helppoa. Esimerkiksi

vuonna 2021 Reside/Sustain teki yhteistyötä Vyksa-residenssin kanssa ja tuki Vyksa-organisaation hakemusta Presidentilliselle rahastolle.

Rahoituksen saaminen ei ole merkki siitä, että hyväksyy rahoittajan muun toiminnan. Niin Venäjällä kuin muuallakin voi taidekentän toiminnan suhteen kysyä, onko taideinstituution sisällä osoitettu kritiikki hampaatonta, jos instituutiolla on läheiset suhteet hallitsevaan valtarakenteeseen. Taiteen rahoittaminen voi aina olla pehmeän vallankäytön muoto, jolla pyritään tynnyttämään ja pitämään kritiikki institutionaalisessa kontrollissa, sen sijaan että sallittaisiin sen muuttaa toimintaa. Eettinen ohjeistus tai vihreän agendan kannattaminen saattavat olla vain pintatason kosmeettista operointia, jolla pyritään näyttämään vastuulliselta.

Kokonaiskuva ei kuitenkaan ole näin pessimistinen. Esimerkiksi Kostamuksessa toimii taideresidenssi, joka on perustettu periaatteenaan olla aiheuttamatta lainkaan ympäristövaikutuksia. Tämä ei kuitenkaan tapahdu ympäristöaiheisiin liittyvien yleisten asenteiden takia vaan niistä huolimatta. Tämä resonoi hankkeemme asenteen kanssa. Monella tapaa kestävyudessa on kyse siitä, mitä tehdään käytettävissä olevilla resursseilla.

Viitteet

- 1 Hankkeen kotisivut: <<https://www.residesustain.art>>.
- 2 AiR of Russian kotisivut: <<http://airofrussia.com>>. Sen perustanut verkosto on epävirallinen vuodesta 2019 toiminut horisontaalinen järjestö, jonka residenssitoimijoihin kuuluu organisaatioita ja yksittäisiä toimijoita.
- 3 Yksityiskohtaisia tuloksia kyselystä on Reside / Sustain -hankkeemme verkkosivuilla: <<https://www.residesustain.art/en>>

Lähteet

- AIR of Russia, venäläisten residenssitoimijoiden verkosto: <<http://airofrussia.com>> (Tarkistettu 23.8.2023)
- Connecting Points-ohjelman sivut / HIAP (ohjelma päättyy vuonna 2023). <<https://www.hiap.fi/collaboration/connecting-points/>> (Tarkistettu 1.9.2023).
- Greenfield, Patrick (2023), Revealed: more than 90% of rainforest carbon offsets by biggest certifier are worthless. *The Guardian*, 18.1.2023. <<https://www.theguardian.com/environment/2023/jan/18/revealed-forest-carbon-offsets-biggest-provider-worthless-verra-aoe>> (Tarkistettu 13.8.2023).
- Hedlund, Stefan (2023), Kazakhstan helps Russia evade Western sanctions. *Geopolitical Intelligence Services AG*, 18.7.2023, <<https://www.gisreportsonline.com/kazakhstan-helps-russia-evade-western-sanctions/>> (Tarkistettu 1.9.2023)

- Kestävä kehitys, Venäjä ja Suomi. <<https://koneensaatio.fi/uutiset/teemahaku-2020-kestava-kehitys-venaja-ja-suomi/>> (Tarkistettu 1.9.2023).
- Kiasma_strike päättyy – Kansallisgalleria hyväksyi uudet eettiset ohjeet. Lausunto 27.4.2023 <<https://kiasmastrike.art/>> (Tarkistettu 13.8.2023)
- Kim, Adel (2021), Portrait in context. general overview of the russian art residencies in 2021, 28.12.2021 <<https://residesustain.art/en/articles/overview-of-russian-art-residencies>> (Tarkistettu 13.8.2023).
- Oxfam International (2021). Tightening the net: Net zero climate targets – implications for land and food equity. *Oxfam Briefing Paper*, August 2021. <<https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621205/bp-net-zero-land-food-equity-030821-en.pdf>> (Tarkistettu 13.8.2023)
- Reside / Sustain- hankkeen verkkosivut, <<https://www.residesustain.art/>> (Tarkistettu 23.8.2023)
- The Rotenberg Files. *OCCRP*, 20.6.2023 <<https://www.occrp.org/en/rotenberg-files/>> (Tarkistettu 1.9.2023)

Diskurssit Venäjän ydinasepelotteen rakentajina

Taneli Ristola
Tampereen yliopisto

Vladimir Putinin puheiden tulkitsemisesta on tullut Ukrainan sodan myötä suosittu tema länsimaisessa mediassa. Helmikuun 2022 täysimittaisen hyökkäyssodan alkamista edeltänyt Donetsk ja Luhanskin niin sanottujen ”kansantasavaltojen” itsenäisyyden tunnustanut puhe päätyi välittömästi tarkastelun ja arvioinnin kohteeksi suomalaisessakin mediassa, minkä jälkeen asiantuntijalausuntoja on esitetty jokaisesta sodan alkua seuranneesta Putinin julkisesta esiintymisestä. Termien kuten ’diskurssi’ ja ’narratiivi’ käytöstä on tullut arkipäivää valtavirtamedioissa. Ennen kaikkea Venäjän suurvaltapolitiikan ja strategisten päätösten arviointi julkisessa keskustelussa perustuu paljolti puheeseen. Lehdissä kirjoitetaan usein esimerkiksi siitä, mitä Putin sanoi, millä sanoin sotabloggaajat kritisoivat venäläistä sodanjohtoa, miten Ukrainan presidentti Volodymyr Zelenskyi vetosi länsimaihin saadakseen uusia aseapupaketteja, tai miten näitä apupaketteja perustellaan esimerkiksi Yhdysvaltain kongressissa.

Myös ydinsodan uhka on noussut Ukrainan sodan myötä ajoittain otsikoihin. Sodan ensimmäisinä päivinä uutisoitiin Putinin käskystä asettaa Venäjän ydinasevoimat kohotettuun valmiuteen länsimaiden väliintulon estämiseksi. Sittemmin ydinaseiden käyttöä on väläytellyt Venäjän entinen presidentti Dmitri Medvedev. Ilmiönä ydinsota on juuri diskurssien kannalta mielenkiintoinen: ydinsota on toistaiseksi vain teoriassa olemassa oleva ilmiö ja näin ollen monet siihen liittyvät käsitteet ovat olemassa vain puheessa ja teksteissä. Erityisesti puheeseen perustuva käsite on ydinasepelote: ohjukset, pommikoneet ja ydinsukellusveneenet ovat itsessään uhkaavia symboleita ja pelotteen työkaluja, mutta itse asiassa niiden käytöllä

uhkaaminen luo varsinaisen pelotteen, eli saa vastustajan pidättäytymään omien ydinaseidensa käyttämisestä tai kriisin muusta eskaloinnista kohti ydinaseen käyttöä.

Oma kiinnostukseni ydinasepelotteen diskursseihin heräsi luettuani Juha Vuoren vuonna 2016 ilmestyneen artikkelin ”Deterring things with words: Nuclear deterrence as a speech act”. John L. Austinin vuonna 1955 kirjoittaman puheaktiteorian perusteoksen nimeä mukailevassa artikkelissa Vuori esittää, että ydinasepelotteeseen liittyvä puhe mukailee pitkälti Austinin puheaktiteorian periaatteita. Hänen mukaansa deterrenssidiskurssit noudattavat kaavaa, jossa puhuja pyrkii joko suoranaisilla käskyillä, kehotuksilla ja neuvoilla tai puheen piilomerkityksillä saamaan kuulijassa aikaan vaikutuksen, joka ohjaa kuulijan toimintaa puhujan toivomaan suuntaan. Ydinaseista puhuttaessa tämä käytännössä tarkoittaa ydinaseen käytöllä uhkaamista tiettyjen ehtojen täytyessä. Uhkaus tuodaan esiin joko suorilla tai epäsuorilla puheakteilla. Pelkkä puhe ei kuitenkaan ole riittävää uskottavan ydinasepelotteen luomiseksi: kuten Vuori (2016, 33–34) huomauttaa, tarvitaan pelotteen luomiseksi uskottavia välineitä sekä ilmaistua tahtoa ja kykyä käyttää niitä.

Ydinasepelotteen ja puheen yhteys on mielestäni kuitenkin edelleen johdettavissa myös syvemmille poikkitieteellisen analyysin tasoille. Tarkastellessani pro gradu -tutkielmassani Vladimir Putinin ja venäläisten sotilaspoliittisia artikkeleita kirjoittavien upseereiden esittämää ydinasepelotepuhetta havaitsin heidän tuovan argumentoinnissaan esille Venäjän käsitystä omasta kansallisesta identiteetistä ydinasevaltiona. Ydinasevaltiona Venäjä on jatkuvassa vuorovaikutuksessa muiden valtioiden, ennen kaikkea Yhdysvaltojen ja tämän liittolaisten, kanssa. Tässä esseessä esittelen muutamia diskursiivisia keinoja ja poliittisia mekanismeja, joilla Venäjä paitsi ylläpitää omaa ydinasepelotettaan potentiaalisia vastustajiaan kohtaan, myös rakentaa samanaikaisesti ulko- ja sisäpoliittista kansallista identiteettiään ydinasepelotteeseen liittyvillä diskursseilla. Juha Vuoren (2016) artikkelista saamani kipinän myötä löysin Austinin ja hänen työtään jatkaneen John R. Searlen puheaktiteorian lisäksi työkaluja ydinasepelotediskurssien tarkasteluun myös Norman Fairclough’n kriittisestä diskurssianalyysistä. Diskurssien ja valtion identiteetin yhteyden tarkasteluun sain edelleen lisää välineitä Alexander Wendtin (1999) kansainvälisen politiikan konstruktivistisesta teoriasta.

Tarkastelen tässä esseessä ensin keskeisiä diskursseja Vladimir Putinin ydinasepelotepuheessa, minkä jälkeen esittelen näiden diskurssien aseman laajemmassa sotilaspoliittisessa kontekstissa. Lopuksi pohdin, millaisia tulkintoja Venäjän ydinasevaltion identiteetistä on johdettavissa näistä diskurssikokonaisuuksista.

Putinin diskurssit Venäjän asemasta ydinasevaltojen kamppailussa

Venäjän valtionjohdon, varsinkin presidentti Putinin ydinaseisiin liittyvien diskurssien aiheisto on huomattavan laaja, sillä Putin on presidenttinä toimiessaan ottanut kantaa Venäjän ydinasepelotteeseen liittyviin teemoihin jo yli kahdenkymmenen vuoden ajan. Tässä esseessä diskursseilla tarkoitetaan Norman Fairclough’n (2001, 20–22) määritelmän mukaisesti puhutun ja kirjoitetun tekstin kautta tapahtuvaa kanssakäymistä, joka heijastaa tekstin tuottajan käsitystä maailmasta. Erityisesti tarkastelen diskursseja, jotka ovat osa Venäjän ydinasevaltion identiteettiä rakentavaa tarinaa. Tällaisen tarinan, eli narratiivin muodostumista ohjaavat tavat puhua aiheen keskeisistä käsitteistä, tässä tapauksessa siis ydinaseista, pelotteesta ja voimatasapainosta. Kriittisessä diskurssianalyysissä diskurssit nähdään sosiaalisia konstruktioita luovina ja muokkaavina kokonaisuuksina (Fairclough 2001, 24–25).

Kriittinen diskurssianalyysi voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen tai tasoon. Ensimmäinen, eli tekstuaalinen taso sisältää tekstin kuvailun: mitä tekstissä käsitellään, millä sanoilla asia ilmaistaan, millaisia lauserakenteita teksti sisältää ja niin edelleen. Toisessa tasossa, eli tulkinnassa pohditaan tekstin diskursseja: miten asioista puhutaan, millainen tekstin konteksti on ja millaisia merkityksiä tekstin sisällölle annetaan. Kolmas taso, jota voidaan kuvailla esimerkiksi kriittiseksi tai ymmärtäväksi vaiheeksi, sisältää tekstin asettamisen yhteiskunnalliseen merkitykseen ja diskurssien vertailun muiden diskurssien ja narratiivien kanssa. Tässä vaiheessa tärkein kysymys ei ole enää mitä tai miten, vaan miksi. (Fairclough 2001, 91–138; Pynnönen 2013, 34.)

Putinin puheita ja diskursseja voidaan tarkastella esimerkiksi julkisista esiintymisistä ja mediateksteistä. Näin ollen Putinin ydinasepelote puhetta voidaan tutkia monissa eri tekstilajeissa ja -tyyleissä, joita on suunnattu erilaisille yleisöille ulkomaalaisista oman maan kansalaisiin. Keskityn virallisiin valtiojohdolle suunnattuihin teksteihin. Nämä sopivat poliittisstrategisen kontekstin tutkimusaineistoksi etenkin siitä syystä, että Putin käsittelee valtaeliitille suunnatussa puheessa ulkopoliittisia ja sotilasteknisiä teemoja syvällisemmin kuin mediaesiintymisissä ja painottaa esimerkiksi voimatasapainoon ja suurvaltojen vuorovaikutukseen vaikuttavia yksittäisiä tekijöitä.

Tarkastelen seuraavaksi lyhyesti Putinin linjapuhetta vuodelta 2018, jossa hän puhui noin 45 minuuttia yksinomaan Venäjän strategisesta pidäkkeestä ja ydinasepelotteesta. Tässä yhteydessä hän esitteli strategisten aseiden uuden sukupolven, joilla Venäjä vastaisi Yhdysvaltojen ohjuskilpihankkeeseen ja sen (venäläisestä näkökulmasta) aiheuttamaan kauhun tasapainon, eli kriisivakauden, horjumiseen.

Putin kommentoi linjapuheessaan voimakkaasti Yhdysvaltojen ohjuskilven laajentamista. Hän perusteli kritiikkiään sillä, että nimenomaan ohjuskilpiä rajoittaneet sopimukset ovat olleet keskinäisen voimatasapainon kivijalka jo vuosikymmenien ajan. Putinin mukaan Yhdysvaltojen yksipuolinen vetäytyminen sopimuksesta horjuttaa voimatasapainoa perustavanlaatuisesti, mikä pakottaa Venäjän reagoimaan. Putin toisti linjapuheessaan, että Venäjä on yrittänyt rauhanomaisin keinoin suostutella Yhdysvaltoja hylkäämään ohjuskilpihankkeensa ja toimimaan vastuullisesti ydinasepelotetasapainon ja kriisivakauden säilymiseksi. Yhdysvaltat on kuitenkin päättänyt jatkaa hankkeen kehittämistä ja sijoittaa ohjuskilpijärjestelmänsä osia esimerkiksi merisijoitteisiin komponentteihin, mikä on kielletty vuoden 1972 ohjuskilpisopimuksessa. Yhdysvaltojen johtajat ovat perustelleet hanketta reaktiolla nimenomaan ”roistovaltioiksi” kutsumiensa maiden, kuten Pohjois-Korean tai Iranin ydinasehankkeisiin. Yhdysvaltojen näkökulmasta jo pelkkä uusien ydinasevaltioiden syntyminen horjuttaa globaalia kriisivakautta, eikä ydinasepelotteen voimatasapainoa voida tarkastella vain Venäjän ja Yhdysvaltojen (tai Naton kollektiivisen ydinasepelotteen) voimaresurssia analysoimalla. Tästä huolimatta Putinin mukaan Yhdysvaltojen toiminta vaarantaa nimenomaan Venäjän intressit ja turvallisuuden.

Venäjän vastaus lännen ohjuskilven laajentumisen ja kehittymisen uhalle on luoda uusia aseita, joiden ominaisuudet tekevät niistä haavoittumattomia ohjuskilvelle. Aseiden ominaisuuksista keskeisimpiä ovat nopeus, liikehtimiskyky, autonomisen toiminnan mahdollistava teknologia sekä voimanlähteet, jotka mahdollistavat huomattavan pitkän toiminta-ajan. Venäjä on kehittänyt hypersoonisia (eli yli viisinkertaisella äänennopeudella lentäviä) Avangard-, Tsirkon- ja Kinžal-ohjuksia, joiden torjuminen olemassa olevilla ilmatorjuntaohjuksilla (esim. yhdysvaltalaisella Patriot-järjestelmällä) olisi mahdotonta. Näistä aseista Avangard on asennettavissa mannertenväliseen ballistiseen Sarmat-ohjukseen, mikä mahdollistaa strategisen

aseella tehtävän ensi- tai kostoiskun. Avangard saavuttaa hypersoonisen nopeuden palatessaan ballistiselta kiertoradalta ilmakehään ja kykenee liikehtimään liittäessään kohteeseen, mikä vähentää sen haavoittuvuutta torjuntaohjuksille. Tsirkon ja Kinžal ovat puolestaan ominaisuuksiltaan ja käyttötarkoituksiltaan perinteisempiä risteilyohjuksia, joiden kohteena ovat esimerkiksi lentotukialukset sekä kuivalla maalla sijaitsevat johtamis- ja komentopaikat. Aseet voidaan varustaa joko ydinkärjellä tai konventionaalisella taistelukärjellä. Näistä aseista Venäjä on käyttänyt konventionaalisella taistelukärjellä varustettua Kinžalia ainakin iskuissa Ukrainan energiainfrastruktuuria vastaan vuonna 2022 alkaneen hyökkäyksen aikana. Autonomiseen ja rajattoman toiminta-ajan mahdollistavaan teknologiaan puolestaan luotetaan Burevestnik-risteilyohjuksessa ja vedenalaisessa Poseidon-droonissa. Molempien aseiden tarkoitus on luoda pelotetta vaanimisen (engl. *loitering*) mahdollistavalla tekniikalla, jolloin ase on liikkeessä pitkiä aikoja. Se suunnataan maaliinsa vasta viime hetkellä, jolloin aika ja mahdollisuudet kohteen omasuojavastatoimille pienevät merkittävästi. (Hruby 2019.)

Puheen loppupuolella, ydinasestrategiaa ja -pelotetta käsittelevän osion päätteeksi Putin vertasi Yhdysvaltain ydinasedoktriinia (Department of Defence 2018) venäläiseen vastineeseen (Venäjän presidentti 2020). Hän painotti Venäjän toimien olevan ennen kaikkea puolustuksellisia ja reaktiivisia, kun taas Yhdysvaltain ydinasedoktriinin hän esitti ekspansiivisena ja hyökkäävänä. Putinin puheesta hahmottuu kolme diskurssia Venäjän asemasta ydinasesuurvaltojen kamppailussa: Yhdysvaltain ohjuskilpihankkeen kritisoiminen kansainvälisiin sopimuksiin vedoten, Venäjän kehittämien strategisten aseiden arsenaalin esittäminen voittamattomana ja Venäjän puolustuksellisen doktriinin painottaminen. Putinin puheen sotilaspoliittinen osio muistuttaa tyylilajiltaan poliittisen puheen sijaan geopolitiikan ja strategian luentoa, jossa painotetaan globaalin maailmanjärjestyksen ja kriisivakauden horjumista. Putinin näkemyksen mukaan Venäjä reagoi löytääkseen keinoja vastata Yhdysvaltain ekspansiiviseen hegemoniaan.

Linjapuheen jälkeiset ydinasepelotediskurssit *Vojennaja Mysl* -lehdessä

Seuraavaksi tarkastelen Putinin linjapuheen diskurssien leviämistä muihin venäläisiin sotilaspoliittisiin teksteihin muodostaakseni kokonaiskuvan siitä, kuinka Venäjän sotilaspoliittinen eliitti on omaksunut nämä diskurssit puhuessaan Venäjän ydinasepelotteesta ja -strategiasta. Tarkastelun kohteena on *Vojennaja mysl* -lehden artikkeleissa ilmenneitä Venäjän sotilaspoliittisen eliitin ydinasediskursseja vuosilta 2018–2022. Käsitteellä ’sotilaspoliittinen eliitti’ tarkoitan valtiojohtoa ja yleisesikuntaupseereita sekä muita sotilaspoliittisia diskursseja tuottavia sotilaita tai voimaministeriöiden virkamiehiä. Kokonaisuutena tarkastellen venäläistä upseeristoa, asevoimien ja puolustusministeriön ylin johto mukaan luettuna, siteerataan länsimaisessa mediassa vain vähän. Asevoimien esikuntapäällikön Valeri Gerasimovin tai puolustusministeri Sergei Šoigun ulostuloja raportoidaan julkisiin esiintymisiin liittyen, mutta operatiivisia ja strategisia päätöksiä toimeenpanevan portaan ääni rajoittuu kolumneihin ja artikkeleihin, joita julkaistaan sotilaallisissa ja tieteellisissä julkaisussa. Eräs keskeisimpiä näiden alojen julkaisuja on yllä mainittu Venäjän puolustusministeriön julkaisema *Vojennaja mysl*. Ulkomuodoltaan länsimaisia tieteellisiä aikakauslehtiä muistuttava *Vojennaja mysl* julkaisee sekä aktiivipalveluksessa että reservissä olevien upseerien ja muiden asiantuntijoiden kirjoittamia artikkeleita, joissa käsitellään sotilaspoliittisia ja sotilasteknisiä teemoja. Näitä teemoja ovat muiden muassa geopolitiikka ja strategia, sotataito, sotahistoria ja sotateknologia.

Vuosina 2018–2022 julkaistut ydinasepelotetta käsittelevät artikkelit sisälsivät selviä viitteitä ja vaikutteita Putinin vuoden 2018 linjapuheesta. Esimerkiksi reservin eversti, tekniikan tohtori S. V. Kreidin, reservin eversti, sotatieteiden tohtori A. A. Protasovin, ja kenraalimajuri A. E. Strelinin vuonna 2019 julkaisemassa artikkelissa kirjoittajat kritisoivat kovin sanoin Yhdysvaltain ydinasedoktriinia ja linjaavat koko ohjuskilpihankkeen olevan vain Yhdysvaltojen imperialismin työkalu, jolla se pyrkii pönkittämään hegemoniaansa ympäri maailman. Kirjoittajien mukaan Venäjä on täten joutunut tarkastelemaan omaa suhtautumistaan ydinasetasapainoon ja vallitsevassa tilanteessa Venäjän pitää ”vakuuttaa itsensä” kehittämällä uusia aseita, jotka ovat ohjuskilven torjumattomissa (Kreidin, Protasov & Strelin 2019, 11). Artikkelissa Yhdysvaltain ydinasedoktriini kuvataan pyrkimyksenä ”dominoida eskalaatioportaikon jokaisella askelmalla” (ibid.). Kirjoittajien mukaan Naton ydinasedoktriini on lähtökohtaisesti aina perustunut ensi-iskun oikeuttamiseen, ja Venäjä (aiemmin Neuvostoliitto) on joutunut mukautumaan aggressiivisen vastustajan toimintaan (ibid., 8).

Vuonna 2020 julkaistussa artikkelissa eversti, sotatieteiden maisteri A. V. Jevsjukov ja reservin eversti, sotatieteiden tohtori A. L. Hrjapin tarkastelevat lähemmin Venäjän uuden sukupolven strategisista aseista. Upseerien tekstissä ei pelkästään syvennyttä aseiden ominaisuuksiin tai käyttötarkoituksiin, vaan painotetaan lisäksi aseiden kehittämisen välttämättömyyttä vallitsevassa tilanteessa (Jevsjukov & Hrjapin 2020, 29–30). Vastaavalla tavalla Yhdysvaltain ohjuskilpihankkeen etenemisen asettamiin vaatimuksiin kommentoivat kaksi vuotta myöhemmin julkaistussa artikkelissa aiemmin mainittu S. V. Kreidin, sekä eversti evp, tekniikan tohtori V. V. Suhoruttšenko. Kreidin ja Suhoruttšenko (2022, 113–117) korostavat, että Yhdysvaltojen vetäytymiseen ydinasesopimuksista pitää reagoida monilla keinoilla, mutta Venäjän tulee ottaa jyrkkä kanta ja ennen kaikkea kehittää arsenaaliaan. Kirjoittajien mukaan Yhdysvallat kiihdyttää toiminnallaan aseiden kilpavarustelua ja vain Venäjä voi toimia sen hegemoniapyrkimyksiä rajoittavana voimana.

Ydinasepelotediskurssit Venäjän ydinasevaltioidentiteetin perustana

Kriittisen diskurssianalyysin teorian mukaisesti diskursseilla on aina jokin laajempi yhteiskunnallinen merkitys. Tämä merkitys voi ilmentää esimerkiksi henkilöiden tai instituutioiden valtasuhteita tai muita rakenteita, jotka vaikuttavat jokapäiväiseen elämään (Fairclough 2001, 25). Kansainvälisen politiikan konstruktivistinen koulukunta pyrkii tunnistamaan vastaavia valtasuhteita ja rakenteita globaalilla tasolla ja esittää, että nämä rakenteet vaikuttavat valtioiden toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toisaalta valtioiden toiminta ja vuorovaikutus luovat uusia rakenteita, jotka muokkaavat kansainvälisen politiikan valtatasapainoa siinä missä materiaalisetkin tekijät (Wendt 1999, 92). Esittelen seuraavaksi poikkeittieteellisen analyysimetodin, joka yhdistelee kriittistä diskurssianalyysia, puheaktiteoriaa ja konstruktivistista kansainvälisen politiikan tutkimusta. Tämän analyysin tarkoitus on ensisijaisesti auttaa ymmärtämään ydinasepelotediskurssien suhdetta Venäjän ydinasevaltioidentiteettiin.

Kuten yllä kerroin, esimerkiksi Fairclough (2001) esittää kriittisen diskurssianalyysin metodologian kolmivaiheisena. Aloitin vertaamalla venäläisten upseerien artikkeleita Putinin linjapuheeseen ensin tekstuaalisella tasolla: samankaltaisia sanavalintoja ja ilmaisuja oli runsaasti, mikä ei ollut yllätys tekstilajien ollessa samankaltaisia. Artikkelit olivat tyyliltään asiategstiä, jossa kuitenkin käytettiin esimerkiksi tavanomaisista tieteellisistä artikkeleista poiketen runsaasti metaforia sekä kovia, jopa karkeita sanavalintoja varsinkin Yhdysvaltain ydinasedoktriinia ja -politiikkaa kommentoidessa.

Juha Vuori (2016) tiivistää Austinin ja Searlen puheaktiteorian analyysiksi siitä, mitä ihmiset todellisuudessa tekevät sanoessaan jotain. Kuten yllä totesin, sanat eivät ole siis pelkästään kielen yksiköitä, vaan ne muodostavat sosiaalisessa kontekstissa esimerkiksi käskyjä, pyyntöjä, kehotuksia, kysymyksiä ja toteamuksia, joiden tarkoitus on saada kuulija reagoimaan jollain puhujan toivomalla tavalla. Yksinkertaisimmillaan puheaktiteoriaa soveltamalla voidaan tarkastella keinoja, joilla Vladimir Putin välittää Venäjän ydinasearsenaalin kyvykkyyden ja sotilaspoliittisen eliitin halukkuuden ydiniskun määräämiseen, mikäli länsi toimii Venäjän valtion olemassaoloa uhkaavalla tavalla. Toisaalta välillisiä puheakteja voidaan tulkita lauseista, joilla sotilaspoliittisissa artikkeleissa vihjataan Venäjän ylläpitävän ydinaseita nimenomaan rauhan ja tasapainon ylläpitämiseksi ja niiden käytöstä pidättäydytään, kunhan kukaan ulkopuolinen ei pyri rikkomaan tuota rauhaa. Kriittisen diskurssianalyysin prosessiin puheaktiteoria voidaan ottaa analyysityökaluksi analyysin ensimmäiseen vaiheeseen, jossa tunnistetaan tekstin sanavalinnoista ja tekstilajista tarkoituksellisia, suoria puhetekoja.

Tulkinnallisella tasolla artikkeleiden ja linjapuheen välinen yhteys syvenee intertekstuaaliseksi ja interdiskursiiviseksi. Tulkittavat diskurssit ikään kuin upotetaan olemassa olevien diskurssien ja tekstien sekaan, ja diskursseja tulkitaan niiden kontekstissa (Pynnönen 2013, 27–28). Tässä tapauksessa tarkoitukseni oli ennen kaikkea löytää jälkiä Putinin linjapuheesta ja siitä tunnistamastani kolmesta päädiskurssista (Yhdysvaltain ohjuskilpihankkeen kritisoiminen, Venäjän uuden sukupolven strategisten aseiden esittäminen voittamattomia ja Venäjän ydinasedoktriinin puolustuksellisuuden painottaminen). Myös puheaktiteoriaa voidaan soveltaa analyysin toiseen vaiheeseen, kun tarkastellaan tekstin luojan tapaa asettaa teksti interdiskursiiviseen kontekstiin ja suunnata tekstin viesti sen kohteeseen, johon tekstiin liittyvillä metadiskursseilla pyritään vaikuttamaan.

Upseerien artikkeleita tarkasteltaessa on havaittavissa selkeitä yhtäläisyyksiä Vladimir Putinin vuoden 2018 linjapuheen diskursseihin. Kaikki kolme Putinin puheesta tunnistamaani päädiskurssia ovat myös tunnistettavissa tavasta, jolla upseerit toisintavat kertomusta Yhdysvaltojen häikäilemättömästä pyrkimyksestä maailmanvaltaan. Pyrkimyksen keskeisenä työkaluna Yhdysvallat käyttää Venäjän ydinaseiskukykyä rajoittavaa ohjuskilpeä. Tätä tukee kirjoittajien mukaan Yhdysvaltain jo lähtökohtaisesti aggressiivinen ydinasedoktriini. Lisäksi artikkeleissa ylistetään Venäjän uusien strategisten aseiden ominaisuuksia ja korostetaan niiden positiivista merkitystä Venäjän strategiselle pidäkkeelle: aseet mahdollistavat joustavammat ratkaisut strategisen iskun suorittamiseen, sillä ne voidaan varustaa myös konventionaalisella taistelukärjellä. Tällöin aseiden nopeus- ja liikehtimisominaisuuksista saadaan hyöty irti strategista kohdetta vastaan iskiessä, mutta hyökkäys ei eskaloi ydin sodan riskiä. Näin on käytännössä toimittu Ukrainassa, jossa hypersoonisia ohjuksia on käytetty Ukrainan kriittistä infrastruktuuria vastaan. Diskurssianalyysin tulkitsevalla tasolla analysoitaessa voidaan tekstien ja diskurssien välisen yhtenäisyyden tasosta tehdä tulkinta Putinin diskurssien hegemonisuudesta: ne ovat ainakin jossain määrin vakiintuneet vuosien 2019–2022 aikana sotilaspoliittisen eliitin tavaksi puhua Venäjän ja Yhdysvaltain suhteista ydinasedeterrenssein raameissa.

Kansainvälisen politiikan konstruktivistista teoriaa soveltamalla on mahdollista laajentaa diskurssianalyysin ja puheaktiteorian avulla muodostettua kuvaa käytävästä pelotekeskustelusta ja kehittää kriittisen diskurssianalyysin kolmatta vaihetta diskurssien sitomiseen ei vain yhteiskunnalliselle, vaan myös globaalille tasolle, mikäli kansainvälinen järjestys mielletään valtioiden muodostamaksi yhteiskunnaksi ja kulloinkin vallassa olevan valtiojohdon diskurssi yleisestään kyseisen valtion 'ääneksi' tässä yhteiskunnassa. Tämän soveltaminen

on helpompaa autoritaarisiin ja autokraattisiin valtioihin, sillä niiden narratiivit ja poliittiset diskurssit ovat vaaleilla de facto hallitustaan vaihtavia liberaalidemokratioita pysyvämpiä.

Alexander Wendt (1999, 331–332) kuvailee konstruktivistisen koulukunnan merkkiteoksessa *Social Theory of International Relations* valtion identiteettiä rakentavien konstruktioiden muodostumisen kaavan seuraavanlaisena: valtiot reagoivat toisten valtioiden toimintaan joko matkimalla (engl. *imitating*) tai peilaamalla (engl. *mirroring*) niiden toimintaa. Käytännössä yhden valtion toiminta siis laukaisee reaktion toisessa valtiossa, joka joko omaksuu samankaltaisen toimintamallin, esimerkiksi voimapolitiittisen strategian tai doktriinin, tai perustaa oman toimintansa toisen toimintaan. Wendtin mallin kautta voidaan havaita, että Venäjän (ja Neuvostoliiton) ydinasestrategia ja -politiikka ovat olleet kautta historian pääasiassa reaktiivisia ja perustuneet Yhdysvaltojen toiminnan peilaamiseen. 1940-luvun lopulla Neuvostoliitto kritisoi painokkaasti Yhdysvaltojen ydinasehegemoniaa, mutta kehitti kuitenkin oman ydinaseensa pikaisella aikataululla. Ydinaseohjelma perusteltiin jo tuolloin välttämättömyydellä moninapaisen maailmanjärjestyksen säilyttämiseksi, joka neuvostoliittolaisessa diskurssissa esitettiin välttämättömyytenä maailmanrauhan takaamiseksi. Yhtäältä vastaavaa kritiikkiä ja toisaalta samankaltaisten järjestelmien kehittämistä nähtiin kylmän sodan vuosikymmeninä liittyen myös pitkän toimintamatkan mahdollistavien ydinaselavettien sekä ohjuskilpien suhteen. Toistuvalla kaavalla Venäjän ydinasevaltion identiteetti perustuu reagointipakkoon: Yhdysvaltoja ei voi päästää hegemoniseen asemaan, ja vain Venäjä voi väitetyksi pysäyttää tämän kehityksen. Venäjä raamittaa itsensä siis samaan aikaan yhtäältä uhriksi ja toisaalta tasapainottavaksi rauhanrakentajaksi.

Putinin ja Venäjän sotilaspolitiittisen eliitin maailmankuva noudattelee kansainvälisen politiikan klassisen realismin perusteesejä: valtioiden välinen kilpailu nähdään kaikkien sotana kaikkia vastaan, jossa ainoastaan suurvallat tai niiden muodostamat liittoumat ja regiimit ovat uskottavia pelureita. Ydinasevarustelu on nollasummapeliä, jossa jokaiseen siirtoon on vastattava joko omaa arsenaalia uudistamalla tai sopimukseen ja doktriinieroihin vetoamalla. Näiden sopimusten noudattaminen Venäjän osalta olisi tarkastelun aihe jo sinänsä, sillä Venäjä on kehittänyt esimerkiksi sopimuksia kiertäviä keskimatkan asejärjestelmiä, jotka eivät varsinaisesti kuulu strategisten pelotevoimien (ven. *Strategičeskie sily sderživanija*, SSS) kalustoon, vaan on tavallisesti aseistettu konventionaalisilla taistelukärjillä. Esimerkkejä tällaisista ovat Kalibr-risteilyohjukset ja pitkän kantaman Iskander-tykistöohjukset.

Wendtin (1999, 123–125) määritelmää mukaillen Venäjä toimii kuten revisionistinen valtio, joka ei luota yhteistyössä muihin valtioihin, vaan näkee ne lähtökohtaisesti vihollisina tai vähintään kilpailijoina. Putinin tai venäläisen sotilaspolitiittisen eliitin näkemys on, että toimiva maailmanjärjestys edellyttää ”moninapaisuutta”. Venäjän poliittinen johto pyrkii raamittamaan Venäjästä status quoon pyrkivää tasapainottajaa (varsinkin yllä mainituissa kansainvälisissä sopimuksissa), mutta lähempi tarkastelu paljastaa voimaresursseihin pohjautuvan kylmän realismin.

Venäjän dualistinen minäkuva ydinasesuurvaltana

Tarkasteltujen *Vojennaja mysl* -lehden artikkeleiden vertaileminen Vladimir Putinin vuoden 2018 linjapuheeseen osoittaa, että Venäjän sotilaspolitiittinen eliitti toistaa yhtenäisesti diskurssia Venäjän ydinasepelotteen merkityksestä, sen tärkeimmistä työkaluista, sekä siihen vaikuttavista ajureista. Ydinasearsenaalin kehittäminen keskeisiä strategisia uhkia kompensivaksi nähdään välttämättömänä ja kiireellisenä toimenpiteenä, joka palauttaa Venäjän

takaisin Yhdysvaltojen vertaiseksi ydinasesuurvallaksi. Diskurssien yhtenäisyys ei ole yllätys; autoritaarisessa valtiossa poliittinen liikkumavara eliitin sisällä on pieni, ja valtionjohto usein kokee tehtäväkseen vahvistaa valtiollista identiteettiä. Putinin Venäjän autokraattiset piirteet tukevat kenraalikunnan ja sotatietelijöiden halua toistaa valtion päämiehen sanomaa sekä pönkittää hänen toistamaansa narratiivia Venäjästä toisaalta Yhdysvaltain ja lännen aggressiivisen doktriinin uhrina, ja toisaalta kehitysloikkaa valmistelevana ydinasemahtina.

Samaan aikaan kun Venäjä esiintyy Putinin ja sotilaspoliittisen eliitin diskursseissa tasapainottavana ja vakauttavana välittäjäsuurvaltana, se kuitenkin luottaa vakauden ylläpitämisessä nimenomaan omiin voimaresursseihinsa, joiden tulee ydinasepelotteen osalta olla vähintään samalla tasolla kuin Yhdysvaltojen. Putinin esittelemät ohjuskilvet ja ennakkovaroitusjärjestelmät välttävät huippumodernit strategiset aseet saavat diskursseissa erityisaseman välttämättöminä pelotteen työkaluina, joiden merkitystä tai tärkeyttä ei kyseenalaisteta eliitin sisällä. Venäjän ydinasesuurvallan identiteetti pohjautuu voimakkaaseen kansallisen intressiin, eli ulkopoliittisessa kontekstissa globaalien voimatasapainon säilyttämisen tarpeeseen. Intressiä suojellaan viestimällä sisäisille ja ulkoisille yleisöille voimaresurssien kehittämisen välttämättömyydestä maailmanrauhalle.

Näin ollen todettakoon, että Venäjän tutkijoille kulttuurihistoriallisesta kontekstista tuttu dualismi toistuu myös poliittisessa kontekstissa ja valtion minäkuvassa ydinasevaltana. Kielelliset keinot ja diskurssianalyttiset teoriat tarjoavat oivia työkaluja näiden konstruktioiden hahmottamiseen. Nämä työkalut palvelevat paitsi kielitieteellistä myös politologista tutkimusta, kun tavoitteena on ymmärtää nyky-Venäjän suurvaltidentiteettiä ja strategista päätöksentekoa kokonaisvaltaisesti ja poikkitieteellisesti.

Essee pohjautuu Taneli Ristolan vuonna 2023 Tampereen yliopiston kielten tutkinto-ohjelmassa valmistuneeseen pro gradu -työhön *Tipologija diskursov jadernogo sderživanija v žurnale "Vojennaja mysl"* (2018–2022), joka on saatavilla osoitteessa <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202302011942>>.

Lähteet

- Austin, John L. (1975 [1962]), *How to Do Things with Words. The William James Lectures Delivered at Harvard University in 1955*. Second edition. Oxford: Oxford University Press.
- Department of Defence (2018), Nuclear Posture Review 2018. <<https://media.defense.gov/2018/Feb/02/2001872886/-1/-1/2018-NUCLEAR-POSTURE-EVIEW-FINAL-REPORT.PDF>> (Tarkistettu 05.08.2023).
- Fairclough, Norman (2001), *Language and Power*. Second edition. New York: Routledge.
- Hruby, Jill. (2019), Russia's New Nuclear Weapon Delivery Systems: An Open-Source Technical Review. *NTI* 13. 11.2019. <https://media.nti.org/documents/NTI-Hruby_FINAL.PDF> (Tarkistettu 9.9.2023).
- Jevsjukov A. V. & Hrpjapin, A. L. (2020), Rol novyh sistem strategitšeskih vooruženii v obespetšanii strategitšesko go sderživanija. *Vojennaja mysl* 12/2020, 26–30.

- Kreidin S. V. & Suhoruttšenko, V. V. (2022), Jadernoje sderživanije v uslovijah razvitija globalnoi sistemy protivoraketnoi oborony SŠA. *Vojennaja mysl* 5/2022, 112–117.
- Kreidin S. V., Protasov A. A. & Strelin A. E. (2019), Sovremennyje transformatsii kontseptsii i silovyh instrumentov strategičeskogo sderživanja. *Vojennaja mysl* 8/2019, 7–12.
- Putin, Vladimir (2018), Poslanije prezidenta federalnomu sobraniju [Venäjän presidentin linjapuhe liittokokoukselle] 1.3.2018. <<http://kremlin.ru/events/president/news/56957>> (Tarkistettu 5.8.2023).
- Pynnönen, Anu (2013), Diskurssianalyysi: tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu. Working paper 379/2013. <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42412/978-951-39-54710.pdf?sequence=1>> (Tarkistettu 5.8.2023).
- Venäjän presidentti (2020), Ukaz prezidenta Rossijskoi Federatsii no. 355 [Venäjän federaation presidentin ukaasi nro 355] 2.6.2020. <<http://kremlin.ru/acts/bank/45562>> (Tarkistettu 5.8.2023).
- Vuori, Juha A. (2016), Detering Things with Words: Deterrence as a Speech Act. *New Perspectives: Interdisciplinary Journal of Central & East European Politics and International Relations* 24(2): 32–50.
- Wendt, Alexander (1999), *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Suomen venäjänkieliset tarvitsevat palveluita rahapelihaittoihin

Suomessa rahapelaaminen on arkipäiväistänyt ajanvietettä. Rahapeliautomaatteja, lottopelejä ja vedonlyöntiä on saatavilla kaupoissa, kioskeissa ja huoltoasemilla sekä erityisissä pelipaikoissa (Helsingin ja Tampereen kasinot mukaan lukien). Lisäksi rahapelejä voi pelata Veikkauksen omalla tai ulkomaisilla rahapelisivustoilla, sillä tähän asti nettirahapeliä tarjontaa ei ole voitu säännellä samalla tavalla kuin toimipisteissä ja pelipaikoissa tapahtuvaa rahapelaamista. Rahapelitoiminnan sääntely on tärkeää, sillä rahapelaamisesta on muodostunut Suomessa kansanterveydellinen ongelma.

Suomeen muuttava henkilö saattaa ihmetellä rahapeliä tarjontaa kaupoissa ja kioskeissa etenkin silloin, kun hän tulee maasta, jossa rahapelit on sijoitettu ainoastaan kasinoiden kaltaisiin pelipaikkoihin tai jossa rahapelaaminen on täysin kielletty. Rahapeliä saatavuus ja markkinointi sekä pelipisteiden ja -paikkojen aukioloajat voivat houkuttaa maahan muuttanutta henkilöä kokeilemaan rahapelejä. Meillä ei kuitenkaan ole tarkkaa tietoa siitä, kuinka paljon ulkomaalaistaustaiset henkilöt pelaavat rahapelejä Suomessa. Sen sijaan aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että ulkomaalaistausta on riskitekijä rahapelaamisen muuttumisessa ongelmalliseksi.

Rahapelaaminen voi aiheuttaa taloudellisia, sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja niin rahapelaajille kuin heidän läheisilleen. Esimerkkejä näistä haitoista ovat velkaantuminen, parisuhdeongelmat, irtisanomiset, opiskeluvaikeudet, masennus ja fyysiset kivut. Uuteen yhteiskuntaan sopeutumisen haasteet, heikko kielitaito, olemattomat sosiaaliset verkostot ja heikko taloudellinen tilanne voivat myös altistaa maahan muuttaneen rahapeliongelmalle.

Suomessa ulkomaalaistaustaisten aikuisten rahapelaamista ja siitä aiheutuvia haittoja on tutkittu vasta vähän. Vuonna 2022 toteutetussa tutkimusprojektissa päätimmekin tutkia venäjänkielisten henkilöiden rahapelaamista. Venäjänkieliset muodostavat suurimman vieraskielisten väestöryhmän Suomessa. Halusimme tutkia, kuinka paljon venäjänkieliset pelaavat rahapelejä ja millaisia haittoja rahapelaaminen on heille aiheuttanut.

Syystalven 2022 aikana tavoittelimme venäjänkielisiä rahapelejä pelaavia henkilöitä osallistumaan verkkopohjaiseen tutkimuskyselyyn. Lisäksi pyrimme löytämään heidän läheisiään tutkimushaastatteluun. Otimme mahdollisiin osallistujiin yhteyttä erilaisten järjestöjen kautta. Lisäksi veimme tutkimustamme mainostavia julisteita kirjastotiloihin ja mainostimme tutkimustamme sosiaalisessa mediassa (Facebook, Instagram, Telegram). Suomessa asuvat venäjänkieliset käyttävät sosiaalista mediaa aktiivisesti, mutta heidän huomionsa saaminen ei ollut helppoa. Poliittinen tilanne Venäjällä, Ukrainan sota ja ristiriitainen mediajulkisuus ovat luultavasti lisänneet tavoittelemiemme henkilöiden varovaisuutta ja haluttomuutta osallistua tutkimuksiin.

Saimme vastauksia verkkopohjaiseen tutkimuskyselyyn vain vähän (N= 26), mutta tulokset olivat mielenkiintoisia. Suurin osa vastaajista pelasi suomalaisen rahapeliyhtiön Veikkauksen rahapelejä. Vastaajien kokemia rahapelaamisesta aiheutuvia haittoja olivat taloudelliset ongelmat (kuten velkaantuminen), parisuhdeongelmat ja syyllisyyden tunne. Vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että venäjänkieliset henkilöt eivät olleet hakeneet tai saaneet apua rahapelaamisesta aiheutuviin ongelmiin suomalaisesta palvelujärjestelmästä. Eräs kyselyyn vastannut totesi, ettei ollut saanut tarvitsemaansa apua, koska ”asiantuntija vaikutti epäpätevältä”.

Syitä avun hakemattomuuteen voi olla monia. Tähän asti koppia rahapelejä pelaaville ja heidän läheisilleen kohdistetuista neuvonta-, tuki- ja hoitopalveluista ovat ottaneet Peluuri (auttava puhelin verkkopalvuineen), Peliklinikka (Helsingissä toimiva palvelukokonaisuus) ja monet järjestöt. Lisäksi apua voi hakea esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksesta, työterveys- ja sosiaaliturvan tutkimuskeskuksesta sekä talous- ja velkaneuvonnasta. Avun hakemattomuuteen voivat vaikuttaa muun muassa häpeän tunne, pelko leimautumisesta, yhteisen kielen puute, luulo rahapelaamisen hallinnasta ja tietämättömyys erilaisten palvelujen saatavuudesta.

Kysyttäessä syytä ongelmalliselle rahapelaamiselle yli puolet venäjänkielisistä vastaajista nimesi riippuvuussairauden tai mielenterveysongelman. Suomessa rahapeliongelmiä kuitenkin kohdataan lähinnä sosiaalityön menetelmin. Palvelut eivät välttämättä kohtaa tarpeita. On myös mahdollista, että kynnys hakea apua riippuvuuteen tai mielenterveysongelmaan on korkeampi kuin vaikkapa avun hakeminen taloudelliseen ongelmaan. Asioiminen palveluissa tulisi myös tuntua luottamuksen arvoiselta. Jotta avunhakija saisi tarvitsemaansa neuvontaa ja tukea, rahapelaaminen tulisi ottaa puheeksi asiakasta kunnioittavalla tavalla.

Rahapelihaittoja tulee ehkäistä Suomessa tehokkaammin, mutta jo ilmaantuneita haittoja tulee myös kyetä hoitamaan. Myös venäjänkielisiä rahapelaajia ja heidän läheisiään tulee palvella rahapelaamiseen ja rahapeliongelmiin liittyvissä kysymyksissä. Erilaiset kulttuuriset tekijät, asenteet ja uskomukset vaikuttavat siihen, kuinka ulkomaalaistaustainen henkilö näkee rahapelaamisen ja rahapeliongelman. Venäjällä rahapelaaminen on ollut sallittua vuodesta 2009 lähtien vain tietyillä alueilla. Tätä ennen rahapelaaminen on ollut sekä laillista että pääosin laitonta niin Neuvostoliitossa kuin tsaarinajan Venäjällä. Suomalainen rahapelikulttuuri on venäläistä normalisoituneempaa ja sallivampaa. Onkin tärkeää keskustella apua hakevan henkilön kanssa siitä, minkälainen merkitys rahapelaamisella on ollut hänen kulttuurissaan.

Suomessa asuvien venäjänkielisten henkilöiden rahapelaamisesta ja rahapeliongelmistä tarvitaan lisää tietoa. Esimerkiksi rahapelikysymysten lisääminen maahanmuuttajien terveyttä ja hyvinvointia kartoittaviin väestökyselyihin voisi auttaa ammattilaisia ja järjestöjä räätälöimään parempia palveluja venäjänkielisille asiakkaille. Jo olemassa olevat palveluntarjoajat voisivat tehdä yhteistyötä venäjänkielisten järjestöjen kanssa, jotta järjestöt osaisivat kehittää omia palvelujaan, mutta myös kertoa jo olemassa olevista rahapelierityisistä palveluista.

Lisäksi olisi tärkeää kuulla venäjänkielisiä asiakkaita palveluja kehittäessä, jotta he saisivat itselleen oikea-aikaista ja oikeanlaista apua ja tukea.

Elisa Movtayeva

(korkeakouluharjoittelija, THL) on Helsingin yliopistosta valmistuva valtiotieteiden maisteri ja Aleksanteri-instituutin VIExpert-maisterikoulun alumni.

Virve Marionneau

(yliopistotutkija, HY) tutkii rahapelihaittoja ja niihin liittyviä poliittisia ja taloudellisia tekijöitä Helsingin yliopistolla.

Johanna
Järvinen-Tassopoulos

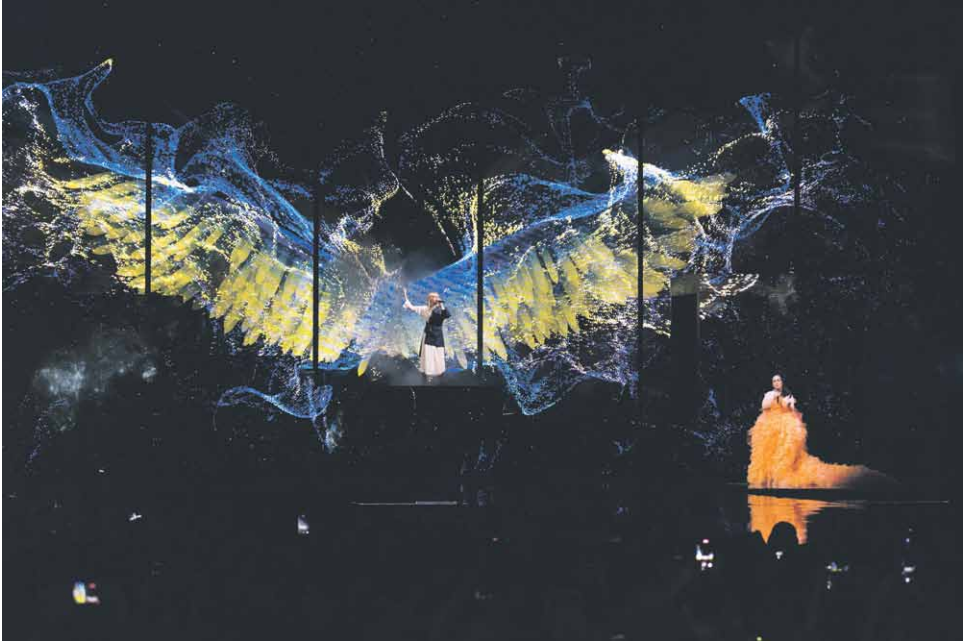
(tutkimuspäällikkö, THL) toimii tutkimuspäällikkönä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella ja on erikoistunut rahapelijärjestelmän ja rahapelihaittojen yhteiskuntatieteelliseen tutkimiseen.

Slaavilaista solidaarisuutta Euroviisuissa 2023

Tämän kevään Eurovision laulukilpailut järjestettiin viime vuoden voittajamaan Ukrainan sijaan Englannin Liverpoolissa. Iso-Britannian Sam Ryder oli vuoden 2022 viisuissa juryjen suosikki ja sijoittui kisassa toiseksi. Tämän lisäksi Iso-Britannia on yksi EBU:n eli Euroopan yleisradiounionin suurrahoittajista. Siksi se tarjoutui ystävällisesti isännöimään kisat Venäjän hyökkäyssodasta kärsivän Ukrainan puolesta.

Vaikka kisat järjestettiin Iso-Britannian maaperällä, voittajamaa Ukrainan artisteja, kulttuuria ja historiaa oli pyritty nivomaan osaksi ohjelman struktuuria molemmissa semifinaaleissa ja finaali-show'ssa. Ohjelmien juonto-osuudet jaettiin kolmen brittiläisen ja yhden ukrainalaisen artistin kesken. Kilpailuesitysten välissä esitetyissä videotervehdyksissä Euroopan maantieteellisiä etäisyyksiä kurottiin umpeen rinnastamalla Iso-Britannian ja Ukrainan nähtävyyksiä ja väliaikamerot koostuivat ukrainalaisten ja brittiläisten laulajatahtien yhteisesityksistä. Lavalla kuultiin mm. yksi maailmanlaajuisesti kuuluisimmista ukrainalaisista sävellyksistä, Mikola Leontovitšin säveltämä uudenvuodenkappale *Štšedrik* eli *Carol of the Bells*, Verka Serdutskan klassikkoviisu *Dancing Lasha Tumbai*, sekä Liverpoolista ponnistaneiden brittitähtien kappaleita John Lennonin ikiriipaisevasta *Imagineda* Mel C:n kuulaaseen elektropop-suosikkiin *I Turn to You*.

Ensimmäisen semifinaalin väliaikaesityksessä Ukrainaa vuonna 2010 Euroviisuissa edustanut Aljoša lauloi brittiläisen X-factor-tähden Sarah Fergusonin kanssa Duran Duran -yhtyeen kappaleen *Ordinary World* vuodelta 1992. Laulun sanoituksessa mahdollinen rakkauselämän murhe yhdistyy laajempaan tuskaan maailman mielettömyydestä ja kurjuudesta: ”En itke eilisen tähden / Sillä tavallinen elämä / odottaa vielä jossain / ja etsiessäni tieni takaisin / tavalliseen maailmaan / opin selviytymään”. Esitystä kuvitettiin lavalla näytetyillä välähdyksillä sodan vaikutuksista tavallisten ihmisten elämään. Huippukohdassa Aljoša laskeutuu taivaista vapauden enkelinä, jonka sydäimestä Ukrainan lippu räjähtää sinikeltaisena supernovana.

Kuva 1. Ensimmäisen semifinaalin väliaikashow'ssa Ukrainan Aljoša laskeutui Ukrainan lipun värittämin siivin Iso-Britannian Rebecca Fergusonin luokse. Kuva: Corinne Cumming / EBU.

Ukrainan tämän vuoden edustuskappale oli TVORCHI-yhtyeen esittämä *Heart of Steel*. Elektronista musiikkia esittävän duon muodostavat tuottaja-dj Andri Hutsuljak ja laulaja-lauluntekijä Jeffery Kenny. Kappale esitettiin pitkästä aikaa englanniksi, ja kielivalinta yhdistettynä laulaja Kennyn nigerialaistaustaan loivat mielikuvaa Ukrainasta kansainvälisenä ja avoimena kansakuntana, joka luonnollisesti loksauttaa osaksi monikulttuurista Eurooppaa. Ukraina on edustuskappaleillaan luottanut jo monena vuonna patrioottisten, kansallisten ja kansanmusiikillisten elementtien korostamiseen – ja nämä elementit toivat voiton viime vuonna Kalush Orkestran esityksessä. Siksi tukeutuminen kansainvälisempään musiikilliseen ilmaisuun ja modernin vähäeleiseen elektro-poppiin oli elegantti ja arvokkuutta huokuva valinta sotaa käyvältä maalta.

Esityksen visuaalisessa ilmeessä tietokonegrafiikat yhdistivät ihmiskehoa ja koneen osia toisintaen kappaleen elektronisen taustan ja Kennyn sielukkaana laulannan tehokasta yhdistelmää. Laulun sanat toimivat kahdella tasolla kuvastaen niin kahden ihmisen välistä repivää konfliktia kuin Ukrainan kansan yhtenäisyyttä puhuttelemalla Venäjää suoraan: ”Ihan sama mitä sanot / Ihan sama miltä sinusta tuntuu / Väisty tieltäni / Sillä sydämeni on terästä”. Euroviisukomentaattorit muistivat toistuvasti pohjustaa, että laulun nimi viittaa Azovstalin terästehtaan sankareihin, joita Venäjän joukot pitkällisesti piirittivät kevään 2022 taisteluiden aikana. Tyylikäs ja poliittisesti latautunut esitys ei kuitenkaan kolahtanut yleisöön tai juryihin edellisvuoden tapaan. Ukraina sijoittui kokonaistuloksessa kuudenneksi, mikä oli kuitenkin itäisen Euroopan maiden paras tulos tänä vuonna.

Myötätunto sotaa käyvää Ukrainaa kohtaan näkyi useammankin itäisen Euroopan maan esityksessä ja kappalevalinnassa. Kaunein ja vaikuttavin slaavilaisen solidaarisuuden ilmentymä oli varmasti Tšekin edustuskappale *My Sister's Crown*. Viidestä naisartistista koos-

Kuva 2. Ukrainan TVORCHI-yhtyeen esityksessä mies ja kone sulautuivat yhteen. Kuva: Sarah Louise Bennett / EBU.

Kuva 3. Tšekin heleät sisaret vanhoivat solidaarisuuden ja suvereniteetin nimeen. Kuva: Sarah Louise Bennett / EBU.

Kuva 4. Kroatian Mama Šć -esityksen räikeä suorapuheisuus pisti monien pään pyörälle.
Kuva: Sarah Louise Bennett / EBU.

tuva folk-yhtye Vesna ("Kevät") herätti huomiota jo vahvasti visuaalisuuteen panostavalla esikatseluvideollaan. Siinä naiset on puettu hieman groteskeiksi slaavilaisiksi figuriineiksi, joita violetit pukumiehet häiriköivät ja piinaavat erilaisin metodein. Lavaesitykseen viisikko oli puolestaan pukeutunut yhdenmukaisesti hennon vaaleanpunaisiin housuasuihin ja yli-inhimillisen pitkiin letteihin.

Englanninkielisen räppiä ja kansanlaulua yhdistävän kappaleen kertosäe laulettiin ukrainaksi, ja viimeistään tämä paljasti sisaren ylistyksen monimerkityksisyyden ja poliittisen suverentiteetin sanoman: "Ei saa riisua siskoni kruunua! / Siskoni olet kaunis / Niin vahva / Rohkeana yksin / Kruunu on sinun". Kuitenkin jo pelkästään feministinen ulottuvuus teki laulun sanomasta poikkeuksellisen: nainen laulamassa toisen naisen ylistystä on edelleen populaarimusiikissa suhteellisen harvinaista. Suomessa Tšekin heleän raikasta sisarellisuutta ymmärrettiin erityisen hyvin: Suomi antoi sille sekä semifinaalin että finaalin parhaat pisteet. Vesnan lopullinen sijoitus oli kilpailussa oli kymmenes.

Astetta rajummin ja raflavammin tukensa Ukrainalle osoitti Kroatia, joka lähetti viisuihin jo 1980-luvun Jugoslaviassa suosiota niittäneen Let 3 -yhtyeen ("Lento 3"). Yhtyeen tuotantoa ovat sävyttäneet shokeeraavat lavaesiintymiset ja sopimattomat lyriikat. Edustuskappale *Mama Šć* on oletettavasti siistimmästä päästä tuotantoa, mutta sisälsi Euroviisuksi varsin suoraviivaisen poliittisen kannanoton: "Oi mikä psykopaatti / Katala, kamala psykopaatti / Ihan älytön psykopaatti / Äiti, minä joudun sotaan". Tuskin kenellekään jäi epäselväksi, ketä laulun maailmanloppua lietsovalla ja äitien sukupolven hurmanneella psykopaatilla oikein tarkoitettiin. Lavaesitys oli hämmentävä ja pelottavakin yhdistelmä ristiinpukeutuvia karvaisia ukkoja, psykedeliaa ja sots-artia.

Kuva 5. Serbian Luke Black ja kaipuu pois pahasta maailmasta. Kuva: Sarah Louise Bennett / EBU.

Kroatian mieleenpainuvan show'n varjoon jäi Serbian Luke Black, vaikka sekin lukeutui viisukevään omaperäisimpien esitysten joukkoon. Lava-show'ssa yhdistyi uusromantiikka ja industrial-henkinen synkkyys. Esityksen alussa artisti ikään kuin nukkui Ruususen unta suuressa valkeassa kukassa, josta hän vastentahtoisesti joutui heräämään mustan nahan, kaasunaamareiden ja savukoneiden täyttämään dystopiaan. Laulun nimi, *Samo Mi Se Spava* ("Haluan vain nukkua") kuvasti koronanaikaisen maailman ahdistavaa epätoivoa, mutta sanoituksen voi ajatella myös kuvastavan yleisempää ihmisen itselleen tuhoista kaipuuta sulkea silmänsä ympärillä tapahtuvalta pahalta ja käpertyä itseensä. Esityksen teknisistä ongelmista johtuen oli suuri yllätys että Serbia pääsi finaaliin, tosin siellä lopullinen sijoitus oli häntäpäässä. Luke Black omisti esityksensä toukokuun alussa 2023 tapahtuneen Belgradin kouluampumisen uhreille.

Slovenian Joker Out -yhtye osoitti puolestaan sen, että joskus slaavitkin osaavat ottaa rennommin ja vain bailata. Retrorockista ja 1990-luvun brittipopista vaikutteita ottanut *Carpe Diem* -kappale esitettiin ilahduttavasti kokonaan sloveniankielisenä. Näennäisen kepeän juhlimista ja nuoruutta ylistävän sanoituksen lomaan oli kuitenkin piilotettu myös ajankohtaisempaa sanomaa: "Pimeys vain kirkastaa silmiemme valon / Viha on teidän juttunne / Mutta me emme kuulu joukkoonne / Huudamme vain entistä kovempaa / Tanssimme, rakastamme, soitamme koko yön". Lavaesityksen visuaalinen ilme vahvisti sen, että vaaleanpunainen oli yksi tämän vuoden viisujen trendiväreistä. Slovenian edustaja nousi jo Euroviisuviikolla Suomessa otsikoihin ennen kaikkea sillä, että yhtyeen laulusolisti Bojan Cvjetičanin bondasi näyttävästi Suomen Käärijän eli Jere Pöyhösen kanssa. Yle uutisoi vielä kesäkuussa (13.6.2023), miten "Käärijän viisubestis" vieraili Suomessa ja bromance-kaksikko

*Kuva 6. Slovenian Joker Out -yhtyeen Bojan Cvjetičanin verhoutui myös vaaleanpunaiseen.
Kuva: Sarah Louise Bennett / EBU.*

Kuva 7. Käärijä backstagella finaalin jälkeen. Kuva: Chloe Hashemi / EBU.

ilmoitti olevansa ”kuin Bella ja Edward” – kauhuromanttisen Twilight-elokuvasarjan pääpari – huumorilla tietenkin.

Yli kaksi vuotta sitten *Idäntutkimuksen* numerossa 2/2021 kirjoitin siitä, miten Euroviisujen pistetilastojen tarkastelu osoittaa, että Suomi pärjäisi kisoissa paremmin, jos äänet perustuisivat juryjen sijasta pelkästään yleisöääniin. Tuolloin en pystynyt edes kuvittelemaan, että tämä totuus tulisi vielä näin kouriintuntuvan kipeästi konkretisoitumaan. Kirjoitin myös tuolloin, että juryt tuotiin alunperin takaisin heti Venäjän Dima Bilanin voiton jälkeen ikään kuin suitsimaan itäisen Euroopan – ja ennen kaikkea Venäjän – dominointia kisoissa. Nyt kun Venäjä on lopullisesti jäänyt EBUsta ulkopuolelle, ei juryjen mukanaapitoonkaan ole enää geopolitiittista perustetta. Todennäköisesti niistä tullaan luopumaan, jos ei kertarykäyksellä, niin ainakin asteittain. Ja tästä tulee olemaan Suomellekin hyötyä jatkossa, vaikka Käärijän kaltaista menestystarinaa on vaikea kuvitella kohdallemme kovin pian uudestaan. Kaikesta huolimatta Käärijän ansiosta me Euroviisujen ystävät Suomessa saimme kokea kaikkien aikojen ihanimman kevään: finaaliyleisö tömistämässä ja mylvimässä ”Cha-cha-cha:ta”, kun juontajaparit yrittävät melun keskellä julistaa juryjen pisteitä muille artisteille, tulee jäämään viisuhistoriaan.

Omistettu rakkaan ystäväni ja kollegan, Dragana Cvetanovićin (1973–2023) muistolle. Meidän oli tarkoitus kirjoittaa tämä teksti yhdessä. Sestro krasiva, oi ti silna, Horobra edina, korona tvoja!

Ira Österberg
Helsingin yliopisto

Venäjän onomatopoeettiset verbi-interjektiot

Oksana Kanerva

Väitöskirjani otsikko on *Russkije zvukopodražatelnyje glagolnyje meždometija v svete eksperimentalnyh i korpusnyh dannyh* ("Venäjän onomatopoeettiset verbi-interjektiot kokeellisen datan ja korpusdatan valossa"). Ennen siirtymistä itse aiheeseen on vastattava perustavanlaatuisen kysymyksen siitä, miten luonnolliset kielet luovat yhteyden sanojen muodon ja merkityksen välille.

Tarkastellaan ensin, mitä kieli oikeastaan on. Yksinkertaisimman luonnehdinnan mukaan kieli on koodi, jota ihmiset käyttävät viestintään. Kielet rakentuvat merkeistä, jotka muodostavat tämän koodin yksiköt. Sanoja pidetään kielen merkityksellisinä perusyksiköinä, niitä kutsutaan usein kielellisiksi merkeiksi. Kielten käyttäjät noudattavat tiettyä sopimusta siitä, että kukin kielellinen merkki merkitsee jotain. Sanat edustavat esineitä tai kohteita, jotka ovat ympäröivässä maailmassa; ne siis symboloivat näitä esineitä tai kohteita. Siksi sanoilla on sellainen symbolinen merkitys, joka perustuu puhujien keskenään hyväksymään kielelliseen sopimukseen tai konventioon. Tapa, jolla merkitys kohdennetaan, on suurelta osin arvaamaton eikä liity suoraan esineiden tai kohteiden ominaisuuksiin. Venäjän kielen sanan *kamen* ("kivi") esitysmuodossa ei ole mitään sellaista, mikä paljastaisi, että tämä esine on kova, kiinteä tms. Venäjän kieltä puhuvat ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että juuri tämä sana merkitsee juuri tätä "muuta kuin metallista mineraaliainesta".

Kielellinen konventio kohdentaa sanoille merkityksen mielivaltaisesti. Kielen mielivaltaisuutta pidetäänkin sen peruseriaatteena. Kielenkäyttäjät rakentavat erillisten symbolien sarjoja, joilla on olennaisesti mielivaltainen yhteys muodon ja merkityksen välillä lauseita muodostettaessa. Tarkastellaanpa seuraavaa esimerkkiä: *kamen upal v vodu* ("kivi putosi veteen"). Jokaisella tämän sarjan kielellisellä merkillä on symbolinen merkitys. Jokainen niistä edustaa esinettä, kohdetta tai käsitettä, joka on olemassa todellisessa maailmassa. Mikä tärkeintä, näiden sanojen äänneasussa ei ole mitään sellaista, mikä paljastaisi, että ne tarkoittavat juuri sitä.

Katsotaanpa toista esimerkkiä: *kamen pljuh v vodu* ("kivi plumps veteen"). Tässä lauseessa on yksi merkki, jonka muoto paljastaa, mitä se edustaa tosimaailmassa. Sanan *pljuh* ("plumps") äänneasu matkii kielenulkoista tosimaailman ääntä putoamisesta loiskahtaen. Tätä ilmiötä kutsutaan kielellisten ja kielenulkoisten äänien väliseksi ikonisuudeksi. Ikonisuus viittaa samankaltaisuuteen perustuvaan yhteyteen muodon ja merkityksen joidenkin osatekijöiden välillä. Ikonisuus on tyypillistä sanaryhmälle, jonka valitsin yksityiskohtaisen analyysin kohteeksi, koska tämän ryhmän sanat matkivat ympärillämme kuultavia tosimaailman ääniä. Esimerkkejä tällaisista venäjänkielisistä sanoista ovat sanat *bats* ("pam"), *pljuh* ("plumps") ja *zvjak* ("kilin"). Niiden äänneasu hakee innoituksensa tosimaailman luonnon äänistä, joiden osoittamiseen niitä käytetään. Suuri kysymys onkin, miten nämä kielenulkoisten ilmiöiden ei-mielivaltaiset nimeämiset toimivat kielijärjestelmässä, joka on muuten mielivaltaisen tavassaan nimetä esineitä tai kohteita.

Väitöskirjani tarkastelee venäjän kielen sanoja, kuten *bats*, *pljuh* ja *zvjak*, joita kutsutaan onomatopoeettisiksi verbi-interjektioiksi, koska niissä katsotaan yhdistyvän onomatopoijien, verbien ja interjektioiden ominaisuuksia. Kaikki nämä yksiköt kykenevät kuvaamaan ikonisesti eri lähdeobjektien, kuten onomatopoijien, tuottamia ääniä. Totean, että ne voivat osoittaa toimintaa, jonka yhteydessä esiintyy eri tosimaailman ympäristön ääniä, jotka ovat samanlaisia kuin tavalliset verbit. Totean myös, että ne voivat välittää puhujan havainnon tästä toiminnasta äkillisenä tai välittömänä. Kyky ilmaista puhujan asenteita ja tunnetiloja tarkoittaa, että näillä sanoilla on interjektion kaltaisia piirteitä. Katsotaanpa sanaa *bats*, joka viittaa laukauksiin tai räjähdyksiin; lyömiseen tai koputtamiseen; putoamiseen, työntämiseen tai heittämiseen; sekä johonkin nopeaan, odottamattomaan tai intensiiviseen, kuten lauseessa: *i vdrug – bats, tsto-to proishodit* ("yhtäkkiä – pam, jotain tapahtuu"). Onomatopoeettisia, verbillisiä ja interjektionaalisia ominaisuuksia pidetään väitöstutkimukseni kohteena oleville sanoille tyypillisinä.

Väitöskirjani aineisto koostuu 80 sanasta, jotka keräsin yleissanakirjoista ja muista empiirisen data-aineiston lähteistä. Merkitsin jokaisen tunnuksen interjektioiksi ja predikaatiksi ja laadin sille vastaavan äänen määritelmän ainakin yhdessä lähteessä. Havainnollistava aineisto käsitti yli 4 000 kontekstia, joissa nämä sanat esiintyivät. Esimerkkejä kerättiin Venäjän kansallisen korpuksen pääkorpuksesta, joka sisältää kirjallisia tekstejä, sekä kahdesta puhutun kielen korpuksesta: Venäjän kansallisen korpuksen puhutun venäjän korpuksesta ja pragmaattisten merkkiä puhutun kielen korpuksesta. Tämän lisäksi sekä perinteiset että epätavalliset yksiköt, samoin kuin lauseet, joissa niitä käytettiin, löytyivät fono-semanttisesti poikkeavien yksiköiden erikoissanakirjasta. Lopuksi analysoin nykyaikaisia lastenkirjallisuuden tekstejä näiden sanojen perinteisen sekä innovatiivisen ja tekijäkohtaisen käyttötavan suhteen.

Miten nämä sanat muodostuvat? Konsensuskäsityksenä on, että ne ilmenevät, kun on tarpeen jäljitellä tapahtumien havaintopiirteitä. Eräs niiden mielenkiintoinen piirre on, että ne eivät ole täysin ikonisia. On olemassa lajikohtaisia fysiologisia rajoituksia, koska äänihuulten avulla ihminen voi tuottaa ääniä tietyllä sävelkorkeudella ja tietyillä akustisilla ominaisuuksilla. Kielellisessä järjestelmässä on rajoituksia, jotka sallivat vain tietyt foneemisarjat. Nämä rajoitukset muokkaavat sanojen muotoa. Onkin erittäin todennäköistä, että venäjän kielen onomatopoeettiset verbi-interjektiot olisivat peräisin spontaaneista ääntelyistä, joista tulee puolittain konventionalisoituneita kohteita, jotta ne voivat toimia kielijärjestelmässä ja olla tulkittavissa sanan *vžik* tavoin hyönteisten surinana.

Onomatopoeettiset verbi-interjektiot ovat ilmaisuvoimaisia monin tavoin. Ensinnäkin ne heijastavat erilaisia ilmiöitä, jotka esiintyvät kielenulkoisessa tosimaailmassa. Tämäntyypp-

pinen ilmaisuvoimaisuus koskee tapaa, jolla ne välittävät tietoa. Ne tekevät sen ikonisen kuvaavuuden kautta. Kiehtovinta tässä on se, että ne voivat kuvata kuuloaistin, tuntoaistin, kinestetiiikan, näköaistin ja ehkä jopa haju- ja makuaistien piiriin kuuluvien tapahtumien erilaisia havainto-ominaisuuksia. Esimerkkejä tästä ovat: sana *tsok*, joka viittaa kosketukseen kovan pinnan kanssa, *šlep* – joustavan pinnan kanssa, *šork* – harjasmaisen pinnan kanssa ja *buh*, joka viittaa tylppiin ääniin; *tšeburah*, joka tarkoittaa putoamista tila-avaruudellisesti kiertyen, samoin kuin *bulyh*, joka tarkoittaa putoamista veteen. Mielenkiintoinen kysymys on, herättääkö jonkin palamiseen viittaava sana *pyh* mielle yhtymiä savun hajuun, ja herättävätkö veteen liittyvät ääni-imitaatiot, kuten *pljuh* tai *bulk*, visuaalisia assosiaatioita tai väriassosiaatioita.

Onomatopoeettiset verbi-interjektit ovat myös ilmaisuvoimaisia siinä mielessä, että ne voivat välittää tunteita ja psykologisia reaktioita. Esimerkiksi lauseessa *i vdrug – bats, tšto-to proishodit* ("äkisti – pam, jotain tapahtuu") sana *bats* voi osoittaa yllätystä. Seuraava ilmaisuvoiman tyyppi koskee näiden sanojen morfologista rakennetta. Morfeemien toistot ja päällekkäisyydet ovat hyvin tyypillisiä näille sanoille: *ba-bah, trah-tararah* ("pam"). Esimerkiksi *Polnošči: trahbah! / trahbah! / trah!* ("Puolet yöstä: pam-pam! / pam-pam! / pam!"). Tässä lauseessa puhuja valittaa naapureista, jotka tekevät asunnossaan koko ajan korjaustöitä. Toisto tekee sanasta *trahbah* ilmaisuvoimaisemman. Lopuksi todetaan näillä sanoilla olevan myös intonaatioon liittyvää ilmaisuvoimaa. Tällöin kyse on näiden sanojen korostamisesta intonaation avulla, johon liittyy erityyppistä prosodista etualalle tuontia, kuten taukoja yllä olevassa esimerkissä olevalla tavalla.

Näiden sanojen syntaktisella käyttäytymisellä on kaksi ilmenemismuotoa. Korpusdata-aineiston analyysi osoitti, että ne voivat olla joko syntaktisesti riippumattomia ja muodostaa oman lausahduksensa tai lauseen tai olla syntaktisesti integroituja ja toimia predikaatteina suhteessa 3:1. Esimerkissä *Vdrug: ...pljuh... Budto brosilj brevno v reku* ("Yhtäkkiä: ... loiskis... Ikään kuin tukki olisi heitetty jokeen") sana *pljuh* on syntaktisesti riippumaton, kun taas esimerkissä *A on umylsja – i pljuh na divan* ("Ja sitten hän pesi kasvonsa – ja heittäytyi sohvalle") se on syntaktisesti integroitu ja toimii predikaattina. Nämä havainnot muuttavat aiemmin omaksuttua yleistä näkemystä, jonka mukaan verbi-interjektoiden pääasiallinen tehtävä on toimia predikaattina. Yhteenvetona voidaan todeta, että näiden sanojen tyypillisin piirre on syntaktinen riippumattomuus, joka on keskimäärin kolme kertaa yleisempää kuin syntaktinen integraatio.

Data-aineistosta havaitsin myös, että lauseen sisällä voi olla paljon erilaisia välimerkkejä, joita käytetään erottamaan kyseiset sanat isäntärakenteesta. Tarkistin korvaustestillä, onko välimerkkien käytössä näiden sanojen jälkeen ja niiden syntaktisten tehtävien välillä yhteys. Perusajatuksena on, että jos korvaaminen sanoilla, joiden tehtävä on selvä, kuten nomineilla ja verbeillä, on mahdollista, kyseinen yksikkö pystyy suorittamaan saman tehtävän. Totesin, että välimerkit sanojen *bats, pljuh* ja *zvjak* yhteydessä noudattavat suurelta osin venäjän kielen välimerkkien toiminnallista periaatetta. Välimerkit puuttuivat lausahduksista, joissa kyseinen sana toimi predikaattina eli korvaaminen verbillä oli mahdollista. Kun nämä sanat viittasivat toiminnan sijaan ääniin, lauseen lopun välimerkit olivat tyypillisimpiä, ja korvaustestin osallistujat ehdottivat vastaavia ääniteitä kuvaavia substantiiveja korvaamisvaihtoehtoiksi.

Seuraava kysymys on, onko venäjän kielen onomatopoeettisten verbi-interjektoiden ilmaisuvoiman ja kieliopillisen integraation välillä yhteys. Muiden kielten samankaltaisia sanoja koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että syntaktisesti integroiduilla yksiköillä on taipumus menettää ilmaisuvoimansa. Sain väitöskirjassani samanlaisia tuloksia. Tärkein tulos

osoitti, että morfologinen ja intonaatioon liittyvä ilmaisuvoima ja kielipillinen integraatio liittyivät toisiinsa kääntäen verrannollisesti. Erityisesti ne yksiköt, jotka sisälsivät toistuvia tai päällekkäisiä morfeemeja ja jotka olivat etualalla ja sisälsivät puhevirtauksen taukoja, pyrkivät muodostamaan syntaktisesti itsenäisen rakenteen ja päinvastoin. Näitä malleja havainnollistavat seuraavat esimerkit: *Polnotši: trahbah! / trahbah! / trah!* ("Puolet yöstä: pam-pam! / pam-pam! / pam!") ja *I kak eto vy govorili togda? Trah i ob zemlju! No na etot raz, / kažetsja, / serjozno* ("Ja kuinka sanoitte sen sitten? Pam pam maata vasten! Mutta tällä kertaa, / varmaankin, / se on vakavaa").

Tutkimustyön edetessä näiden sanojen kielellisen käyttäytymisen eri mallit alkoivat muodostaa yhtenäisen kuvan. Näyttö viittasi siihen, että intonaatio, morfologia, syntaksi ja välimerkit liittyivät toisiinsa näennäisesti näkymättömin viivoin. Seuraava vaihe oli tutkia onomatopoeettisten verbi-interjektioiden semantiikkaa ja pragmatiikkaa. Erityisesti havaittiin, että kontekstista riippuen nämä sanat voisivat täyttää eri pragmaattisia tehtäviä diskurssissa. Ensinnäkin niillä voi olla kvasi-viittaussellinen tehtävä: ne kuvaavat ikonisesti tapahtumien erilaisia havainto-ominaisuuksia. Lisäksi näillä sanoilla voi olla ilmaisutehtävä: ne voivat ilmaista tunteita ja muutoksia kognitiivisissa tiloissa, kuten esimerkeissä, joissa sana *bats* liittyy yllätykseen. Lisäksi ne voivat olla ideofonia: ne viittaavat äänen kuvaamaan ajatukseen. Esimerkiksi sana *vžuh* on synnyttänyt meemin, jossa kissa tekee taikojaan heiluttamalla taikasauvalla. Toinen esimerkki on sana *dzin*, joka tarkoittaa päähän ilmaantuvaa kirkasta ideaa. Lisäksi näillä sanoilla voi olla metalingvistinen tehtävä: jäljitellä alkuperäistä onomatopoeiaa uusien merkitysten luomiseksi. Esimerkiksi *ni bum-bum* tarkoittaa ymmärryksen puutetta. Lopuksi niillä voi olla runollinen tehtävä eli tekstin runollistaminen. Esimerkki: *Štšegolju-korolju ne spalos, ibo v okoško, v venitšeiskoje okno opotšivalni – tuk! tuk! tuk! – stučala sudba jego otetšesiva* ("Keikarikuningas ei saanut nukuttua, sillä ikkunan läpi makuuhuoneeseen venetsialaisen ikkunan läpi kuului kop! kop! kop! – koputti isänmaansa kohtalo"). Toisessa esimerkissä näkyy tämä sama tehtävä: *Kap... kap... – svintsovymi kapljami padali sekundy* ("Tip... tip... – sekunnit putoilivat kuin lyijypisarat").

Seuraava merkittävä kysymys oli, mitkä ovat näiden sanojen ikonisuuden ja konventionaalisuuden rajat. Ikonisuus vaatii, että näiden sanojen muoto paljastaa niiden merkityksen. Tarkistin assosiaatiotestillä, pystyivätkö toisen kielen puhujat, jotka eivät osaa venäjää, arvaamaan tarkasti heille lausuttujen sanojen merkityksen. Assosiaatiotestien ideana on, että ne paljastavat tietoisien tai alitajuisen ymmärryksen testattavien kohteiden ja vastineeksi syntyvien assosiaatioiden välisestä yhteisestä semanttisesta ytimeistä. Kävi ilmi, että noin kolmasosassa tapauksista merkitys arvattiin oikein. Kun oikein arvattuja sanoja tutkittiin tarkasti, huomattiin, että monet niistä muistuttivat merkitykseltään samankaltaisia sanoja testiin osallistujien äidinkielessä. Esimerkiksi venäjän kielen sanat *fju* tai *svis* luultavasti yhdistettiin suomen kielen sanaan *viuh*, kun testasimme suomea äidinkielenään puhuvia. Tämä havainto osoitti, että puhutun kielen ikonisuus noudattaa jollain tavalla konventionaalisia malleja.

Seuraava koe osoitti kuitenkin, että sekä konventionaalisuus että ikonisuus vaikuttavat siihen, miten venäjän kielen onomatopoeettisia verbi-interjektioita käsitellään. Testasin assosiaatiotestissä käytettyjen tunnusten semanttista läpinäkyvyyttä edelleen silmänliikeseurannalla. Menetelmän perusidea on, että ihmiset ajattelevat ja käsittelevät niitä asioita, joita he katsovat. Tähän tarkoitukseen käytin visuaalisen maailman paradigmaa. Sitä edusti ärsykenäyttö, joka tuli esiin kohdesanan lausumisen jälkeen. Näytöllä oli neljä kuvaa, joista yksi oli kohdesanan semantiikkaa havainnollistava kohdekuva. Muiden kolmen kuvan oli tarkoitus vaikeuttaa oikean vaihtoehdon arvaamista. Asetelmalla lisättiin visuaalinen konteksti

testattujen sanojen kuuloesitykseen. Tulos oli silmiinpistävä – 45 yksikön merkitys 50:stä tunnistettiin 3,5 sekunnissa kunkin sanan kuvasarjan näyttämisen jälkeen. Tämä merkitsee sitä, että kun tuntematon sana lausutaan erillään, kohdekieltä osaamattomat ihmiset pyrkivät selvittämään, mitä sana tarkoittaa. Tämä tehdään sekä etsimällä analogia esimerkiksi omasta kielestä että käyttämällä fonologisia vihjeitä, jotta voidaan luoda viitemalli kielenulkoisiin ilmiöihin. Lapset käyttäytyvät samalla tavalla kieltä oppiessaan. Kun tilanteelle annetaan konteksti eli visuaalinen esitys tapahtumasta, ikoninen kartoitus sanojen äänneusun ja niiden jäljittelemien luonnollisten tosimaailman äänien välillä riittää merkityksen päättelyyn, jopa yhdessä kilpailevien vihjeiden kanssa.

Tutkimuksen loppuvaiheessa tutkin, miten onomatopoeettiset verbi-interjektiot toimivat nykylastenkirjallisuudessa. Käyttötavat ovat siellä laajempia ja monipuolisempia. Vaikuttaa siltä, että kirjailijat eivät käytä näitä sanoja ainoastaan luodakseen yhteyden kielellisten yksiköiden ja tosielämän esineiden tai tapahtumien välille, vaan myös osoittaakseen, että kielellä on mahdollista leikkiä. Tässä mielessä onomatopoeettisten verbi-interjektioden luova ja tekijäkohtainen käyttö varmistetaan niiden uskomattomalla muovautuvuudella ja kontekstiin mukauttavuudella. Esimerkiksi meille jo tuttua sanaa *vžik* ei käytetä hyönteisten surinan ilmaisuun, vaan kuvaamaan kelkkoja, jotka liukuvat mäkeä alas nopeasti: *Teper sanki jehali vot tak – vžiik!* (”Nyt kelkat menivät näin – huiskis!”). Sen muunnelmaa *vžih* käytetään kuvaamaan pesemisen ääniä: *A na moike – vžih! – polivajetsja gruzovik iz šlaga holodnoi vodoi* (”Ja autopesulassa – khhhh! – kuorma-auto kaataa kylmää vettä letkusta päälle”), samoin kuin sana *vžuh* näyttää jälleen edustavan taikuutta: *Užasno interesno prevratitsja v velikana – vžuh* (”On hirvittävän mielenkiintoista muuttua jättiläiseksi – pim”). Lopuksi tulee melko puhekielinen *bdyšš*, joka tarkoittaa törmäämistä johonkin, kuten esimerkeissä: *Poplyla jahta po morju. V dva šteta dognala podvodnuju lodku da prjamo v neje utknulas! Bdyšš!* (”Jahti purjehti merellä. Ja jo hetkessä se saavutti sukellusveneen ja törmäsi siihen! Padam!”) ja *Tut komarik – Bdyšš! – Vrezalsja v okno* (”Ja sitten hyttynen – Padam! – Törmäsi ikkunaan”).¹

Niille, jotka eivät halua pelkistää luonnollista kieltä pelkäksi koodiksi, jota ohjaavat loogiset ja matemaattiset säännöt, sanon, että ei tarvitsekaan tyytyä tällaiseen yksinkertaistamiseen, koska on korkea aika keskustella luonnollisen kielen monimutkaisuudesta. Koska luonnollinen kieli on ihmisyhteisön tuotos, se voidaan tulkita artefaktiksi, joka palvelee erilaisia tarkoituksia. Sen keskeinen tehtävä on toimia viestintävälineenä. Kielenkäyttö on kuitenkin paljon muutakin kuin olla pelkkä signaalinvälittäjä. Se on myös järjestelmä, joka kehittyy ja säätelee itse itseään. Kieli on ihmiskunnan saavutusten arkisto. Se mahdollistaa tiedon tallentamisen ja siirtämisen ihmislajin henkisen kehityksen turvaamiseksi. Luonnolliset kielet voivat myös välittää tunteita, motivoida, inspiroida ja toimia luovuuden lähteenä, mukaan lukien huumori, kuvaannollinen kielenkäyttö, kielipelit, jotka kaikki muodostavat kirjallisuuden ja kulttuurin kudelman. Kieli on ryhmään kuulumisen ja identiteetin perusta. Ja lopuksi: kieli on arvoitus. Vaikka se on ollut tieteen valokeilassa ja aikakautensa kirkkaimpien mielen läpivalaisussa, vieläkin ei ole saatu selvää vastausta siihen, miten lapset oppivat kieltä, ja meillä on hyvin vähän tietoa siitä, mitä tapahtuu kognitiivisten kykyjen kehittymiselle, jos luonnollista kieltä ei omaksuta lapsena.

Yksi asia on käynyt yhä ilmeisemmäksi: esineiden ja käsitteiden nimeäminen ei välttämättä ole pohjimmiltaan niin mielivaltaista kuin on ajateltu. Lapsen on saatava vihjeitä voidakseen murtaa koodin sille, miten kielellisten merkkien muodon ja merkityksen välinen yhteys on rakennettu, ja luodakseen viittauksen sanan ja sen osoittaman esineen tai kohteen välille. Yksi näistä vihjeistä on muu kuin mielivaltainen nimeäminen. Arvoitus on helpompi ratkaista, jos

ymmärtää sen taustalla olevan mallin. Siksi tieteen piirissä samankaltaisuuden perustuvan muodon ja merkityksen välisten sidosten havaitseminen voi olla avain sen ymmärtämiseen, miten ihmiset ylipäättään oppivat puhumaan. Tällaisten kokonaisuuksien tavanomaisempien tehtävien tutkiminen puolestaan on avain luovan, metaforisen ja abstraktin kielenkäytön ymmärtämiseen – eli sen kielenkäytön, johon ihminen siirtyy kasvaessaan.

Viitteet

- 1 Esimerkit ovat kirjoista: Julija Simbirskaja: *Bolšaja kniga prirody* ("Suuri luontokirja", 2020); Anastasija Orlova: *Gruzovik i pritsep jedut v komandirovku* ("Kuorma-auto ja perävaunu menossa työmatkalle", 2022); Julija Simbirskaja: *Feja Fialka, koldunja Kalendula i ohapka medvedei* ("Keiju Violetti, velho Kehäkukka ja karhujoukkio", 2021); Anna Anisimova: *Kapitan Borštš* ("Kapteeni Borssikeitto", 2018) ja Maša Rupasova: *Ne deti, a slony, ili Vse v sad!* ("Ei lapsia, mutta norsuja tai Kaikki heti puutarhaan", 2017).

MA Oksana Kanervan venäjän kielen alaan kuuluva väitöskirja *Russkije zvukopodražatelnye glagolnyje meždometija v svete eksperimentalnyh i korpusnyh dannyh* tarkastettiin lauantaina 27.5.2023 Helsingin yliopistossa. Vastaväittäjänä toimi professori Zinaida Sabitova (City University of New York) ja kustoksena professori Johanna Viimaranta. Väitöskirja on ladattavissa: <<https://helda.helsinki.fi/items/a47eb9c5-a816-4f7d-b7a2-96fceb105f62>

ALEKSANTERI CONFERENCE 2023 | OCTOBER 25–27

DECOLONIZING SPACE IN THE GLOBAL EAST

LEGAL CHOICES, POLITICAL TRANSFORMATIONS,
CARCERAL PRACTICES

The 22nd annual Aleksanteri Conference will be held on October 25–27 at the City Centre Campus of the University of Helsinki, Finland.

FULL PROGRAM

**Conference plenaries
will be streamed live
online for free.**

See the full program on
the conference website.

The stream links will
be added to the program
prior to the conference.

Erilaisia vanhuuksia ja vanhuuksien odotushorisontteja

Anna Kinnunen, Maija Könönen & Sinikka Vakimo (toim.) (2022). *Babuškoja, teräsvaareja ja digisenioreita – Muuttuva vanhuus Suomessa ja Venäjällä*. 279 s. ISBN: 978-952-345-161-2

Babuškoja, teräsvaareja ja digisenioreita -artikkelikokoelma tarjoaa monipuolisen ja rikastuttavan lukukokemuksen. Kirja rakentuu kattavasta johdannosta, neljästä osasta, jotka sisältävät kahdesta neljään lukua, sekä loppuluvun havainnoista ja päätelmistä. Kokoelma rajautuu kulttuuri- ja sosiaaligerontologian kenttään painottaen vanhuuden moninaisuutta ja kontekstisidonnaisuutta. Kirja pureutuu vanhuuden ja vanhenemisen merkityksellistämiseen, vanhuuskäsitysten ja vanhuutta koskevien kulttuuristen ajattelumallien kuvaamiseen sekä ikääntymisen kokemuksen rakentumiseen arjen vuorovaikutuksessa ja yhteiskunnan sosiaalisen elämän järjestelmän kehyksissä. Ikääntymistä tarkastellaan Suomessa ja Venäjällä. Suomalaisen ja venäläisen ikääntymisen tarkastelu avartaa ymmärrystä ikääntymisen eroista ja samankaltaisuuksista sekä hoivan muodoista ja vanhuuskuvista. Merkillepantavaa on, että teoksen toimittajat ovat huomioineet vallitsevan maailmanpoliittisen tilanteen julkaistessaan kirjan. Kirjoittajina on 17 tutkijaa, jotka eivät vain kuvaile muutosta, vaan tuovat esille arjen haasteita ja myös ratkaisuja niihin. Näin tutkijat antavat oman asiantuntijuutensa lukijan käyttöön perustellen tutkimustuloksiaan kulttuuri- ja sosiaaligerontologiasta käsin. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan vanhuuskäsityksiä, toisen osan keskiössä on isovanhemmuus, kolmas keskittyy hoivan kuvaamiseen ja neljäs toimijuuden rakentamiseen. Näkökulmia on runsaasti, teorioita ja kirjallisuutta esitellään laajasti, kaunokirjallisen tuotannon käyttö tuo kirjallisuusgerontologisen ulottuvuuden sisältöön.

Ensimmäinen osa, Vanhuuskäsityksiä uusintamassa ja kyseenalaistamassa, koostuu neljästä luvusta, joista ensimmäiset kuljettavat lukijaa vanhuuden kulttuuriin maisemiin venäläisen kirjallisuuden maailmoissa ja kaksi muuta paneutuvat dementian kulttuuriin ilmenemis-
muotoihin. Osassa on vahvasti mukana kirjalli-

suusgerontologinen kehys. Venäläistä kirjallisuutta kuvattaessa nousee esille vanhuuskuvan nurja puoli. Kirjallisuudessa vanhaan ihmiseen liitetään sanoja ”häijy”, ”vastenmielinen”, ”epäsiisti”. Teksteissä on vallalla toiseuden ilmeneminen, ”iäkäs ihminen ei toimi subjektina”, toteaa tutkija Irina Savkina. Dementiaan paneudutaan pohtien siihen liittyviä kulttuurisia merkityskenttöjä eri näkökulmista. Dementiaan (vanhuudenhöperyyteen) liittyviä mainintoja ja niiden kautta kulttuurista ymmärrystä ja suhtautumistapoja tarkastellaan ajassa. Lisäksi pureudutaan muistisairaahan ihmisen kohtaamiseen ja ymmärtämiseen. Kiinnostus persoonakeskeiseen (humanistiseen) tutkimustapaan voisi tuoda esille myönteisempiä mielikuvia dementiasta ja auttaisi kenties kohtaamaan ihmisen eikä vain muistisairasta, toteaa kirjoittaja Sinikka Vakimo. Osan viimeisessä luvussa käsitellään mm. dementiapuhetta, puheenmuotoja, kieltä, käsitteitä ja vertauskuvia ja niiden vaikutusta siihen, miten käsitykset ja asenteet dementiaa kohtaan muotoutuvat kielen vaikutuksesta. Luvun lopussa Maija Könönen vielä esittelee venäläistä lyhytproosaa kahden tarinan verran ja tulkitsee fiktioita muistisairaahan näkökulmasta. Tämä viimeinen luku on hyvin monialainen ja runsas sisällöltään ja siitä olisi voinut kirjoittaa pitempäänkin tai ehkä paremminkin jopa kaksi erillistä lukua.

Toisen osan, Isovanhemmuus liikkeessä, luvut täydentävät toisiaan. Ensimmäisessä Ilkka Pietilä ja Hanna Ojala kuvaavat isovanhemmuuden rakenteellisia ja kulttuurisia muutoksia ajassa. He keskittyvät isovanhemmuuden sukupuolittuneisuuteen ja vähän tutkittuun isoisytyteen. Toinen luku puolestaan ottaa kantaa yllirajaiseen isovanhemmuuteen eritoten isoäidin, *babuškan* näkökulmasta käsin. *Babuška*-ilmiö on ominainen venäläiselle kulttuurille, ja heidän merkityksensä on perheissä suuri. Suomen yhä kasvava vieraskielinen väestö pitää sisällään monia erilaisia isovanhemmuuksia ja siihen liittyviä kulttuurigerontologisia näkökulmia. Tatiana Tiainen-Qadirin tutkimus *babuškoista* vie lukijan sopivasti erilaisen äärelle ja saa ajattelemaan sitä, kuinka monenlaisia merkityksiä isovanhemmuudelle voidaan antaa Suomessa jo nyt.

Osassa kolme, Hoivan muotoja ja paikan-
tumisia, kuvataan suomalaista ja venäläistä
hoivakulttuuria. Hoivan kuvaaminen tukevoittaa
kokoelman muita osia ja lukuja antaen perspek-
tiivä niin toimijuuteen, isovanhemmuteen
kuin vanhuuskäsityksiinkin. Ymmärrys hoivan
järjestäytymisestä ja erilaisista hoivatoimijoista
venäläisessä yhteiskunnassa rinnastuu tyylik-
kästi ”Suomalainen vanhuus”-luvun kanssa.
Viimeisen luvun kuvaus pietarilaisesta hoiva-
kodista antaa lukijalle mahdollisuuden kurkistaa
hoivakodin todelliseen arkeen ja siellä käytäviin
neuvotteluihin. Rinnalla olisi voinut olla vastaa-
va kuvaus suomalaisesta hoivapaikasta.

Osa neljä, Toimijuuksia rakentamassa, kuvaa
monipuolisesti erilaisia ikääntyneiden toimi-
juuksia ja yllättää sisältövalinnoillaan. Osan
ensimmäinen luku kuljettaa lukijaa suomalaisella
tehdaspaikkakunnalla miesten muodostamas-
sa yhteisössä pohtien yhteisöllisyyttä ja sen
merkitystä ikääntyvien miesten toimijuudelle.
Toisessa luvussa Julia Zelikova tarkastelee seksiä
ja intiimielämää venäläisten ikääntyvien ihmis-
ten näkemyksistä käsin. Luku sisältää runsaasti
lainauksia haastateltavilta, mikä auttaa lukijaa
muodostamaan kuvan siitä, kuinka tätä arkaa ja
vaiettua aihetta on lähestytty haastatteluin. Osan

viimeinen luku paneutuu mediatutkimukseen ja
ikäntyvän naisen mediakulttuuriin muodon-
muutoksiin pohtien vanhuuden ja ikäihmisten
mediakuvaa, mediatoimijuutta ja seksuaali-
suutta. Luku on raikas tuulahdus nykypäivää ja
tulevaisuutta.

Eräässä kirjan teksteistä sanotaan: ”Yhden
yhtäläisen vanhuuden sijaan tulisikin puhua
monista, erilaisista vanhuuksista ja vanhuuk-
sien odotushorisonteista.” Artikkeleissa esiin
nostetut vanhuuskäsitykset ja ikääntymisen
kulttuuri- ja sosiaaligerontologiset tarkastelut
vanhuustutkimuksen suunnista mahdollistavat
lukijalle monenlaisia elämyksiä tutkitun tiedon
äärellä. Näen artikkelikokoelman paitsi kiin-
nostavana kulttuuri- ja sosiaaligerontologisena
kirjallisuutena ja erinomaisena lähde-
teoksena, myös oppikirjana usealla eri koulutusasteella.
Lukukokemus auttaisi myös poliittisia päättäjiä
ja vanhuspalveluista vastaavia henkilöitä pohti-
maan hoivapalveluita ja ikäihmisten kohtaamisia
Sote-uudistuksen puitteissa yhä moninaisem-
masta näkökulmasta.

Sari Heikkinen

Laurea-ammattikorkeakoulu

Pamfletti vai tiedettä?

Martti J. Kari & Antero Holmila (2023). *Miksi Venäjä toimii niin kuin se toimii*. Jyväskylä: Docendo. 380 s. ISBN: 978-952-382-479-9.

Idäntutkimus pyysi minulta tätä kirja-arviota.
Luettuani kirjan pohdin perääntymistä. Kriitikki
voisi synnyttää ajatuksen kilpailijan mollaamisesta.
Jokainen oppilaani tietää, että arvostan
vastaväitteitä enkä vaadi omien näkemysteni
pitämistä totuutena. Ei ole ongelma, jos joku
tulkitsee Venäjää toisin kuin minä. Enkä ole edes
kirjan tekijöiden Martti J. Karin ja Antero Hol-
milan ydinsanomasta eri mieltä. En perääntynyt,
koska velvollisuuteni kokeneena tiedehenkilönä,
25 vuotta vakinaisena professorina työskennel-
leenä vaatii sanomaan ammatillisen mielipiteeni.
Yritän erottaa virheet tulkintaeroista. Historia
on tiede, joka etenee aiemman tutkimuksen
perusteella, eikä niin, että voi valita historian
kirjoista itselleen mieluisimman näkemyksen ja
kutsua sitä uudemman tulkinnan vaihtoehdoksi

tuntematta uusinta tutkimusta ja perustelematta
omaa ratkaisuaan faktoilla.

Karin ja Holmilan kirjan aihe on ajankohtai-
nen ja sen suorapuheisuus on hyve. Vastaavia
teoksia on julkaistu ympäri maailmaa. Vakavien
puheenvuorojen ohella on humpuukia, jonka
avulla kustantajat rahastavat tunnettujen kir-
joittajien raflaavilla puheenvuoroilla. On myös
kirjoja, joiden idea on loistava, mutta tekijöiden
tiedot ja taidot eivät vain riitä. Jo useiden vuosien
ajan tieteellisiä tekstejä on arvioitu kansallisissa
arvostusjärjestelmissä (meillä Jufö-luokitus) ja
edellytetty vertaisarviointia eli tekstin alista-
mista ennen julkaisua alan tutkijoiden kriitti-
selle luennalle. Kannattaa eri kirjojen kohdalla
katsoa, onko julkaisija luokiteltu ja onko teksti
vertaisarvioitu.

Tämän teoksen tekijät korostavat, että kyse
ei ole tieteellisestä tutkimuksesta eikä historian
kokonaisuusjulkaisusta. He tekevät poleemisia
tulkintoja tavoitteena herättää keskustelua ja tyy-

dyttää yleisön tarvetta tietoon. Professori lausuu kuitenkin ex cathedra, kun hän puhuu alastaan.

Teoksessa Timothy Snyderin strategisen kulttuurin käsite toimii työkaluna analyysille siitä, kuinka venäläinen kulttuuri ohjaa toimijat näkemään ympäristönsä ja torjumaan sieltä lähtevät uhat. Lähtökohta on mekaaninen mutta hedelmällinen, koska tavoite on tarjota malli kummallisen käytöksen selitykseksi eikä kuvata yksittäisiä tapahtumia.

Johdannossa kritisoidaan perustellusti ki-
settä, että Venäjää ei voi järjellä ymmärtää. Länsimainen rationaalinen järki ei kuitenkaan ole niin ajaton, absoluuttinen ja kaikille yhteinen, että sitä voisi suoraan soveltaa Venäjään. Tähän ansaan lankesi jo Fukuyama ja hänen perässään sadat muut. Yksilöllinen rationalismi on lännen historian tuote, ja Venäjä on kehittynyt toista tietä. Länsimaista järkeä tulee käyttää ymmärtämään tuon toisenlaisen järjen toisenlaista toimintaa. Tämä ei tarkoita tekojen hyväksymistä tai tuomitsemista.

Kirja alkaa vanhentuneella esityksellä Nestorin kronikasta ja Kiovan synnystä. Varjagiteorian pohtiminen jätettiin syrjään jo 1960-luvun alussa, eivätkä edes slaaviteorian kannattajat ajatelleet kirjan kuvaamalla tavalla. Oleg ei ollut Olavi vaan Helgi, eikä Kyrillosta ja Methodiusta lähetetty Rusiin vaan Määriin. Glagoliittiaakkosten synty esitetään kirjassa erikoisesti, ja Vladimir Pyhää kutsutaan jostakin syystä Vladimir Suureksi. Svjatopolk Kirotnun historiakiin menee oikeasti toisin. Jaroslav Viisas oli Euroopan appi eikä kummisetä. Bysantin vaikutus ei rappeutunut Euroopassa 1000-luvulla nykyisen tutkimuksen mukaan, eikä mitään kirkkojen eroa tapahtunut vuonna 1054, vaikka niin yleistöksissä esitetään. Aleksanteri Nevskin hahmon kuvaa juuri noin kansallismielinen venäläistutkimus mutta tiede toisin.

Mongolivalloituksessa toistetaan vuosikymmeniä sitten vanhentuneita näkemyksiä julmista valloittajista, heidän murhanhimoistaan ja sen vaikutuksesta venäläisiin. Tätä hagiografioiden kertomusta ei uskonut enää 1970-luvulla Richard Pipes puhumattakaan häntä seuranneista tutkijasukupolvista. Ollaan metsässä, kun korostetaan mongolien tuoneen oikeudettomuuden, despotian, vainot ja julmuudet. Mongolit turkkilaistuivat ja islamilaistuivat ja perustivat Moskovan vallan, kuten Charles J. Halperin ja monet muut ovat kuvanneet.

Tekijät kuvaavat tältä pohjalta epäluottamuksen kulttuurin synnyn venäläisessä maailmassa. Kun länteen muodostui yksilöiden renessanssi, Venäjällä jatkui orjuus, ja pajarit olivat hallitsijan

mielivallan kohteena. Venäjän orjuus ja maa-orjuus kehittyivät kuitenkin muita teitä. Väite hallitsijan ja pajarien suhteesta on totta vain siksi, että näin klaani-imperiumit toimivat. Mongolit pikemminkin omaksuivat sen alueen turkkilaiskulttuurista, johon venäläiset integroituivat itse ilman mongoleja.

Moskovan Venäjä ei ala Iivana Julmasta eikä Moskova ole Mustajoki. Moskova ei saanut 1200-luvun lopussa verotusoikeuksia mongoleilta eikä Liettua Kiovaa vuonna 1363. Täysin uskomattomia ovat jutut Itä-Rooman piispanistuimen siirtämisestä Moskovaan 1453. Iivana III:n avioliitto bysanttilaisprinsessa Sofian kanssa on esimerkki siitä, että tekijät eivät ole selvittäneet itselleen sitä, mitä tutkimus on sanonut asiassa sitten 1960-luvun.

Iivana Julma ei ottanut käyttöön titteliä tsaari. Sitä oli käytetty läpi keskiajan mahtavista hallitsijoista kuten Ordan kaaneista. Kirjoittajien ei myöskään kannattaisi vetää pitkiä linjoja keskiaikaisista rajoista ja maa-alueista, kun Andre Sashalmi on viime aikoina osoittanut venäläisten vielä 1600-luvulla hahmottaneen alueensa aron nomadien käsittämänä uluksena.

Venäjän imperialismi ja valtioterrorismi alkoivat kirjan mukaan Iivana Julmasta, joka valtasi idän, poltti moskeijat ja tappoi ihmiset tai pakkokäännutti ortodokseiksi. Lähteet puhuvat muusta: Iivana ylpeili sillä, että hänen valtakunnassaan muslimeilla on uskonvapaus ja jopa oma ruhtinakuntansa. Iivanan hallinnossa ja armeijassa oli valtavasti tataareja aina ylimpiä portaita myöten.

Suuria maailmanselityksiä kirjoitettaessa ei voi tietää kaikkea. Samuel Huntington on maailmankuulu, vaikka hänen historiatietonsa olivat vanhentuneita jo alkujaan. Tämä ongelma vaivaa kymmeniä muitakin juuri ilmestyneitä esityksiä Venäjästä ja Ukrainasta: kun nykyisyys kiinnostaa ja markkinat vetävät, yritetään tehdä pitkien linjojen visioita yleistösten perusteella ymmärtämättä, kuinka vanhentuneita niiden tiedot ovat. Tekijän pitäisi jättää käsittelemättä se historia, johon hänen ei ole mahdollista paneutua. Näkemystäni voi pitää erikoisalan harrastajan nillittämisenä, mutta itse ajattelen, että jos väärin tiedoin piirretään pitkiä linjoja, mennään harhaan eikä vastata kenenkään tiedontarpeeseen.

Venäjän kutsumuskohtalo ”ikuinen Roomana” on hämmäntävä. Ajatus on hyvä, mutta termit ja teoria pielessä. ”Ikuinen Rooma” on joko klisee Italiassa sijaitsevasta Roomasta tai teologinen käsite Kristuksen taivaallisesta pääkaupungista. Tekijöiden hellimä ”kolmas

Rooma” taas on pieni syrjäpolku 1500-luvun poleemiseen retoriikkaan. Se ei ollut Moskovan ideologian ydin, koska Moskova oli ”uusi Rooma” eli oikeauskoisen keisarin pääkaupunki.

Pitkät siirtymät Stalinin ja Putinin aikaan Iivana Julmasta ovat virkistäviä. Ongelma on, että tekijät eivät ymmärrä, mitä Iivana teki. Epäluulo länsimaalaisia kohtaan ei ole hänen keksintönsä. Se näkyy selkeästi teksteissä 1300-luvulta alkaen. Iivana ei myöskään perustanut terrorihallintoa. Hän oli tyyppillinen 1500-luvun hallitsija. Rinnalle voi nostaa Englannin Henrik VIII:n, Tanskan Kristian II:n ja Ruotsin Kustaa Vaasan.

Uudemmassa historiassa on monta hienoa paralleelia kuten *smutan* (sekasorron ajan) ja Jeltsinin ajan vertaaminen. Teksti kuitenkin harhailee juoruissa, sattumuksissa ja pienissä tapahtumissa. Ei ole relevanttia, kuvaako Venäjän trikolorin alin eli punainen väri kellarikerroksen verta tai luovuttiko Hruštšov Krimin Ukrainalle juovuspäissään. Lennokas teksti on ansio ja kärjistyksen riemastuttavat, kunhan ne eivät ole isetarkoituksia.

Kirjan suuri ongelma on se, että siinä esitellään sattumanvaraisesti ja kronikkamaisesti yksittäisiä tapahtumia eikä koota historiasta analyysiä. Paljon aikaa uhrataan näin Pohjan sodallekin ja suomalaisten siinä kokemille julmuuksille. Sodan tulos eli Venäjän tuleminen Itämeren vallaksi todetaan, mutta olisi toivonut tämän yhdistämistä siihen myöhemmin kerrottavaan seikkaan, että Venäjältä tuli sittemmin myös Mustanmeren valta. Se muutti Puolan ja Ukrainan aseman ja johti Puolan jakoihin. Pietarin politiikan ydin ei ymmärtääkseni myöskään ollut ajatus merille pääsystä, koska Moskova oli ollut vesiteiden valtakunta läpi historian. Ydinkysymys oli kai, miksi haluttiin orientoitua Länsi-Eurooppaan.

Jutustelu jatkuu Katariina Suuren yhteydessä. Isovenäläisyys-termin synty ajoitetaan tänne, vaikka se tunnetaan jo 1200-luvun bysanttilaisdokumenteissa. Ulkopoliitiikan ideaksi tuli nyt venäläisten suojelu, vaikka se on kirkas jo 1400-luvun moskovaisteksteissä. Tekijät toki kirjaavat tärkeät asiat kuten Puolan jaot ja Mustanmeren rantojen valtaamisen, mutta kuten sanottu eivät avaa tämän merkitystä.

Japanin sodan rinnastaminen Ukrainan tapahtumiin on oikeutettua, mutta ajatusta olisi pitänyt kehittää. Lopun yhteenveto 1.0 Venäjstä on kiintoisa ja oivaltava. Siinä toki vedetään mutkat suoriksi korruption olennaisesta roolista ja valtioterrorin asemasta strategisen kulttuurin ytimenä Venäjällä.

2.0 Venäjä syntyi, kun Neuvostoliitto muodostui lokakuun ”vallankaappauksella” ja sortojärjestelmä korvattiin toisella. Perusteellinen 1917 tapahtumien esittäminen on turhaa, koska niillä ei ole itsenäistä asemaa strategisessa kulttuurissa eikä nykyisyyden ymmärtämisessä. Pohdinta marxilaisesta internationalismista, sen leniniläisestä sovellutuksesta ja kuinka tältä kanalta Venäjän vallankumous oli monen kansan prosessi, jää pintaraapaisuksi.

Neuvostoliiton synnyn sodista kerrotaan oppikirjamaisesti aina Saksan vallankumousyrityksiä myöten. Lukijalle pitäisi kuitenkin sanoa, miksi tämä kaikki kerrotaan eli mihin mikin liittyy tässä kirjassa ja sen ydinkysymyksessä. Stalinin ajallakin uppoudutaan henkilöhistorian syövereihin ryydyttämällä sitä kertomuksilla NKVD:n ”pääteloittaja” Blohinin ampumista niskalaukauksista ja Stalinin imitoimasta Iivana Julman valtioterrorismista. Kirja jatkuu Neuvostoliiton historiikkina kerratessaan poliittisia tapahtumia. Gulag-järjestelmäkin on erityinen systeemi, mutta onko luojana Venäjä vai ideologinen kommunismi.

Suuri isänmaallinen sota on suuri isänmaallinen myytti, mutta yhdistyikö se jotenkin strategiseen kulttuuriin vai onko kyse venäläisestä nationalismista. Sinänsä Ukrainan kansallinen liike sodan aikana on tärkeä, mutta miten se liittyy kirjan teemaan.

Myöhäisen Neuvostoliiton esitys jatkaa samoja laatuja. Ajatus siitä, että Venäjän historiassa kyvykkäät jäävät muiden jalkoihin, on hyvä, mutta jää sivulauseheiteksi. Varsinainen Brežnevin kausi on lähinnä neuvostovastaisten juorujen, talousromahduksen ja toisinaajattelijoiden kohtaloiden vuodatus. Brežnevin doktriini olisi tarjonnut alustan pohtia strategista kulttuuria, mutta se jää väitteeksi lännen iankaikkisesta juonimisesta Venäjää vastaan.

Gorbatšovien kukistuminen ja Jeltsinin kaoottinen kausi kuvataan kronikkamaisesti. ”Saatanan” saapuminen Moskovaan vaikuttaa lennokkaalta, mutta Putinin kauden esitys sotii koko kirjan ideaa vastaan. Se kuvataan Putinin yksilön missiona eikä minkään strategisen kulttuurin tuotteena, vaikka väitetään Putinin olevan tämän kulttuurin kasvatti. Putinismin ydin voi olla jakaa varallisuutta lähipiirilleen, mutta niin teki Nestorin kronikan mukaan tuhat vuotta aiemmin Pyhä Vladimirkin. Olisi ollut järkevä ajatella rakennetta eikä nimetä syyllisiä. Ajatus Putinista uutena Iivana Julmana jää perusteluitta. Samaa kliseettä toki toistelevat muutkin Ukrainan sotaa käsittelevät kirjat.

Venäläinen mafia tarjoaisi mielenkiintoisen näkökulman valtaan ja strategiseen kulttuuriin. Mark Galeottin seuraaminen ei tähän riitä. Karen Dawishan ja Catherine Beltonin kirjoista neuvoisin pysymään kaukana. Sitä vastoin Alena Ledenevan tutkimuksia olisi kannattanut katsella. Nyt päädytään siihen, että *vorovskoi mir* syntyi lähinnä hevosvarkauksista. Luvussa esitellään neuvostoajan rikollisuus tähän päivään asti tapahtumina ja yhtenä systeeminä, vaikka se oli paljon monimutkaisempi ilmiö. Tekijät eivät selitä sen kasvamista osaksi jokaisen venäläisen mielenmaisemaa.

Aggressiivisen nationalismin asema Venäjällä on tärkeä ja siksi *Russki mir* ja imperialismi on tärkeä luku. Esitys jää epäselväksi. Ensin tekijät tuntuvat ajattelevan, että ilmiö syntyi 1990-luvulla, vaikka kyse on vuositasaisesta rakenteesta. Valkoemigrantit kuten Ivan Iljin eivät ole mielestäni asian ydintä eikä heidän tai venäläisen nationalismiin liittäminen fasismiin olennaista. Kirjan esitys asiasta on hyvä, mutta sidos venäläisyyteen puuttuu. Kummeksun eurasianismin sivuuttamista, koska Hegelin Volksgeist tuli kai sitä kautta venäläiseen historiaymmärrykseen. Saksalais-anglosaksisen kansallisuusfilosofoinnin pohdinta jää yhdistämättä Venäjään. Nationalismi oli 1800-luvulla kypsää venäläisessä kulttuurissa, kuten tekijätkin tunnustavat sanoessaan klassisen venäläisen kirjallisuuden olleen imperialistista ja kansallismielistä. Toisaalla venäläisen kansallisromantiikan synty kerrotaan johdon suunnitelmana. Itse olen ymmärtänyt, että siihen liittyi sivistyneistön aitoa innostusta kansallisiin juuriin, mikä loi merkittävän osan nykyistä kansallista maisemaa. Leo Tolstoilla oli tärkeä asema tässä Venäjä-kuvassa, joka pelastaa Euroopan turmelukselta ja vihollisista.

Ei Venäjä tai Neuvostoliitto keksinyt historian virittelyä. Kuvien retusointi ja ihmisten poistaminen oli tunnettua jo antiikin Roomassa. Tekijät tietävät tämän, mutta menevät lankaan puhuessaan länsimaisesta menneisyyden hallinnasta ja rikosten avoimesta käsittelystä. Sekin on tarkoituksenhakuista. Venäjällä historian vääristely on tietenkin omaa luokkaansa. Tekijät kuitenkin eksyvät pitämään tätä jonakin nykyisen Venäjän johdon saavutuksena, vaikka asia tunnettiin jo keskiajalla.

Informaatiosodankäynti on sodankäynnin uusi ulottuvuus, jota Venäjä käyttää ahkerasti. He eivät sitä kuitenkaan keksineet: Johan Sunzi puhuu siitä. Mutta onko tämä kulttuuristrategiaa tai jotakin, miksi Venäjä toimii niin kuin toimii. Tekijät jäävät taas värikkäillä jutuilla höystetyin kronikan tasolle.

”Hyvästi Putin ja tervetuloa Venäjä 4.0” on yhteenveto. Tekijät ovat lukeneet paljon, mikä näkyy monessa oivalluksessa. Kirja ei kuitenkaan vastaa kysymykseensä, miksi Venäjä toimii kuten toimii. Se ei anna myöskään selitysmallia ymmärtää Venäjää, koska tekijät vaativat lukijoita tekemään itse johtopäätökset. Historiaesitys ei saisi olla vain kronologinen kuvaus tapahtumista, vaan sen tulisi olla niiden analyysi. Tekijöiden mainostama strategisen kulttuurin näkökulma ei toimi kirjassa: se vain heitetään ilmaan sanana eikä sitä käytetä työkaluna. Haitaksi on myös harhailu historiassa ja suuri määrä väärää tietoa. Kirjalla on kuitenkin arvonsa: se avaa korkeassa asemassa olevien ihmisten mielenmaisemaa ja käsitystä Venäjästä. Se on arvokas puheenvuoro, mutta ei tutkimukseen perustuva tietokirja.

Jukka Korpela
Itä-Suomen yliopisto

Venäjänkielisen kirjallisuuden ja kulttuurin kansainvälinen konferenssi

Helsingin yliopiston venäjän kielen ja kirjallisuuden opintosuunta isännöi 19.–21. kesäkuuta Tarton ja Helsingin yliopistojen yhteistä venäjänkielisen kirjallisuuden ja kulttuurin konferenssia. Kyseessä oli jo 19. kerta, kun tämä kahden vuoden välein pidettävä konferenssi järjestettiin. Tällä kertaa teemaksi oli valittu *Begstvo v kraj želannogo* (suomeksi ”Pako toivemaahan”). Teema osoittautui onnistuneeksi ja käsiteltävät aiheet olivat moninaisia. Monet esitelmät käsitelivät emigrantikirjailijoita, kulttuurin ja muuttoliikkeen yhteyttä sekä pakokuvauksia. Esitelmissä tarkasteltiin myös sisäistä pakoa taiteeseen tai hengellisyteen.

Osallistujina oli tutkijoita Helsingin ja Tarton yliopistojen lisäksi muun muassa Bristolista, Harvardista, Kiovasta ja Princetonista. Läsä oli myös neljä jo ensimmäiseen konferenssiin vuonna 1987 osallistuneista venäläisen kirjallisuuden asiantuntijaa: emeritusprofessori Pekka Pesonen, professori Ljubov Kiseljova ja dosentit Liisa Byckling ja Ben Hellman. Metsätalon sali 4 tarjosi tutkijayhteisön kokoontumiselle ja välillä nopeampoiselle keskustelulle tiivistunnelmaisen areenan. Jälkikäteen kiitosta sai myös konferenssin hybriditoteutus: kourallinen konferenssivieraita osallistui ja esiintyi etänä.

Konferenssin avasi professori Ilja Vinitiski (Princetonin yliopisto), jonka esitelmä käsiteli vähemmistökansojen esittämistä venäläisessä kirjallisuudessa romantiikasta alkaen. Vinitiski käytti esimerkkeinä muun muassa Vasili Žukovskin ja Aleksander Puškinin runoja, joissa keskenään erilaiset kansat esitettiin yhtenä stereotyyppisenä ”vuoristokansana”, eksotisoituna ”toisena” ja niputettiin surutta samankaltaisten ominaisuuksien alle. Professori Andrei Zorin (Oxfordin yliopisto) tarkasteli Leo Tolstoin elämää ja tuotantoa kahden perustavan romanttisen raamatullisen myytin – tuhlaajapojan ja kadotetun paratiisin – valossa. Professori Lea Pild (Tarton yliopisto) puolestaan siirsi huomion musiikin puolelle: hänen esitelmänsä käsiteli runoilija Innokenti Annenskin yritystä paeta musiikin maailmaan.

Ensimmäisen konferenssipäivän iltapäivä oli omistettu Anna Ahmatovalle ja Marina Tsvetajevälle. Oli sykähdyttävää kuunnella, kun professori Roman Timentšik (Jerusalem

heprealainen yliopisto), jota pidetään keskeisenä Ahmatova-asiantuntijana ja joka myös tapasi runoilijan henkilökohtaisesti, kertoi Ahmatovan kolmesta emigraatiosta. Ahmatovahan ei tunnetusti lähtenyt Venäjältä useiden muiden taiteilijoiden tavoin, vaikka joutui mm. sodan vuoksi pois rakastamastaan Pietarista. Timentšik muisti mainita myös Ahmatovan Suomen vierailun vuonna 1915. Professori Tatjana Paharevan (M. P. Dragomanovin kansallinen pedagoginen yliopisto) esitelmän aiheena oli Hieronymus Boschin taide Ahmatovan tuotannossa. Pahareva toi konferenssivieraille tuliaisina Kiovasta valokuvia ukrainalaisille tärkeistä muistomerkeistä, kuten kansallisrunoilija Taras Ševtšenkon patsaasta, jotka ovat tällä hetkellä suojattuina ja katseilta piilossa Venäjän hyökkäyssodan vuoksi.

Toinen konferenssipäivä oli suomalaisittain erityisen kiinnostava. Natalia Jakovleva kertoi venäläisten joukkopaosta Suomeen sisällissodan vuosina 1918–1919. Sekasortoisen Neuvosto-Venäjän alueelta löytyi paljon ihmisiä, jotka olivat valmiita huijaamaan pakoon yrittäviä tarjoamalla apua rajanylitykseen todellisuudessa kuitenkin vieden ihmisten rahat. Yksittäistapausten kautta hahmottuu kuva laajamittaisesta toiminnasta, jossa hyväksikäytettiin ihmisten epätoivoisia tilanteita. Näin sata vuotta myöhemmin aihe on edelleen hyvin ajankohtainen.

Toinen suomalaisittain erityisen mielenkiintoinen esitelmä oli Tatjana Bogrdanovan (Itä-Suomen yliopisto) esitelmä emigranttikirjailija Vera Bulitšista, joka oman kirjoittamisen ohella teki pitkän ja merkittävän uran Helsingin yliopiston kirjastossa, nykyisessä Kansalliskirjastossa. Vera Bulitš myös käänsi suomalaista modernistista kirjallisuutta venäjäksi ja toimi näin välittäjänä kirjallisuuksien välillä.

Professori Ljubov Kiseljova (Tarton yliopisto) vei kuulijat matkalle 1930-luvun Viron kirjailija Zinaida Šahovskajan muistelmien matkassa. Šahovskaja oli emigroitunut Neuvosto-Venäjältä jo vuonna 1920, ja Viron Petserissä vieraillessaan hän tunsipaalaavansa lapsuutensa Venäjälle. Craig Brandist (Sheffieldin yliopisto) taas toi esitelmässään esille uuden näkökulman konferenssin teemaan: varhaisen Neuvostoliiton kahden intialaisen buddhalaisen kommunistin ”toivemaana”. Jevgeni Berštein (Oregonin

yliopisto) käsitteli esitelmässään Sergei Eisensteinin elokuvan *Iivana Julma* (1944) joukko-kohtausta, jossa hallitsijan vartiokaartilaiset eli *opritšnikit* juhlivat, homoeroottisesta näkökulmasta. Tätä samaa näkökulmaa on hyödyntänyt myöhemmin muun muassa Vladimir Sorokin romaanissaan *Pyhän Venäjän palveluksessa* (2006).

Toinen konferenssipäivä huipentui yhteiseen illalliseen Porthaniassa. Illallisella muun muassa Pekka Pesonen ja Ljubov Kiseljova pitivät puheet, joissa he muistelivat Helsingin ja Tarton yhteisen konferenssin alkua 1987. Pesonen korosti erityisesti semiootikko Juri Lotmanin merkitystä konferenssiperinteen alkuvaiheissa. Katse suunnattiin myös tulevaisuuteen. Kiseljova kertoi näkevänsä sukupolvenvaihdoksen olevan käynnissä ja toivovansa, että konferens-

siperinne jatkuu myös tulevaisuudessa ja kerää osallistujia entistä useammista maista. Useaman kerran konferenssin aikana myös viitattiin Tallinnassa toukokuussa järjestettyyn Helsingin, Tarton ja Tallinnan yliopistojen väliseen nuorten filologien konferenssiin, jonka osallistujista yksi, väitöskirjatutkija Marina Bulahova (Tarton yliopisto) piti esitelmän myös Tarton-Helsingin konferenssissa. Bulahovan esitelmä käsitteli Siperiasta pakenemisen tematiikkaa 1800-luvun lukukirjallisuudessa.

Kolmas konferenssipäivä käynnistyi tutkija Kirill Postoutenkon (Bielefeldin yliopisto) käsitehistoriallisella esitelmällä antisemitistisestä sananparresta ”juureton kosmopoliitti” venäläisessä kulttuurissa koselleckilaisten epäsymmetristen vastakäsitteiden näkökulmasta. Professori Tatjana Kuzovkinan (Tallinnan yliopisto) esi-

Konferenssivieraat kokoontuivat yhteiskuvaan Metsätalon portaille. Kuva: Jani Huusko.

telmä käsitteli Juri Lotmanin tarttolaisen koulukunnan tutkijoiden työskentelyä 1960-luvulla ja nosti esiin kysymyksen, oliko tutkijoiden tavoitteena pakeneminen ympäröivästä todellisuudesta vai vastarinta neuvostotodellisuudelle. Kuzovkina käytti tapausesimerkkinä tutkija Gabriel Superfiniä, joka päätyi Lotmanin oppilaaksi moskovalaisen lingvistin ja semiootikon Vjatšeslav Ivanovin pyynnöstä. Hänen mukaansa Tarton piirin tutkijat löysivät ”rehellisen, mutta kapean” mahdollisuuden vapaampaan työskentelyyn arkistotutkimuksen ja arkistoaineistojen julkaisemisen kautta.

Tutkija Alexandra Smith (Edinburghin yliopisto) kertoi esitelmässään Olga Sedakovan runoudesta, jossa tämä kristilliseksi humanistiksi kutsuttu runoilija hyödyntää vieraantumista eskapismien välineenä. Professori Roman Leibov (Tarton yliopisto) loi esitelmässään uuden näkökulman pakenemisen teemaan, nimittäin tilalliseen eskapismiin neuvostoajan musiikissa. Esimerkkinä Leibov käytti neuvostobardi Aleksander Galitšin kappaletta *Ostrova* (”Saaret”), josta on olemassa ainakin neljä eri versiota, ja joka on tuttu muun muassa neuvostoelokuvasta *Purppuraiset purjeet* (1967).

Konferenssin kolmantena päivänä iltapäivällä kuultiin Liisa Bycklingin esitelmä näyttelijä ja teatteripedagogi Mihail Tšehovista. Valitettavasti Byckling oli itse estynyt tulemaan paikalle, mutta hänen esitelmänsä luki kirjoittajan puolesta konferenssin sihteeri Jelena Kolla. Bycklingin esitelmä käsitteli sekä Tšehovin ulkoista pakeneemisesta emigraatioon että sisäisen vapauden etsimistä antroposofiasta, joogasta ja meditaatiosta. Konferenssin päätti professori Darja Hitrovan (Harvardin yliopisto) esitelmä venäläisen baletin historiasta emigroituneiden balettianssijoiden näkökulmasta.

Konferenssin esitelmät loivat monipuolisen kuvan eskapismien eri muodoista kirjallisuudessa ja kulttuurissa kuviteltuihin ja todellisiin paikkoihin ja tiloihin. Esitelmät täydensivät toisiaan ja herättivät vilkasta keskustelua. Vaikka konferenssin teema liittyi olennaisesti myös

meneillään olevaan Venäjän hyökkäyssotaan Ukrainassa, sodasta ei esitelmissä juurikaan puhuttu. Kuitenkin rivien välistä oli löydettävissä viittauksia aiheeseen: esimerkiksi ukrainalaisen Polina Poberezkinan esitelmässä Portugalin läpi matkustaneista venäläisistä emigranteista tai Vasili Builovin (Itä-Suomen yliopisto) esitelmässä Andrei Platonovin henkilöahmoista totalitaarisessa yhteiskunnassa. Konferenssi herätti ajattelemaan venäläisen ja venäjänkielisen kirjallisuuden ja kulttuurintutkimuksen tilannetta. Synkkyytteen vaipumisen sijasta on syytä haastaa uusiin mahdollisuuksiin ja tutkijayhteisön kansainvälistymiseen. Siteeraamme huudahdusta toisen konferenssipäivän lounastauolta: ”Mihin tässä Venäjää tarvitaan!”

Tutkimuksen lisäksi Venäjän ulkopuolella syntyy (ja on pitkään syntynyt) venäjänkielistä kirjallisuutta ja kulttuuria tutkittavaksi. Konferenssin esitelmissä oli esimerkiksi kartoitettu emigranttikirjailijoiden edesottamuksia, kuten Roman Utkin (Wesleyan yliopisto) esitelmässään venäläisestä Berliinistä 1920-luvulla, tai Venäjän ulkopuolella julkaistuihin kirjallisuuslehtiin, joista aikakauslehti *Kontinent* oli Filipp Lekmanovin (Toronton yliopisto) esittelemän tutkimuksen aineisto.

Nähdäksemme myös konferenssi itse, joka kerää yhteen tutkijoita useista eri maista ja sijoittuu vuoron perään Tarttoon ja Helsinkiin, osoittaa, miten korkealaatuista tutkimusta ja akateemista keskustelua ylläpidetään samalla irtisanoutuen Venäjän federaation venäläiselle kirjallisuudelle ja kulttuurille asettamista tavoitteista. Rahoitus, joka saatiin Valtiopäivätoiminnan 150. merkkivuoden juhlarahastolta, Raija Rymin-Nevanlinnan rahastolta ja Koneen säätiön projektilta *Pohjoinen kirjallisuus*, mahdollisti tämän tieteellisen keskustelun ja tutkijayhteisön kohtaamisen tilan, joka ei ollut niinkään pakopaikka, vaan askel kohti tulevaa.

Päivi Kuusela & Maija Harju
Helsingin yliopisto

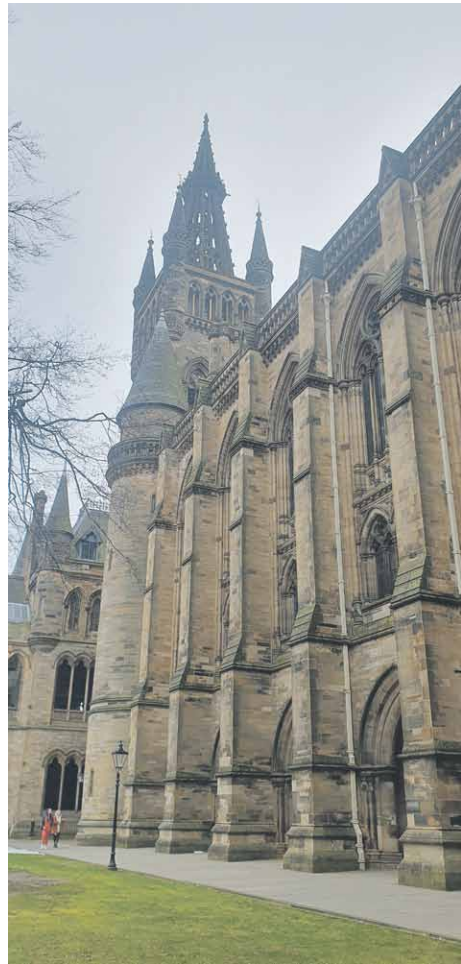
BASEES 2023 Glasgow'ssa

Vuotuinen BASEES-konferenssi järjestettiin 31.3.–2.4.2023 ensimmäistä kertaa Skotlannissa. Tapahtumapaikkana oli Glasgow'n yliopisto ja sen Gilmorehillin pääkampuksen näyttävät 1860-luvulla rakennetut tilat, jotka sokkeloisine käytävineen ja portaikkoinen toivat monen mieleen Harry Potterin maailman. Osallistujia saapui 45 eri maasta noin 700. Suomalaisia yliopistoja edusti reilu kaksikymmentä esiintyjää. Pääpuhujina kuultiin professori Gwendolyn Sassea, jonka aiheena oli aluetutkimuksen tulevaisuus Venäjän Ukrainaa vastaan käymän sodan aikana, sekä professori Judith Pallotia, joka avasi lähes puolen vuosisadan tutkimuskokemustaan professori Sarah Badcockin haastattelussa.

Paneelissa ”From Bamlag to Ukraine: Intersections of Class, Ethnicity, and Nationality in the Context of Punishment, 1930s–2023” Gavin Slade Nazarbajevin yliopistosta esiintyi aiheella ”Ghosts of the Gulag: Negotiating Specters of the Penal Past in Northern Russia”. Hän esitteli tutkimusta, jossa kehitetään ”vankileirihaamuilun” (*penal spectrality*) käsitettä. Tällä viitataan tunteeseen siirtolatuomiotaan kärsineiden ihmisten läsnäolosta rangaistuskäytänteisiin liittyvien paikkojen ja esineiden läheisyydessä. Pohjois-Venäjällä sijaitsevan vankileirihaamun Uhtan vankileirihaamun läheisyydessä asukkaat ovat kehittäneet kaksi etäännyttämiskeinoa, käytännöllisen ja kulttuurisen, joiden avulla tulla toimeen aiheen nostattamien melankolian tunteiden kanssa. Esitelmässään ”Forced-labour Camp as a Site of the Nation Building? Bamlag’s Cultural-Education Department and Ethnic Minority Prisoners, 1930–1934” Mikhail Nako-nechnyi Helsingin yliopistosta tarkasteli ajatusta siitä, ettei vankileiri voi sulkea silmiään tai olla neutraali etnisyyteen liittyvissä kysymyksissä. Hän tarkasteli ”juurruttamista” (*indigenization*) NKVD:n Baik-al-Amurin vankileirin (Bamlag) kulttuurikasvatusosaston esimerkin avulla. Bamlagin esimerkki osoittaa, että Neuvostoliiton rangaistusjärjestelmä harjoitti sekä implisiittistä että eksplisiittistä etnisten vähemmistöjen edustajien syrjintää myös näennäisen ”vähemmistömielisen” aikakauden aikana vuosina 1930–1934. Olga Zeveleva Helsingin yliopistosta esitteli työtään johtamisesta, etnisyydestä ja kielestä Baltian maiden vankiloissa. Hän käsittelee erityisesti Viron vankiloita etnisyyden, luokan ja turvallisuuden näkökulmista. Oli mielenkiintoista kuulla, että vankien kertomuksissa ei ilmennyt syrjintää siinä, kuinka verkostointi vankilan

sisällä toimi ja kuinka rikosten uusiminen noudatti selkeää kaavaa. Lopuksi Judith Pallot Oxfordin yliopistosta piti esitelmän vankiloista, patriotismista ja valtionmuodostuksesta Venäjän ja Ukrainan välisessä sodassa.

Paneelissa ”Future Spaces: Tourism, Heritage and Architecture” Federico Marcomini Firenzen yliopiston arkkitehtuurin laitokselta esitteli tutkimustaan esitelmässä ”Classical architecture in Astana: ‘out of reach’ or ‘neocolonial’?” Guillaume Tiberghien Glasgow'n yliopistosta esiintyi aiheella ”Investigating Space Heritage for Tourism and Environmental Preservation: A Case Study of Baikonur, Kazakhstan” ja osoitti, että vaikka perintökohteista ja kestävästä turismista

Kuva 1. Glasgow'n yliopiston pääkampus. Kuva: Mika Perkiömäki.

Kazakstanissa on alettu tehdä tutkimusta, vain vähän huomiota on kiinnitetty avaruusperintöön sekä sen rooliin turismin ja ympäristönsuojelun kannalta. Kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä käyttäen Tiberghien tarkasteli Kazakstanissa sijaitsevan Baikonurin kaupungin ja siellä olevan venäläisten avaruusalusten laukaisukeskuksen kaupallistamista sekä siitä tehtyjä tulkintoja ja alueen ympäristön suojelua Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Paneelin viimeisenä alustajana David Gogishvili Lausannen yliopistosta esitteli tutkimustaan aiheesta ”Projecting the Future: Novel Technologies of Spectacle in Astana, Kazakhstan”. Hän tarjosi mielenkiintoisen katsauksen siihen, miksi Kazakstanissa on niin paljon massiivista ja mahtipontista arkkitehtuuria. Monet maamerkkeinä toimivat rakennukset hyödyntävät led-valoja viestien näyttämiseen. Läpi esitelmän nousi esiin, kuinka Kazakstan ei käytä teknologiaa vain kaupungin valaisemiseen vaan myös suurten videoprojektoiden heijastamiseen rakennusten julkisivuille valtion viestien välittämiseksi.

Kapitolina Fedorovan (Tallinnan yliopisto) järjestämä ja johtama pyöreän pöydän keskustelu aiheesta ”Discussions about the Russian language and culture in different countries after February 24, 2022” kokosi yhteen tutkijoita Euroopasta ja Aasiasta. Aiheesta keskustelemassa olivat Vera Zvereva (Jyväskylän yliopisto), Natalia Tshuikina (Tallinnan yliopisto), Juldyz Smagulova (KIMEP-yliopisto, Kazakstan) ja

Lee Jiyeon (Hankuk University of Foreign Studies, Etelä-Korea). Keskustelussa käsiteltiin sitä, miten Venäjän aloittama hyökkäyssota Ukrainassa on muuttanut eri maissa vallitsevia asenteita ”venäläiseksi” miellettyjä asioita kohtaan.

Venäjä on epäilemättä esimerkki kielestä, joka tavataan mieltää monosentrisenä ja vain Venäjän federaatiota edustavana. Kuitenkin tämän lisäksi monta miljoonaa ihmistä myös Venäjän ulkopuolella puhuu venäjää sekä äidinkielenään että eri alueiden lingua francana. Venäjän hyökättyä Ukraina helmikuussa 2022 Venäjän valtion hegemoninen status suhteessa venäjän kieleen ja kulttuuriin on muuttunut ongelmalliseksi ja noussut monissa maissa julkiseksi puheenaiheeksi. Venäläinen propaganda on puolestaan hyödyntänyt tätä keskustelua todisteena ”venäläiseen kulttuuriin kohdistuvasta cancel-politiikasta”.

Pyöreän pöydän osallistajat esittelivät keskustelussa esimerkitapauksia edustamiltaan alueilta. Esimerkiksi Baltian maissa on otettu käyttöön kielipoliittisia toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on vähentää venäjän kielen valtiollista merkitystä ja vahvistaa paikallisen kansalliskielen asemaa. Sellaisissa maissa, joihin sodalla ei ole ollut välitöntä vaikutusta, reaktiot venäjän kieltä kohtaan ovat olleet maltillisempia. Loppukeskustelussa nousi esiin myös yleisluontoisempia kysymyksiä: Kuinka paljon julkisuudessa esillä olevat tavat puhua Venäjästä eroavat toisistaan visuaalisten ja muiden

Kuva 2. Päärakennuksen Bute Hall toimi pääpuhujien esiintymispaikkana. Kuva: Mika Perkiömäki.

nonverbaalisten esitysmuotojen osalta? Kuinka sota on vaikuttanut Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen oppialaan? Olisiko Venäjän valtiosta irrotettuna venäjän kielestä mahdollista luoda monipuolisempaa ja heterogeenisempaa kuvaa ja kuinka sitä voisi levittää sekä Venäjän rajojen ulkopuolella että Venäjällä?

Pyöreän pöydän keskustelun yleisö koostui 15 eri maasta, myös Ukrainasta, tulevista tutkijoista. Kuulijat osallistuivat keskusteluun nostamalla esiin tärkeitä kysymyksiä kuten venäjää äidinkielenään puhuvien henkilöiden identiteettiristi-riidat Venäjän ulkopuolella sekä venäjä vierasna kielenä -opetuksen ja opiskelun tulevaisuuden eri maiden yliopistoissa ja kouluissa. Fedorova kehotti päätöspuheenvuorossaan kuuntelijoita ja keskustelijoita lähestymään aihetta tutkimuksen kautta tarkastelemalla julkisia diskursseja ja kielipoliittisia päätöksiä sekä pitämään aihetta esillä julkisuudessa käsitteen 'maailmanvenäjät' avulla (*World Russians*, johdettu käsitteestä 'maailmanenglannit', *World Englishes*). Näin mediassa voitaisiin välttää ennalta määritettyjä ja yksinkertaistavia kategorisointeja venäjän kielestä ja sen puhujista.

Kiinnostavimpiin kirjallisuussessioihin lu-keutuneessa paneelissa "Between Aesthetics and Politics: Reconfiguring Myth and Narrative in Contemporary Russian Culture" tarkasteltiin venäjänkielisen nykykirjallisuuden ja -kulttuurin ilmiöitä. Marina Aptekman (Tufts'n yliopisto) keskittyi esitelmässään Afganistanin sotaan liittyvän mytologian rakentamiseen Neuvostoliiton jälkeisessä elokuvassa, kirjallisuudessa ja populaarikulttuurissa, erityisesti sotaa käsittelevässä laululyyrikassa. Myös esitelmänsijän pirteä 12-vuotias avustaja Griša Aptekman suoriutui varsin ammattimaisesti haastavasta tehtävästään handoutien jakajana. Alexandra Smith Edinburghin yliopistosta puolestaan eritteli venäjänkielisten nykykirjailijoiden tapoja jatkaa venäläisen *intelligentsijan* perintöä. Hänen käsitteilyssään olivat erityisesti Ljudmila Ulitskaja ja Boris Akunin, joiden Smith näki tietoisesti ottavan roolia yhteiskunnallisina omatuntoina. Paneelin päätti Mikhail Vodopyanov (St Andrewsin yliopisto) esitelmä "Tatyana Tolstaya in the 2000s: from Soviet Nostalgia to Pandemic Baking", joka pohjautui esitelmänsijän tekeillä olevaan diskurssianalyttiseen tutkimukseen Neuvostoliiton merkityksistä Tolstajan kaunokirjallisuudessa, esseistiikassa ja sosiaalisen median postauksissa. Eloisa ja provokatiivinen esitys herätti kuulijoissa myös kysymyksiä esimerkiksi siitä, miten kirjailijan tunnetusti monitulkintaiset, intertekstuaalisin

viitein ladatut kaunokirjalliset tekstit antautuvat valitulle lähestymistavalle.

Paneeli "New Perspectives on Dostoevsky" tarjosi otsikkonsa mukaisesti uusia näkökulmia klassikkoon. Session antoisimpia esitelmäi olivat Katya Jordanin (Brigham Youngin yliopisto) ja Sarah Hudspithin (Leedsin yliopisto) analyttiset luennat. Jordan eritteli raamatullisia viitteitä *Riivaajat*-romaanin "isien" liberaalia sukupolvea edustavan Stepan Verhovenskin rakentamisessa ja esitti näiden saavan romaanissa lähinnä kielteisiä merkityksiä. Verhovenski näyttäytyi näin Jordanin luennassa eräänlaisena Kristuksen hahmon negaationa. Hudspith puolestaan palasi esitelmässään vuonna 2004 ilmestyneeseen väitöskirjaansa *Dostoevsky and the Idea of Russianness*, josta hän tarjosi virkistävän dekolonisoivan itsekritiikin. Hudspithin mukaan hänen olisi tullut tutkimuksessaan huomioida se, että hänen käyttämänsä slavofiilien keskeiset käsitteet eivät ole ongelmattomia tai vailla arvolatausta vaan yhdistyvät osaltaan Dostojevskin kansallismielisyyteen. Esitelmä herätti epäilemättä monessa kuulijassa ajatuksia oman varhaisemman tutkimuksen kriittisestä uudelleenarvioinnista.

Venäjän arktisen alueen kirjallisuuksia käsiteltiin kahdessa paneelissa otsikon "Literatures of the Russian Arctic Area" alla. Ensimmäisessä Eeva Kuikka Tampereen yliopistosta puhui li-kaisuudesta ja subjektin hybriditeetistä Venäjän arktisen alueen alkuperäiskansojen kirjallisuuk-sissa aineistonaan Juri Rytheun ja Anna Nerkagin 1970-luvun tuotanto. Kuikka nosti esiin, miten tšuktši Rytheun ja nenetsi Nerkagin työt käsittelevät samankaltaisesti likaisuuden ja pahanhajui-suuden kautta Neuvostoliiton alkuperäiskansojen kulttuurista hybridiä kokemusta, jossa neuvostoidentiteetti yhdistyy alkuperäiskansaisuuteen. Karina Lukinin (Helsingin yliopisto) esitys kä-sitteli samankaltaisia teemoja aiheenaan alkuperäiskansaisuuden suhteellisuus nenetsikirjailija Vasili Ledkovin myöhäisen neuvostoajan kertomuksissa. Lukinin luenta keskittyi siihen, miten Ledkovin kertomukset rakentavat venäläistä ja neuvostoimperialismia. Kiintoisa havainto on, että kertomusten nenetsipähenkilöt kokevat itsensä alkuperäiskansan edustajiksi ennen kaik-kea sen kautta, mikä on heidän suhteensa Venä-jään, venäläisiin ja neuvostoimperiumiin. Anni Lappelan (Helsingin yliopisto) aiheena taas oli urbaani arktinen venäläisessä nykysarjakuvassa, erityisesti Julia Nikitinan 2010-luvun lopun omaelämäkerrallisissa sarjakuvaromaaneissa. Esityksessään Lappela osoitti, miten keskeinen rooli niin neuvostoaikaisella kuin sen jälkei-selläkin menneisyydellä on Jamal'n Nenetsian

pääkaupungin Salehardin nykymallisuuden ymmärtämiselle ja miten esimerkiksi suuri etäisyys valtateskittymiin näyttöyry samanaikaisesti niin positiivisena (turvassa vaikeiden aikojen myllerryksiltä) kuin negatiivisenakin (unohdettu syrjäkylä) asiana. Aihe on kiintoisa muun muassa siksi, että öljyteollisuuden rikastuttama Salehard on kokenut viime vuosikymmeninä täydellisen muodonmuutoksen.

Toisessa Venäjän arktisen alueen kirjallisuuksiin pureutuvassa paneelissa kuultiin Audun J. Mørchin (Oslo yliopisto), Tintti Klapurin (Helsingin yliopisto) ja Andrei Rogatchevskin (Tromssan yliopisto) esitelmät. Mørch tarkasteli Juri Ryttheun myöhäistuotannon samaanihakmoja ja näki näiden kuvauksessa kiinnostavia ajallisia jatkumia. Klapurin esitelmässä analysoitiin turjansaamelaisen Oktjabrina Voronovan 1980-luvun luontorunouden kielikuvallisuutta ja verrattiin sitä samaan aikaan Pohjoismaissa kirjoitettuun saamelaiseen lyriikkaan. Rogatchevski puolestaan tarkasteli Huippuvuorilla 1950- ja 1960-luvulla toimineen toimittaja Sergei Hartšenkon paikallista hiilikaivosteollisuutta käsitteleviä tekstejä muun muassa norjalaisen Svalbardia koskevan kirjallisuuden kontekstissa.

Venäjän hyökkäyssodan aiheuttama vaikea maailmantilanne vaikutti konferenssiinkin ja näkyi esimerkiksi paneelissa, jossa Fridtjof Nan-

sen -instituutin tutkijat esittelivät tutkimustaan siitä, miten ja millaisena tieto ilmastonmuutoksesta ja siihen sopeutumisesta ilmenee Venäjän arktisella alueella. Paneeliin kommentaattorina etäyhteydellä yksityishenkilönä osallistunut hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneeli IPCC:n pitkäaikainen venäläinen toimija herrätti läsnäolijoissa hämmennystä Venäjän ja lännen välistä vastakkainasettelua kärjistävillä kommentteillaan, joiden johtopäätös oli se, että ei Venäjältä voi odottaa yritystäkään laskea kasvihuonepäästöjään tilanteessa, jossa ”koko maailma on ryhtynyt sotaan sitä vastaan”. Pitkä monologi konkretisoi, miten vaikeaa rakentava dialogi nykytilanteessa on.

BASEES-konferenssi oli taas kerran tärkeä ja antoisa tapahtuma. Venäjän valtion toimista johtuva kireä maailmantilanne ei ainakaan vähennä sen merkitystä jatkossa, joten ensi vuonna 5.–7. huhtikuuta Cambridgteen palaavaa tapahtumaa on syytä odottaa innolla.

Yuliya Brin (Helsingin yliopisto)
Kapitolina Fedorova (Tallinnan yliopisto)
Tintti Klapuri (Helsingin yliopisto)
Mika Perkiömäki (Helsingin yliopisto)

Englanninkielisten osuukien suomennos:
Eeva Kuikka (Tampereen yliopisto)

Kirjoittajakutsu 2024

Haluaisitko julkaista Venäjään, itäiseen Eurooppaan tai Keski-Aasiaan liittyvää tutkimustasi suomeksi? *Idäntutkimus* on ainoa suomenkielinen tähän alueeseen keskittyvä tieteellinen aikakauslehti, joka julkaisee vertaisarvioitujen artikkelien lisäksi esseitä, kolumneja, haastatteluita, väitösidelektioita, seminaariraportteja, keskustelunavauksia ja kirja-arvioita eri tieteenaloilta. Lehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa, ja vuoden 2024 ensimmäisen numeron teema on vapaa. Sen jälkeen ilmestyvien numeroiden teemana ovat *Vastarinta*, *Keski-Aasia* ja *Arki*. Voit tarjota tekstejä mihin tahansa numeroon, sillä numeroissa julkaistaan aina myös teemojen ulkopuolisia kirjoituksia.

Tieteellinen artikkeli on pituudeltaan noin 4 000–6 000 sanaa, ja se on vertaisarvioitu julkaisu. Esse on pituudeltaan noin 2 500 sanaa, ja kolumnin pituus on enintään 700 sanaa.

Ajankohtaista-osiossa julkaistaan mm. konferenssiraportteja ja muista ajankohtaisista tapahtumista kertovia tekstejä (noin 720–1 200 sanaa).

Löydät lisätietoja, kirjoittajaohjeet sekä jo julkaistuja numeroita *Idäntutkimuksen* nettisivuilta: <https://journal.fi/idantutkimus>

1/2024: Vapaa teema

Vertaisarvioitavien artikkeleiden dl: 25.10.2023
Vertaisarvioimattomien tekstien dl: 15.1.2024

Vapaan teeman numeroon voit tarjota tekstejäsi laajalla otteella.

2/2024: Vastarinta

Vertaisarvioitavien artikkeleiden dl: 25.1.2024
Vertaisarvioimattomien tekstien dl: 5.4.2024

Vuoden toiseen numeroon kutsumme vastarintaa käsitteleviä kirjoituksia. Vastarintaa voi käsitellä monella tasolla ja tavalla. Mikä on Venäjän tai Valko-Venäjän/Belarusin kansalaisyhteiskunnan tila ja mahdollisuudet vastustaa vallanpitäjien yhä autoritaarisemmaksi käynnyttä otetta? Millaista taidetta vastarinta synnyttää? Millaisin keinoin ja tuloksin maanpakoon päätyneet vastustavat kehitystä kotimaassaan? Millaista vastarintaa tai kapinointia sotarintamalla on esiintynyt? Millaista vastarintaa itäisen Euroopan maissa ilmenee autoritarismia tai demokraattista kehitystä kohtaan?

3/2024: Keski-Aasia

Vertaisarvioitavien artikkeleiden dl: 25.4.2024

Vertaisarvioimattomien tekstien dl: 5.8.2024

Vuoden alueellinen teemanumero pureutuu Keski-Aasiaan, jonka maiden merkitys ja vaikutusvalta on Venäjän Ukrainaa vastaan käymän sodan myötä ollut muutoksessa. Kiinnostus Keski-Aasiaan on suomalaisessa tutkijayhteisössäkin kasvamaan päin. Numeroon ovat tervetulleita kaikenlaiset Kazakstania, Kirgisiaa, Tadžikistania, Turkmenistania tai Uzbekistania käsittelevät juttuehdotukset. Miten näiden maiden suhteet Venäjään, länteen tai vaikkapa Kiinaan ovat muuttuneet? Mikä on niiden merkitys nykyisessä kansainvälispoliittisessa tilanteessa?

Millainen on Keski-Aasian maiden demokratian tila? Poliittisten kysymysten lisäksi otamme mieluusti vastaan myös esimerkiksi alueen taloutta, yhteiskuntaa, mediaa, kulttuuria ja kieliä käsitteleviä kirjoituksia.

4/2024: Arki

Vertaisarvioitavien artikkeleiden dl: 10.8.2024

Vertaisarvioimattomien tekstien dl: 10.10.2024

Vuoden viimeisen numeron teema on arki. Kirjoitusehdotukset voivat käsitellä arkielämää kohdealueen maissa hyvin monenlaisista näkökulmista. Otamme mieluusti vastaan myös alueelta kotoisin olevien tai niiden kieliä puhuvien elämää uudessa kotimaassa käsitteleviä artikkeleita: millaista on esimerkiksi venäjän- tai vironkielisten arki Suomessa? Entä Ukrainasta paenneiden? Tai niiden, jotka ovat jääneet sotaa käyvään kotimaahansa?

Lisätietoja saat päätoimittajalta tai toimitussihteeriltä:

Päätoimittaja Mika Perkiömäki
mika.perkiomaki@tuni.fi

Toimitussihteeri Jari Parkkinen
jari.v.parkkinen@jyu.fi

Heli Simola

On the impact of sanctions on the Russian economy

In this article we provide preliminary estimates on the aggregate economic effects of the sanctions imposed on Russia in 2022 and discuss them in light of the previous literature. We also evaluate the importance of various factors in strengthening or weakening the economic effects of the sanctions. Our analysis suggests that the aggregate-level economic impact of the sanctions on Russia has not been small, but not exceptionally high either in comparison to the estimates presented in the literature. The impact of the sanctions has been strengthened by the extensive coverage of the sanctions and the importance of the sanctioning countries as economic partners for Russia. The impact of the sanctions has been mitigated by emerging economies opting out from the sanctioning coalition and by government support measures. The effects of the sanctions have been more pronounced in the specific sectors that they are targeting.

Tämän numeron kirjoittajat

Angelina Davydova, MA

Miina Hujala, TaM

Adel Kim, MA

Taneli Ristola, FM

Heli Simola, KTT, FM, vanhempi ekonomisti, Suomen Pankin Nousevien talouksien tutkimuslaitos (BOFIT), ORCID 0000-0002-8505-8708

Markku Sippola, YTT, vanhempi yliopistonlehtori, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto, ORCID 0000-0002-5886-9193

Laura Solanko, VTT, vanhempi neuvonantaja, Suomen Pankin Nousevien talouksien tutkimuslaitos (BOFIT), ORCID 0000-0002-7245-0217

Ohjeita kirjoittajille

Ajantasaiset kirjoittajaohjeet verkkosivuillemme:

<https://journal.fi/idantutkimus/kirjoittajanohjeet>

1 Pääkirjoitus: Sota ja raha

ARTIKKELI

4 Heli Simola: Pakotteiden vaikutuksesta Venäjän talouteen

ESSEET

21 Laura Solanko: Sota muuttaa Venäjän taloutta

29 Markku Sippola: Pohjoismaiset sijoitukset solmussa Luoteis-Venäjällä

37 Angelina Davydova, Miina Hujala & Adel Kim: Taiteen tukirakenteet venäläisen residenssitoiminnan kentällä

44 Taneli Ristola: Diskurssit Venäjän ydinasepelotteen rakentajina

KOLUMNI

53 Elisa Movtayeva, Virve Marionneau & Johanna Järvinen-Tassopoulos: Suomen venäjänkieliset tarvitsevat palveluita rahapelihaittoihin

TAIDE

56 Ira Österberg: Slaavilaista solidaarisuutta Euroviisuissa 2023

LEKTIO

63 Oksana Kanerva: Venäjän onomatopoeettiset verbi-interjektit

70 Arviot

75 Ajankohtaista

83 Abstract in English

